

VELFÆRDSREFORMEN

- som styringsforhold mellem stat og individ

Titel: Velfærdsreformen - som styringsforhold mellem stat og individ

Title: The welfare reform – a determinant of the relation between stat and individual

Kandidatafhandlingen af Anders Ferdal Rasmussen

Studie: Cand. Soc. Politisk Kommunikation og Ledelse

Vejleder: Holger Højlund, Institut for Ledelse, Politik og Filosofi, CBS

Sider og anslag (alt inkl.): 85 sider á 2275 tegn = 193.277 anslag

INDHOLDSFORTEGNELSE

1 PROBLEMFELT.....	3
1.1 VELFÆRDSREFORMEN	4
1.2 PROBLEMFOMULERING	6
2 ANALYSESTRATEGI.....	7
2.1 SOCIALKONSTRUKTIVISME	7
2.2 <i>FOUCAULTSERING</i> AF SPECIALET	8
2.3 ANALYSESTRATEGISK OPERATIONALISERING.....	14
3 DEN GOVERNMENTALISEREDE STAT	23
3.1 REFORMER SOM INSTITUTIONALISERING AF FORANDRING.....	23
4 DET ANSVARLIGGJORTE INDIVID.....	32
4.1 STATENS ANSVARLIGGØRELSE AF INDIVIDERNE	33
4.2 POLYCENTRISK ANSVARLIGGØRELSE	44
4.3 DELKONKLUSION	51
6 DEN ANTAGONISTISKE KAMP OM VELFÆRDEN.....	53
6.1 DISKURS KONTRA MODDISKURS	54
6.2 DELKONKLUSION	74
7 KONKLUSION.....	76
7.1 INDIVIDETS TO KONSTITUERINGER	76
8 KILDER.....	82
9 EXECUTIVE SUMMARY	89

1 PROBLEMFELT

Al politik kan udtrykkes som forsøg på at tilnærme 'det gode liv' for en eller flere grupper eller for samfundet som helhed. Tilbage i filosofiens unge år formulerede Aristoteles kernen i sin filosofi, som det at tilstræbe det gode og lykkelige liv. Senere, med modsat fortegn, redegjorde kontraktteoretikere som Hobbes og Locke for menneskets udvikling fra den dyriske naturtilstand til kontrakten om at indgå relationelle bindende aftaler om ejendomsret og styring af den enkelte og det kollektive. Dette var dog formuleret som en måde at minimere ulykkerne ved menneskets egoistiske og destruktive adfærd uden lov og orden. I dag, som dengang, handler den politiske samfundsdebat vedrørende det gode liv om, hvordan et samfund skal indrettes. I Danmark bliver samfundet normalvis karakteriseret som et velfærdssamfund, derfor kan debatten om velfærd, uanset om man ønsker mere eller mindre velfærd, karakteriseres som en debat vedrørende det at sikre det gode liv.

I de seneste år er velfærdssamfundet livligt blevet debatteret i det danske, og selvom det kan hævdes, at samfundets indretning altid står til diskussion, har tendensen syntes stigende. Mange af de elementer der traditionelt har bygget staten og velfærdssamfundet op, har stået og står over for forandringer. Et væld af reformer har ført flere af disse ud i verden. Eksempelvis kan struktur-/kommunalreformen, folkeskolereformen, universitetsreformen, fritvalgs-reformen, kvalitetsreformen nævnes. Alle har de repræsenteret forandringer, store som små, af staten. Reformerne kan derfor tilsammen og hver især siges at repræsentere en del af tidsånden, hvor temperaturen på grundprincipper, strømninger og holdninger i samfundet kan tages i og omkring denne aktuelle lovgivning. Specialet indskriver sig i den opmærksomhed, igangværende og tidligere reformer har for transformationen af statens grænse og betydning, hvor den igangværende reform- og forandringsproces kan iagttages som strukturelle forandringer af relativt stabile strukturer (Kelstrup, Pedersen, & Damgaard Petersen, 2004: 5-15 og Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 7-17).

1.1 VELFÆRDSREFORMEN

Udgangspunktet for dette speciale er en iagttagelse af én af disse reformer, nemlig velfærdsreformen¹ fra 2006. Interessant er denne reform, da den er benævnt som en reform af velfærden og heraf iboende har en omfattende karakter, hvilket også gav vedtagelsen af reformen stor opmærksomhed.

I august 2003 blev velfærdsreformproblematikken rigtig skudt i gang, da regeringen nedsatte en velfærdskommission med det formål at analysere og fremlægge forslag til reformer af *velfærden*. Den dominerende politiskøkonomiske antagelse var, at det danske velfærdssamfund står over for store fremtidige demografiske ændringer, som vil udfordre hele finansieringen af den danske velfærdsmodel. Dette er illustreret i hovedteksten i regeringens kommissorium for Velfærdskommissionen:

"I den første halvdel af det 21. århundrede står det danske velfærdssamfund over for betydelige udfordringer som følge af bl.a. befolkningens ændrede alderssammensætning. Frem til 2025 vil antallet af ældre over 64 år vokse med mere end 40 pct. I samme periode vil antallet af personer i den erhvervsaktive alder mellem 18 og 64 år falde med 5 pct... For at kunne finansiere velfærdsopgaverne i fremtiden er det nødvendigt at øge produktion og beskæftigelse og gennemføre reformer af velfærdssystemerne" (Regeringen, 2003b).

Selvom der både på højre- og venstrefløjen i dansk politik, hos mange økonomer og andre eksperter i slutningen af 2005 var stor opmærksomhed på, at der måtte reformer og omstruktureringer til, så velfærden kunne blive fremtidssikret, gav nedsættelsen af Velfærdskommissionen anledning til meget opmærksomhed, kritik og debat. Både vedrørende Velfærdskommissionens arbejde og selve vedtagelsen af en velfærdsreform.

Velfærdskommissionen præsenterede deres endelige reformanbefalinger 10. december 2005, hvilket for alvor kickstartede debatten om velfærdsreformen. Debatten opnåede ekstra intensitet i april 2006, da regeringen satte dagsordenen med deres velfærdsudspil. Det hele kulminerede med en reformaftale 20. juni 2006 som en aftale - *'om fremtidens velstand og velfærd og investeringer i fremtiden'* - vedtaget som et forlig mellem regeringen (Venstre, Det Konservative Folkeparti) og Socialdemokraterne, Dansk

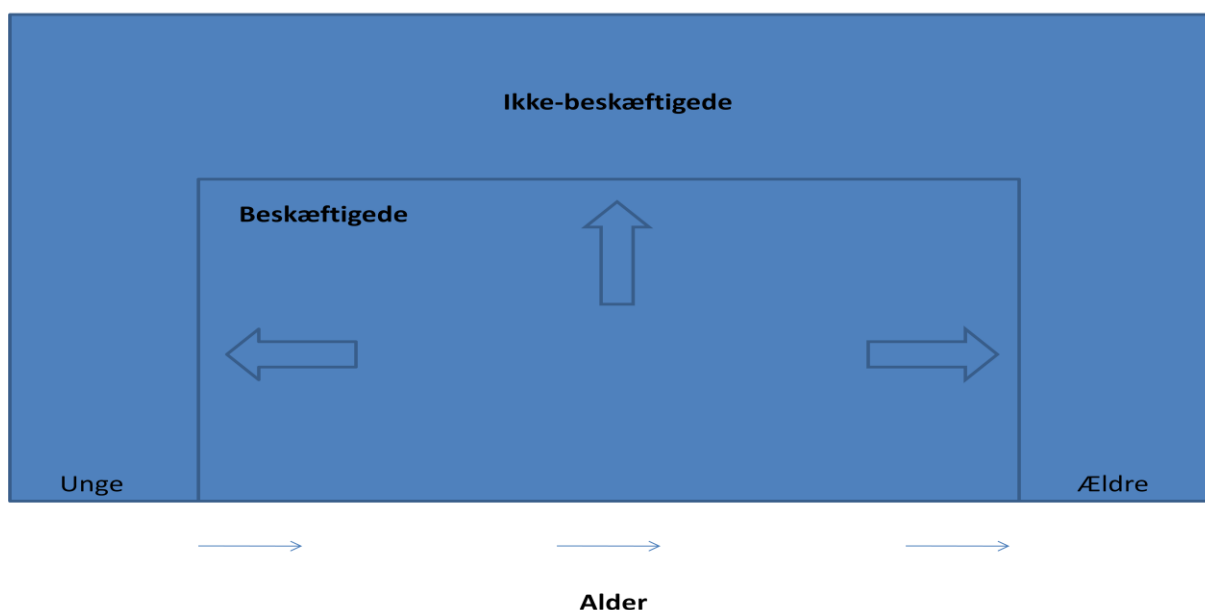
¹ Når jeg i specialet benytter betegnelsen 'velfærdsreform' betegner det hele kommunikationen vedrørende vedtagelsen af velfærdsreformen og ikke kun selve velfærdsforliget.

Folkeparti og Det Radikale Venstre (Velfærdsforlig juni 2006). Dette fikserede debatten angående velfærden - i denne omgang.

I velfærdsreformen og debatten op til, behandles, udover kommissoriets fokus på de fremtidige demografiske udfordringer, ligeledes globaliseringens udfordringer og muligheder. Demografien og globaliseringen fremhæves i velfærdsforliget, som de objekter der danner baggrund for de ændringer, velfærdsreformen fordrer (Velfærdsforlig juni 2006: 17 og 93). Reformens sigte kan betragtes som grundlæggende økonomisk funderet i relation til holdbar finansiering af fremtidens velfærd, hvor samfundsøkonomien balancerer på både kort og langt sigt. Til at opnå dette synes reformens formål at være at skabe midler hertil, og her er det absolut overordnede middel øget beskæftigelse. Velfærdsreformens iagttagelse af beskæftigelse vil derfor være i særligt fokus i dette speciale. Det fremhæves i velfærdsforliget, at øget beskæftigelse vil medføre bedre betingelser for fremtidig vækst, velstand og velfærd og heraf en stærk sammenhængskraft. Reformtiltagene til opnåelse af øget beskæftigelse har flere ben og italesættes så bredt som: øget investeringer til innovation, iværksætteri og uddannelse, større indsats for at få ledige - heriblandt indvandrere - i arbejde og ikke mindst en senere tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Alt sammen med det for øje, at øge beskæftigelsen på kort og langt sigt (Velfærdsforlig juni 2006: 7). En øget beskæftigelse og den økonomiske effekt, dette vil have, ses som lakmusprøven på, om udfordringerne fra globaliseringens stigende internationale konkurrence og de interne demografiske ændringer håndteres succesfuldt (Velfærdsforlig juni 2006: 89-90).

Figuren nedenfor illustrerer den grundlæggende hensigt med velfærdsreformen. Figuren skal forstås, således at den største blå kasse illustrerer hele den danske befolkning; den mindre kasse i midten viser den beskæftigede del af den samlede befolkning. Bevægelsen fra venstre mod højre viser udviklingen i alder. Velfærdsreformens opgave ses som det at øge den beskæftigede del af den samlede befolkning, hvad angår horisontal forøgelse gennem hurtigere og længere beskæftigelse, og hvad angår vertikal forøgelse gennem opkvalificering, uddannelse, integration, aktivering m.v.

Befolkningen

Forløbet omkring vedtagelsen af velfærdsreformen 2006 synes at repræsentere en del af en samfundsudvikling, hvor det billede, vi har af staten, men også det billede vi har af os selv som individer i staten transformeres. Erkendelsesinteressen for specialet er derfor samfundsdiagnostisk i relation til, hvordan velfærdsreformen kan ses som et tidsbillede af magtudøvelser og styringsforhold, der er på spil mellem individer og stat, indbefattende hvilke modstande der opstår herimod. Specialets sigte er at iagttage principielle og konstitutive konsekvenser af den konkrete reform, og specialets ydmyge ambition er derfor at kunne pege på udviklingstræk, der kan lægge til grund for et lille bidrag til en diagnostisk forståelse af spændinger og dynamikker i samfundet (Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 339). Specialet har intet eksplicit politisk eller ideologisk formål.

Dette leder frem til specialets problemformulering.

1.2 PROBLEMFORMULERING

Specialet vil være bygget op om følgende problemformulering:

Hvordan sætter velfærdsreformen styringsforhold mellem individ og stat?

2 ANALYSESTRATEGI

Jeg vil i det følgende fremlægge analysestrategien for dette speciale. Først vil en behandling af specialets optik og de analysestrategiske valg, som denne optik er bygget op omkring, uddybe specialets karakter og sigte. Dernæst vil en operationalisering af analysestrategien lede frem til en præsentation af specialets overordnede struktur og design. Som en afslutning på analysestrategien diskuteres de udfordringer, som jeg ser, problemstillingen og analysestrategien vil medføre.

2.1 SOCIALKONSTRUKTIVISME

Til besvarelse af specialets problemformulering trækker jeg på den socialkonstruktivistiske tradition og videnskabsforståelse. Når denne del kaldes analysestrategi og ikke metode, er det netop for at betone dette. Anvendelsen af teori tager i højere grad form af en strategi for iagttagelse af analysegenstanden end en metode for at forstå og forklare den. Med analysestrategi forstås ikke en decideret løsrivelse fra konventionel metode, men derimod en strategi for, hvordan man kan fastholde metodiske spørgsmål inden for en socialkonstruktivistisk ramme. Konventionel metode har sine rødder i den logisk-empiriske tradition, hvor teori refererer til hypoteser og forudsigelser, som efterfølgende kan testes på empiriske forhold. Teoriens opgave er at formulere udsagn, som hjælper os med at afdække denne virkeligheds objekter og relationer. Socialkonstruktivismen bryder med den lineære forståelse. Virkeligheden konstitueres ikke af logiske årsagsforhold mellem objekter og subjekter, men af den mening som konstrueres som resultat af relationer. Objekter og subjekter er med andre ord meningsløse i sig selv (Esmark, Andersen et. al., 2005b: 8-18).

Den analysestrategiske konsekvens af at anlægge et socialkonstruktivistisk blik er, at muligheden for at nå frem til en objektiv sandhed afvises. I stedet søges at afdække eller kortlægge den mening, som skabes, og hvordan denne mening skabes gennem stabilisering og udbredelse af relationer mellem subjekter eller mellem subjekter og objekter (Esmark, Andersen et. al., 2005b: 19). Teori spiller således en anden rolle i en socialkonstruktivistisk tilgang. Ærindet i den socialkonstruktivistiske tilgang er ikke at teste teori på en given virkelighed, men at beskrive hvorledes den sociale virkelighed konstrueres gennem anvendelse af teoretiske begreber. Hvor teori i den logisk-empirisk tradition fremsætter hypoteser og forudsigelser, fungerer teori her snarere som redskab

til iagttagelse af virkeligheden. Der står dermed konstruktion på begge sider af distinktionen mellem iagttager og genstand (Esmark, Andersen et. al., 2005b: 11-12). Valg af teori tager altså i en socialkonstruktivistisk tilgang form af vurderinger af hvilken iagttagelse af den aktuelle genstand, der er mest hensigtsmæssig. Analysestrategi handler derfor om at gøre rede for, hvordan man som iagttager konstruerer genstanden gennem sin iagttagelse og hvorfor. Dette er altid et valg med konsekvenser, idet ens valg nødvendigvis udelukker andre (Åkerstrøm, 1999: 153).

Specialets konstruktivistiske tilgang til iagttagelsen af styringsforhold mellem individ og stat i velfærdsformen medfører en ambition om at være uden forudfattet mening om, hvad individ og stat er eller bør være, da disse må anskues som historiske og foranderlige fænomener. I stedet vil specialet mere diagnostisk iagttage de diskursive konstitutionsbetingelser for individ og stat (Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 18 og Kelstrup, Pedersen, & Damgaard Petersen, 2004: 4-5).

2.2 FOUCAULTSERING AF SPECIALET

Jeg vælger at tage udgangspunkt i Michel Foucault, et udgangspunkt i den forstand, at jeg i lige så høj grad vil trække på arvtagere og videreudviklere af Foucaults tanker. Overordnet for hele specialet vil Foucaults brede og sene magtblik danne den grundliggende ramme - generaliseret i governmentality-begrebet. Endvidere vil Foucaults diskursanalytik fungere som et integreret iagttagelsesværktøj og en iboende analytik i den overordnede governmentale ramme. Jeg vil i det følgende kridte den foucauldianske bane op gennem en behandling af den governmentale optik.

2.2.1 GOVERNMENTALITY

Governmentality-optikken retter sig som kritisk magtanalyse mod de magtudøvelser, der er på spil i nutidens liberale velfærdsstater², idet den betegner en globaliseret verden. I fokus er relationen mellem stat og individ, og styring og forpligtelse sat over for autonomi og frihed - sådan lyder det indledningsvist i Mitchell Deans bog *Governmentality* (Dean, 2006 [1999]: 9-15). Ovenstående beskriver på bred vis min

² Det skal bemærkes at betegnelsen *velfærdsstat*, naturligvis er geografisk og historisk betinget. Foucaults franske baggrund og Deans australske med en mere residual velfærdsmodel kan ikke betragtes lig danske billeder af en mere omfattende velfærdsstat.

erkendelsesinteresse for dette speciale, hvad angår styringsforholdet mellem individ og stat i velfærdsreformen.

Foucault introducerer begrebet governmentality sent i sit virke, som en måde hvorpå de diskursive og institutionelle betingelser for, hvordan vi kollektivt reflekterer over styring af os selv og andre, forstås og beskrives (Foucault, 1991 [1978]: 87; Foucault, 2008 [1979]: 1-2 og Dean, 2006 [1999]: 30). Tankerne udspringer omkring forståelse af *'the art of government'*:

"What government has to do must be identified with what the state should be. Governmental ratio is what will enable a given state to arrive at its maximum being in a considered, reasoned, and calculated way" (Foucault, 2008 [1979]: 4).

Til at opnå statens fremtidige væren, må staten reflektivt styre individerne såvel som staten i den ønskede retning. Tankegangen bygger på erkendelsen fra Foucaults genealogiske studier om, at alle former for subjektivitet kan iagttages som diskursive konstruktioner. Governmentality-optikken trækker endvidere på Foucaults opgør med det traditionelle magtbegreb, hvor Foucault fremhæver magten i det moderne samfund som produktiv, decentral og bestående af gensidige forhold mellem magt-viden og magt-sandhed. Viden ses af Foucault som et resultat af diskursive praksisser, der medfører, at man i en given sammenhæng eller periode kan sige visse ting, mens andet ikke kan ytres. De procedurer, der udpeger noget talt som sandt, og som udvælger, kontrollerer, fordeler og organiserer, er ifølge Foucault det centrale i magtiagttagelser (Foucault, 2001 [1971]: 43-63 og Foucault, 2005 [1969]: 36-37).

Det fremhæves yderligere at magten i det moderne samfund indeholder elementer fra både den disciplinære-, suveræne- og pastoralemagtform i sit fokus på styring (government) af frie individer. Aktuelt i denne styring er reguleringen af friheden, hvor styring og magt skal opfattes som handlingsskabende overfor de frie individer. En paradoksal styring, der forudsætter frihed og samtidig undertrykker og begrænser friheden (Dean, 2006 [1999]: 10-11 og Torfing, 2004: 50). Iagttagelser af styring af 'frie' individer er governmentality-optikkens primære sigte. Governmentality oversættes som følge heraf ofte som 'politisk styringsrationalitet', 'ledelsesrationalitet', 'moderne styringskunst', 'forvaltningskunst' m.v. (Dean, 2006 [1999]: 27).

Grundlæggende betegner governmentality-optikken tre ting (Dean, 2006 [1999]: 14):

(1) 'En ny styringstænkning', hvor økonomien er i centrum, og hvor det nye afgørende styringsobjekt er befolkningen. Det handler om at sikre og optimere befolkningens sundhed, velfærd, velstand, lykke etc. igennem nye institutioner, teknikker og kalkulationer.

(2) Diagnostisk, en tendens og forskydning, hvor moderne styringsrationalitet forsøger at disponere frie individers handlinger.

(3) Hvordan staten er blevet 'governmentaliseret', og magt i højere grad handler om at forme og stimulere frem for suveræn, repressiv magtudøvelse.

Governmentality-optikken skal i dette speciale fungere som den fællesnævner, der forbinder specialets dele i en iagttagelse og diagnose af magtens væsen i det moderne samfund. Hvor det introducerende afsnit - *Den governmentaliserede stat* - sætter rammen om den governmentale styringstænkning gennem en diagnose af den danske stats udvikling og nuværende status, går første analyse videre med en diskursanalytisk iagttagelse af statens disponering af de frie individers handling gennem ansvarliggørelse af individet i velfærdsreformen, og anden analyse tager - med udgangspunkt i velfærdsreformens modstand - fat i forholdet mellem viden-magt og viden-sandhed i en iagttagelse af kampen om at påvirke den governmentale styring og velfærdsreformens fornuft.

Optikken har en bred diagnostisk tilgang til iagttagelser af specifikke og nutidige som mere generelle historiske udviklinger af især koblingen mellem viden og magt og de styringsregimer og rationalitetsformer der opstår heraf (Dean, 2006 [1999]: 9-15 og 58). Governmentality-optikken og mit formål med den skal derfor ikke forstås som en direkte kritik af hverken liberalismen, globaliseringen, den vestlige rationalisme eller fornuft m.v. Foucault ser dog i udgangspunktet politik og kritik som grundlæggende og forbundne bestanddele. Kritikkens grundvilkår ligger i fremhævelsen af den konstruerede virkeligheds iboende kontingente karakter, hvor alting altid kunne have været anderledes. Politik, ideologi og moral fremstår eksplicit som en form for afart af en objektiv eller bagvedliggende orden i vurderingen af *godt/ondt, rigtigt/forkert* etc. Det interessante er at iagttage det kontingente ved sådanne ordener, og heraf de fornufts-

og rationalitetsformer, der konstituerer mulighedsbetingelser og begrænsninger. Governmentality-optikken kan derfor ses som en kritik af den politiske og økonomiske fornuft i den forstand, at kritikken består af at anskueliggøre hidtil tavse betingelser for vores samfundsmæssige tænkning og handlen (Dean, 2006 [1999]: 85-95; Bech Dyrberg, Dreyer Hansen og Torfing, 2000: 337; Fenger-Grøn & Kristensen, 2001: 13 og Åkerstrøm Andersen, 1999: 53 og).

Mitchell Dean har været den videreudvikler af Foucaults tanker, hvad angår governmentality, der har fået begrebet slået fast på det samfundsvidenskabelige landkort, og det vil hovedsagelig være hans udlægning af governmentality-optikken, jeg vil benytte mig af. Jeg vil dog også orientere mig hos andre efterfølgere og inspirationer af Foucault, såsom Nikolas Rose og i min brug af governmentality og styringsteknologi vil jeg yderligere trække på Niels Åkerstrøm Andersen og Lisa Dahlager.

2.2.2 STYRINGSTEKNOLOGIERS PRODUKTION AF SUBJEKTIVITET

Jeg vil i det følgende kort behandle den governmentale optiks fokus på styringsteknologiers produktion af subjektivitet. Her ligger det foucauldianske indsigt i trekanten mellem *magt*, *viden* og *subjektivitet* i forhold til iagttagelser af styringsteknologiers strukturering af politisk styring af individer. Styringsteknologier betegner konstituerende formning af individers adfærd - individuelt eller kollektivt - med det for øje at opnå bestemte mål (Distinktion, 2007: 21 og Rose, 2003: 180).

Styringsteknologi er ifølge Dean "(d)e forskellige og heterogene midler, mekanismer og instrumenter, styring udøves med" (Dean, 2006 [1999]: 340). Analyser af styringsteknologier og heraf styringsmentaliteter iagttagelser, hvordan viden er indlejret og organiseret praktisk og teknisk i styring rettet mod at forme og omforme adfærd. Disse organiserede praksisser betegnes *praksisregimer*, *styringsregimer* eller *sandhedsregime* og producerer den sandhed og viden, som styringen udspringer fra (Dahlager, 2001: 93 og Dean, 2006 [1999]: 54-55). Styringens fundament i sandhed og viden gør, at styring altid vil være en moralsk og ideologisk aktivitet, da styringen immanent vil indeholde en politisk og praktisk dimension, der ud fra specifik viden normativt fremhæver visse former for adfærd bedre, mere passende, mere ansvarligt etc. end andre former for adfærd. Målet for governmentalityanalysen og store dele af Foucaults virke i sin helhed er som nævnt ikke at dømme godt fra skidt, men at eksplicitere de måder vi oftest

implicit bliver styret og styrer ud fra og hermed de praksisser og fornuftsrationaler der ligger bag (Dean, 2006 [1999]: 45-46 og 76-77 og Foucault, 2008 [1979]: 19).

2.2.3 STYRINGENS BIOPOLITISKE FUNDAMENT

Begrebet biopolitik er udviklet af Foucault i samme periode og til dels i forbindelse med hans governmentale tanker. Foucault forbinder her en tendens om øget liberalistisk politiskøkonomisk fornuftsrationelitet og styring med øget viden og interesse om befolkningens normalisering og velstand (Foucault, 2008 [1979]).

"... only when we know what this governmental regime called liberalism was, will we be able to grasp what biopolitics is" (Foucault, 2008 [1979]: 22)

Udover at se liberalismen centreret om rettigheder og pligter skabt gennem lovgivningen, ser Foucault liberalismen som en governmental politiskøkonomisk funderet styringsteknologi, der først og fremmest udøves fra statsapparatet rettet mod befolkningen (Foucault, 2008 [1979] 12-22 og Distinktion, 2007: 5-20). Ifølge Alexander Carnera er der en tendens i nutidens samfund til at retsstaten i højere og højere grad kommer til at fremstå som en maske for biopolitiske mekanismer, hvorved det, der på overfladen virker som ren politik og jura ligeledes kan iagttages som konstituerende for individet gennem immanent produktion af subjektivitet (Carnera, 2003: 3 og Lohmann, 2003: 87).

Det biopolitiske perspektiv kan ses, som en integreret del af governmentality-optikken i dets interesse for, hvordan en heterogen mængde - befolkningen, økonomien etc. - reguleres og konstitueres igennem rationelle forsøg på at forme individets adfærd (Dean, 2006 [1999]: 44, 57-58 og Lohmann, 2003: 92-93).

2.2.4 SPECIALET SOM DISKURSANALYTISKE IAGTTAGELSER

Diskursanalysen vil fungere som integreret 'iagttagelsesværktøj' og analytik i specialets overordnede governmentality-optik, hvor analysernes diskursanalytiske karakter kombinerer reglerne for at fremsige sande udsagn med idéen om, at styring søger at skabe bestemte individer (Dean, 2006 [1999]: 13).

Selve ordet diskurs indeholder iboende et absolut fokus på sproget. Iagttagelser af 'virkeligheden' sker derfor igennem sproget og heraf diskursen (Bech Dyrberg, Dreyer Hansen og Torfing, 2000: 333-334). Åkerstrøm Andersen beskriver, at diskursanalysen er et program for iagttagelser af anden orden, og hermed trækker diskursanalysen på Kants kopernikanske vending af filosofien, hvor fokus skifter fra selve genstanden til iagttagelser af genstanden (Skirbekk & Gilje, 1995: 55). Diskursanalysen kan derfor med en systemteoretisk inspiration ses, som en strategi for at iagttage iagttagelser som iagttagelser (Åkerstrøm Andersen, 1999: 19 og 151).

For at få en analysestrategi til at stå klarere frem, vil jeg i det følgende behandle diskursanalysens begreber til brug i specialet. Niels Åkerstrøm Andersen fremhæver, at tre begreber danner det primære fundament for diskursanalysen - *udsagn*³, *diskurs* og *diskursformation*⁴ (Åkerstrøm Andersen, 1999: 40-41).

Ifølge Foucault er en diskurs en helhed af udsagn, der tilhører samme formationssystem. Diskursen skal forstås historisk hele vejen igennem (Foucault, 2005 [1969]: 164 og 175). Selve udsagnet står i absolut centrum for diskursanalysen, da det forekommer som det mindste og uopløselige element - selve diskursens atom (Foucault, 2005 [1969]: 132). En analyse af det diskursive felt består af at iagttage udsagns positive pludselighed, nærmere betegnet handler det om at iagttage præmisserne for udsagns eksistens, grænse og dens relation til andre udsagn (Foucault, 2005 [1969]: 71). Udsagn skal iagttages som begivenheder, der frembringer eksistens gennem italesættelse. Eksistensen har fire hovedaspekter: *objekt*, *subjekt*, *begrebsnetværk* og *strategi*. Et udsagn er derfor *kun* et udsagn, hvis det strategisk i tid og rum fra en subjektposition italesætter objekter, der i et begrebsnetværk reaktualiserer og potentialiserer andre udsagn (Åkerstrøm Andersen, 1999: 44-47 og Foucault, 1970 [1968]: 158). I forhold til diskursformation beskriver Foucault, at et udsagns relation til en diskursivformation svarer til en sætnings relation til en tekst. Selve regelmæssigheden i udsagnene er bestemt af diskursformationen selv, som er karakteriseret ved en 'de facto' spredning (Foucault, 2005 [1969]: 174).

³ Begrebet udsagn/ytring varierer en smule alt efter oversættelse og fortolkning. I den danske oversættelse af *Vidensarkæologien* benyttes ytring og der differentieres mellem ytring og udsagn (Foucault, 2005 [1969]: 131-140), hvorimod oversættelsen af Foucaults *Diskurs og diskontinuitet* og Åkerstrøm Andersen etc. benytter begrebet udsagn. I dette projekt sidestiller jeg udsagn og ytringen, da jeg ikke mener, at den forskel Foucault indskriver mellem de to begreber, er stor nok til at påvirke kvaliteten og resultatet af dette projekt (Foucault, 2005 [1969]: 135-139).

⁴ Tilsvarende vil diskursformation og regularitet fungere som synonymer i specialet.

“Det, som er blevet defineret som en ‘diskursiv formation’, skanderer de sagte tings generelle plan på ytringernes særlige niveau. De fire retninger, hvori man analyserer den (dannelsen af objekterne, dannelsen af subjekterne, dannelsen af begreberne, dannelsen af de strategiske valg) svarer til fire domæner, hvori den ytringsmæssige funktion virker” (Foucault, 2005 [1969]: 173-174).

Tilsvarende de fire eksistensfunktioner ved udsagn ses det, at Foucault opererer med fire niveauer i diskursformationen, altså hvordan der findes regularitet i spredningen af irregulære udsagn. Regulariteten/diskursformationen er diskursanalysens konstruktion, hvorimod selve udsagnene kan siges at eksistere positivt (Åkerstrøm Andersen, 1999: 41).

2.3 ANALYSESTRATEGISK OPERATIONALISERING

Jeg vil i det næste fremskrive en operationalisering af analysestrategien, bestående af at fastlægge *iagttagelsespunkt*, *ledeforskel* og en *konditionering* heraf. En ledeforskel til at iagttage det specifikke iagttagelsespunkt og konkrete konditionerede regler for denne iagttagelse, der hjælper til at indsnævre det analytiske blik, og på en og samme tid skabe den iagttagede genstand og ‘mig’ som iagttager. Dermed fordres en iagttagelse af anden orden, hvor ‘jeg’ som andenordensiagttager iagttager iagttagelser. (Åkerstrøm Andersen, 1999: 183).

- ***Ledeforskel***

Ledeforskellen definerer mit blik som andenordensiagttager, og er hermed konstruerende for det iagttagelsespunkt, jeg iagttager ved hjælp af ledeforskellen. Når denne ledeforskel er valgt, ses ‘kun’ igennem denne. Hermed øges empirifølsomheden og analyseniveauet hæves (Åkerstrøm Andersen, 1999: 152-153).

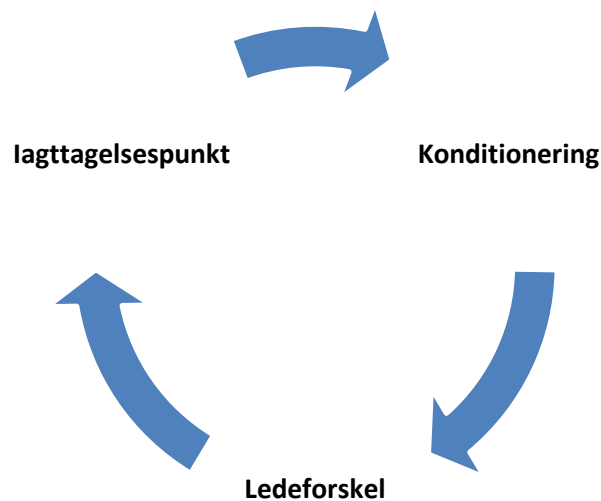
- ***Iagttagelsespunkter***

Iagttagelsespunktet hænger nøje sammen med selve problemformuleringen og hermed hvilken problemstilling, der danner fokus og grundlag for analysen. Et klart iagttagelsespunkt fordrer mere præcise og skarpe iagttagelser (Åkerstrøm Andersen, 1999: 167-168).

- **Konditionering**

Den store analysestrategiske udfordring er at finde betingelserne for, hvordan og hvornår iagttagelsespunktet iagttages gennem, og kun gennem, den valgte ledeforskel, altså en konditionering af iagttagelsen. Konditioneringen gør analysen til analyse frem for intuitive betragtninger (Åkerstrøm Andersen, 1999: 165-167).

Nedenstående vil jeg figurativt opsummere iagttagelsens dynamiske sammenhæng og afhængighed mellem ledeforskellens konstituering af iagttagelsespunktet igennem konditioneringen.

For at operationalisere specialet, vælger jeg at besvare problemformuleringen ved at dele specialet op i tre dele med tilhørende delproblematikker, der alle mere eller mindre eksplicit beskæftiger sig med styringsforhold mellem individ og stat. Overordnet vil første del diagnostisk omhandle statens reformative udvikling. Anden del vil analytisk iagttage statens italesættelse af individets ansvarliggørelse i velfærdsreformen, og tredje del vil analysere forholdet mellem den dominerende velfærdsreformdiskurs og dens moddiskurs. Nedenfor vil specialets design og struktur opridses igennem en kort præsentation af hver af specialets tre dele: *Den governmentaliserede stat - Det ansvarliggjorte individ - Den antagonistiske kamp om subjektet.*

2.3.1 DEN GOVERNMENTALISEREDE STAT

En diagnose af statens udviklingsfaser i en reform- og forandringsoptik

Jeg vil i denne del uddybe specialets problemfelt og ramme igennem en markering af den strukturelle og historiske kontekst, som staten og heraf velfærdsreformen befinder sig i. Afsnittet skriver sig ind i specialets overordnede governmentality-optik og vil bestå af en komposition af forskellige samfundsvidenskabelige iagttagelser af staten og reformer heraf, hvor dele har karakter af historiske iagttagelser og samtidsdiagnoser, har andet et mere teoretisk snit. Mit formål med afsnittet er at give et bud på statens nuværende status i en reform- og forandringsoptik. Afsnittet vil ikke fungere som analyse, men som et teoretisk såvel som empirisk analyseforberedende afsnit, hvorfor afsnittet heller ikke besidder en konkret analysestrategi.

2.3.2 DET ANSVARLIGGJORTE INDIVID

Hvordan ansvarliggør staten individerne i velfærdsreformen - særligt med fokus på beskæftigelse?

Specialets første analyse vil iagttage, hvordan staten i velfærdsreformen ansvarliggør individet. Analysen vil særligt iagttage ansvarliggørelsen med fokus på beskæftigelse, da beskæftigelse fremstår som reformens væsentligste middel til at løse de udfordringer velfærdsreformen er et svar på. Analysens ambition er at iagttage, hvordan staten gennem velfærdsreformen ansvarliggør og på den måde styrer individet konkret såvel som mere subtilt og indirekte.

Jeg vil anføre den tese, at velfærdsreformen er et eksempel på en af mange nutidige reformer, der sætter individet og dets ansvarliggørelse i centrum, hvor individets ansvarliggørelse bliver en central del af reformen og dens succes. Individerne bliver i en væsentlig forstand omdrejningspunkt for og bærer af de forandringer velfærdsreformen skaber. Derudover vil jeg hævde, at velfærdsreformen kan iagttages, som et eksempel

på 'et moderne statsligt ledelsesværktøj' - en styringsteknologi til at lede og skabe forskellige individer og forme deres mulighed for in- og eksklusion (Dahlager, 2001: 91).

Analysen bygges op om en synkron diskursanalytisk iagttagelse af statens ansvarliggørelse af individerne i velfærdsreformen. Diskursanalysen vil som nævnt fungere som et integreret 'iagttagelsesværktøj' og analytik i den overordnede governmentality-optik. Analysen vil blive udført forholdsvis diskursanalytisk stramt og fokuseret i den forstand, at iagttagelsesinteressen i denne analysedel er den diskursive italesættelse af individets ansvarliggørelse og de regulariteter, der dannes heromkring. Opgaven i en diskursanalyse er at finde regularitet i spredningen af udsagn, hvorfor den styrende ledeforskel er regularitet/spredning af udsagn (Åkerstrøm Andersen, 1999: 152-153).

Jeg har i denne analyse et arkiv bestående af to monumenter: regeringens velfærdsreformudspil og selve velfærdsforliget. De to monumenter definerer jeg som repræsentative for statens iagttagelser og italesættelser i velfærdsreformkonteksten, da de kan iagttages som diskursive piller og knudepunkter i den statslige kommunikation angående velfærdsreformen 2006. Monumenterne fungerer hermed som referencepunkter og retningsgivere for diskursen (Foucault, Michel, 1970 [1968]: 159 og Åkerstrøm Andersen, 1994: 30-34). Dette er en afgrænsning og naturligvis en generalisering af enheden staten, men for at kunne behandle staten analytisk og formmæssigt er en struktur, der kan fungere som en form for fællesnævner i denne af mig konstruerede enhed nødvendig. Jeg ser afgrænsningen af iagttagelsespunktet til statens ansvarliggørelse af individet repræsenteret af regeringens velfærdsreformudspil og velfærdsforliget, som produktiv samt nødvendig for specialets formål og struktur.

Den store udfordring ved diskursanalysen er at finde betingelserne for hvordan og hvornår, jeg kan fastsætte en regularitet - en diskursformation, altså konditioneringen af selve iagttagelsen. Igennem selve analysen må konditioneringen til analysen sættes (Åkerstrøm Andersen, 1999: 165-167), hvor specifikationen af konditioneringen sker via formationsreglerne i dannelsen af *objektformation*, *subjektformation*, *begrebsformation* og *strategiskformation* (Foucault, 2005 [1969]: 82-83). For ikke at gøre formen for rigid, vil jeg i analysen præsentere iagttagelserne af udsagn og regulariteter uden at være fastlåst til eksplicit at definere udsagns eller formationernes eksistensfunktioner. Dog ligger det i kortene, at hver behandling af udsagn naturligvis bygger på en iagttagelse af

udsagnets frembringelse af et objekt og en subjektposition, herudover at hvert udsagn er integreret i et netværk af begreber og ligeledes har en rettedhed - en strategi. Det samme gør sig gældende i forhold til en formationsreglernes fire niveauer.

2.3.3 DEN ANTAGONISTISK KAMP OM VELFÆRDEN

Hvordan konstituerer velfærdsreformens moddiskurs sig mod den dominerende velfærdsreformdiskurs, når velfærdsreformen iagttages som et forhold mellem diskurs og moddiskurs?

Anden analyse vil iagttage den modstand, der opstod mod den velfærdsreformkurs Velfærdskommissionen, regeringen og store dele af det, der kan betegnes som den dominerende og etablerede diskurs, havde udstrakt.

Analysefokus vil blive holdt via følgende teser: Velfærdsreformens moddiskurs kan iagttages som en måde moddiskursen gør modstand mod den dominerende diskurs og på den vis en måde at påvirke den dominerende diskurs på. Moddiskursen kan iagttages som en kritik af den dominerende diskurs' fornuft og heraf styringslogik - *den liberale økonomiske fornuft*, og forholdet mellem diskurs og moddiskurs kan heraf iagttages som en antagonistisk kamp om 'fornuften'.

Analysen vil trække på den overordnede diskursanalytiske ramme, samt governmentality-begrebets diagnostiske fokus på magten i moderne velfærdsstater. Derudover vil dele af Negri og Hardts *Imperiet* inddrages som begrebsmæssig inspiration og som et analytisk greb til at iagttage modstanden og den dominerende diskurs. Foucaults diskursanalytiske tanker suppleres her i forhold til moddiskurs-modstand-modmagt med Negri og Hardts tanker om forholdet mellem *imperiet* og *multituden*. Fælles for både Negri og Hardt og Foucault er, at deres sigte er på magten i nutidens samfund, hvor deres tænkning både kan betragtes som teori såvel som begivenheder, der kan fremstå som analyser, diagnoser eller implicit eller eksplicit kritik af nutidens sociale og politiske magtrelationer (Dean, 2003b: 111). Jeg vil kun benytte enkelte dele af Negri og Hardts *Imperiet*, som analytik og ikke som grand theory eller som det postmarxistisk revolutionære politiske program, det eksplicit fremstår som med dets mål

om ophævelse af ejendomsretten, borgerløn etc. (Hardt & Negri, 2004: 369-387). Når jeg i dette speciales kontekst trækker på opdelingen af *imperiet* og *multituden* benyttes det mere 'blødt' end dets oprindelige betydning. Dette er en forenkling af Negri og Hardts mål om transformation af deres samtidsdiagnose til en politisk praksis (Distinktion, Nr. 6 2003: 5).

Da fokus vil være på velfærdsreformens forhold mellem diskurs og moddiskurs, vil analysefokus vedrøre forskellen mellem to enheder - diskurs og modstand. Derfor er det analysestrategisk centralt at kunne iagttage forskellen mellem indenfor/udenfor, enhed/forskel, enhed/grænse, os/dem - diskurs/moddiskurs. Diskurs og moddiskurs opstår som hinandens modsætninger, hvor enhed og grænse konstitueres gennem iagttagelse og reference til et konstrueret *udenfor* og skabes herigennem via ledeforskellen mellem indenfor og udenfor. Da diskurser er relationelle betydningsstrukturer, kan forholdet mellem indenfor/udenfor være elastisk og påvirkeligt (Bech Dyrberg; Dreyer Hansen og Torfing, 2000: 11 og 26). Derfor kan modstanden, udover at illustrere det kontingente ved det, der ydes modstand mod, iagttages som tiltag til en dynamisk påvirkning heraf (Dean, 2006 [1999]: 80-82).

Iagttagelsespunktet i denne analyse er konstitueringen af velfærdsreformens moddiskurs i forhold til den dominerende velfærdsreformdiskurs. I det analyseforberedende arbejde blev det klart, at der i det iagttagede 'empiriske' materiale kan iagttages et skel mellem det, man kan betegne som den dominerende diskurs og den ikke-parlamentariske modstand, der etablerede sig herimod. Dette skel vil jeg overføre til analysen. Denne præ-analytiske fastsættelse af en overordnet diskursiv regularitet i analysens iagttagede materiale ser jeg som nødvendig for at strukturere analysen, og for at markere et analytisk udgangspunkt. Empirisk trækker den dominerende diskurs på Velfærdskommissionen, regeringens velfærdsreformudspil etc. Yderligere inddrages kort enkelte partiers og organisationers velfærdsudspil. Iagttagelserne af modstanden bygger på Den Alternative Velfærdskommissions rapporter, samt bøger og andet materiale skrevet i direkte eller indirekte sammenhæng med Den Alternative Velfærdskommission. Derudover indeholder modstandsempirien hjemmesideinformationer, demonstrationsplakater m.v. fra sammenslutningen, Genstart Danmark. Yderligere har jeg her valgt, at supplere med journalistiske artikler og heri 'ekspertiagttagelser'. I den forbindelse er det vigtigt at erkende, at man som diskursanalytiker primært har adgang til den tekstlige dokumentation af kommunikationen. Dette har flere konsekvenser. Det

kan være svært at registrere fysiske ytringer såsom møder, forhandlinger, korridorsnak, demonstrationer, kampagner m.v. Hvis disse kommunikationsformer registreres, er det gennem andenhåndsiagttagelser af de konkrete begivenheder. Herved er en selektion og fiksering allerede sket (Bech Dyrberg, Dreyer Hansen og Torfing, 2000: 27).

2.3.4 ANALYSESTRATEGIENS FIGUR

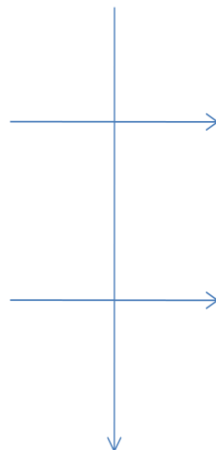
(frit efter Åkerstrøm Andersen, 2003: 39)

Iagttagelsespunkt: Velfærdsreformen fra 2006

Ledeforskel:

Regularitet/spredning af udsagn

Indenfor/udenfor diskurs/moddiskurs

Delproblemer:

Hvordan ansvarliggør staten individerne i velfærdsreformen - særligt med fokus på beskæftigelse?

Hvordan konstituerer velfærdsreformens moddiskurs sig mod den dominerende velfærdsreformdiskurs, når velfærdsreformen iagttages som et forhold mellem diskurs og moddiskurs?

Problematik: Hvordan sætter velfærdsreformen styringsforhold mellem individ og stat?

2.3.5 ANALYSESTRATEGISKE UDFORDRINGER OG KRITIK

Som en helt grundlæggende og logisk konsekvens af den konstruktivistiske tilgang vil min læsning og udlægning af 'teorien' og efterfølgende min analyse af 'empirien' være konstrueret og produceret af mig. Min iagttagelse er naturligvis præget af den teori, jeg iagttager igennem, men ligeledes influeret af den teoretiske bagage jeg har med mig, mine erfaringer og mine erkendelsesinteresser. Det er derfor vigtigt at være opmærksom og reflektiv over for eget ståsted og blinde pletter (Bech Dyrberg, Dreyer Hansen og Torfing, 2000: 319 og 324). For at kunne komme på analyseniveau og på den måde undgå almene samfundsbeskrivelser, handler det ifølge Niels Åkerstrøm Andersen om at problematisere det sted, hvorfra man problematiserer (Åkerstrøm Andersen, 1999: 182).

Som studerende fra Cand. Soc. Politisk Kommunikation & Ledelse er man i høj grad opdraget i en åkerstrømsk systemteoretisk tradition. Dette ser jeg som en produktiv fordel, hvis man selv som analytiker formår at udføre denne traditions hovedmantra vedrørende andenordensiagttagelser på egne iagttagelser - så vidt muligt! Min studiehabitus gør, at min læsning og brug af eksempelvis Foucault til dels har et fundament influeret af systemteorien. Åkerstrøm gør selv i *'Diskursive analysestrategier'* rede for, at han har et luhmanniansk systemteoretisk udgangspunkt, og at hans tolkning af Foucault m.v. derfor vil være præget af dette (Åkerstrøm Andersen, 1999: 150). En begrænsning ved dette er, at der kan være en vis risiko for, at Foucault på den måde bliver sat i bås med den lingvistisk poststrukturelle tradition. Begrænsningen herved kan være, at fokus kommer til at være på den sproglige del af en analyse, og herved mistes Foucaults mulighedsfelt angående blikket for institutioner, teknologier og sociale praksisser (Villadsen & Bjerg, 2006: 98). Med den systemteoretiske ramme vil en analyse herudover ofte komme til at tænke i bivalente forskelle frem for Foucaults polyvalente begreber (Åkerstrøm Andersen, 1999: 29). Der kan både være produktive og begrænsende konsekvenser ved dette, men med den systemteoretiske baggrund i bagagen, mener jeg, at Foucaults ofte dvælende analyser og tanker, får mere konkret karakter af analysestrategi.

Som en analysestrategisk andenordensiagttagelse på mig selv og dette speciale, er det et faktum, at jeg er en del af specialets iagttagelsespunkt. Jeg er åbenlyst et individ i staten og et individ i velfærdsreformens ansvarliggørelse. Mere konkret kan det blandt flere eksempler nævnes, at jeg er en del af velfærdsreformens fokus på at kvalificere,

uddanne og beskæftige individet. Jeg er derudover også en del af den gruppe af individer, der ansvarliggøres til at færdiggøre deres uddannelse hurtigere, så jeg kan blive et beskæftiget individ. Dette er ikke et problem for at besvare specialets problemformulering, men blot en bevidsthed og udfordring i min konstruktion af de iagttagede iagttagelser.

En anden udfordring ligger i det tidslige perspektiv. Analyseperioden fandt sted fra nedsættelsen af Velfærdskommissionen i 2003 og indtil vedtagelse af velfærdsforliget i juni 2006. I den efterfølgende periode frem til skrivende stund, er velfærd livligt blevet debatteret med problematikker som kvalitet, rettigheder etc. og lever naturligvis stadig i bedste velgående, men velfærdsreformdebatten i 2006 kan analytisk karakteriseres som lukket den 20. juni 2006. Jeg skal som diskursanalytiker kun forholde mig til det materiale og de kilder, jeg ovenfor har beskrevet og ikke blive influeret af den efterfølgende kommunikation. Udfordringen er derfor, at 'ignorere' den efterfølgende velfærdsdebat.

Trods mine forsøg på at opnå bevidsthed og erkendelse af mine blinde pletter, bliver det aldrig muligt helt at eliminere disse. Jeg vil derfor aldrig trods alle forbehold, tale fra et ikke-ideologisk sted. Ideologi skal her blot forstås, som noget andet end et objektivt ståsted. Som nævnt, er det ikke dette projekts intention eller interesse, at fremstå som eksplicit ideologisk eller politisk, men konstruktivismen taget i betragtning, lykkes det aldrig helt at undgå. Jeg har naturligvis som samfundsindivid meninger og holdninger, disse er ikke relevante for dette projekt, men kan alligevel ikke helt ignoreres som en del af min måde at konstruere på.

3 DEN GOVERNMENTALISEREDE STAT

En diagnose af statens udviklingsfaser i en reform- og forandringsoptik

Denne del vil, som tidligere beskrevet, uddybe specialets problemfelt og overordnede ramme. Mit formål med afsnittet er, at give et skitseret bud på statens historie og nuværende udviklingstræk. Afsnittet vil fungere som et teoretisk såvel som empirisk analyseforberedende afsnit, og skriver sig både implicit og eksplicit ind i projektets overordnede foucauldianske governmentality-optik. Dette med dets diagnostiske betegnelse af nutidens velfærdsstats behov for at integrere globaliseringens uafviselige krav såvel som nationalpolitiske udfordringer i den politiske styring, samtidig med at interesserne for det lokale fællesskab og den enkelte skal medtages. Afsnittet skal ikke læses som en samlet fortælling om den danske stats historie, men mere som en transformationsiagttagelse og diagnose af forskellige udviklinger, der infiltrerer hinanden. Afsnittet vil lede mig frem til den antagelse, at statens udvikling kan iagttages som en governmentalisering af staten.

3.1 REFORMER SOM INSTITUTIONALISERING AF FORANDRING

"Welfare states are currently being changed around the globe. Denmark is no exception. Depending on one's method of approach and the specific case such changes may be conceptualized as welfare states being either reformed, recalibrated, recast, or retrenched – or simply renewed... The paradox is that in order for the welfare state to survive, it must be transformed" (Pedersen & Campbell, 2006a: 357).

Statens historiske udvikling går på mange måder hånd i hånd med de reformer, der har været skabende for forandringer og udviklingen - i hvert fald i nyere tid. Statens indre logik bliver heraf ofte beskrevet som en kontinuerlig reformproces, der har til hensigt, at tilpasse staten nutidens og fremtidens muligheder og udfordringer. Det kan hævdes, at det ligger i selve rationalet for staten, at staten hele tiden må reformeres. Reformene og lovgivningen afspejler heraf ofte grundprincipper, strømninger og holdninger i samfundet (Petersen & Petersen, 2005: 10-27). Reformen kan derfor ses som havende en væsentlig rolle i det parlamentariske system samt at være en af grundstenene i politiske ændringer

og forandringer af større karakter. En reforms succes eller fiasko er meget sandsynligt med til at definere en politik eller partis succes eller fiasko. Reformen er dog ofte af et politisk kludetæppe af forhandlinger, forlig, magtprocesser og studehandler og kan derfor være svære at vurdere (Petersen & Petersen, 2005: 9-15). En reform består normalvis af mange og ofte modstridende målsætninger og rationaler og som et produkt af direkte og indirekte kampe om at definere og redefinere mål, midler og selve reformintentionerne. Reformen fremstår derfor oftest som resultatet af politiske kompromisser, og den enkelte reform vil fremtræde som en foreløbig eller ufærdig beslutning, der kræver andre beslutninger og tiltag - oftest på institutionelniveau - for at blive yderligere aktualiseret (Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 16). Nutidens reformforløb kan ud fra en forhandlingsøkonomisk anskuelse betragtes som et væld af processer, der i høj grad må tage højde for og inkludere samfundets differentierede rationaler (Pedersen & Nielsen, 1989: 19-25). Processen kan betragtes som at gå fra idéen om et fremtidigt ideal, til at blive diskursiveret i en reformpolicy, hvorefter reformen endelig bliver institutionaliseret gennem vedtagelse og implementering af reformen. I opstartsfasen af omfattende reformprocesser er det i mange tilfælde blevet kutyme, at der nedsættes en kommission, som varetager dele af processen. Reformprocesser er altid allerede placeret i en historisk og institutionel kontekst og bygger ofte på tidligere reformprocesser. Herved sker en tilpasning af strukturen til eksisterende offentlig organisering. En reform kan derfor ikke isoleret ses, som en helt ny *form*. (Petersen & Petersen, 2005: 25 og Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 334 og 339).

3.1.1 STATENS HISTORISKE UDVIKLING

Jeg vil angribe iagttagelsen af statens udvikling med en kort behandling af Jacob Torfings '*Velfærdsstatens ideologisering*' samt indledningen til Holger Højlund og Chresten Højlund's '*Velfærdsparadoks og kommunikation*'. Dernæst vil jeg i beskrivelsen af udviklingen fra retsdannende stat over velfærdsstaten til konkurrencestaten hovedsageligt trække på Ove K. Pedersen. Bidragene indeholder historiske iagttagelser af velfærdsstaten, som jeg ser det relevant at udlægge hovedtrækkene af ud fra den betragtning, at de indledningsvis placerer specialet i en historisk kontekst og men ikke mindst for at starte med at skitsere, at statsbegrebets historiske betydning og potentet herpå har varieret.

I *'Velfærdsparadoks og kommunikation'* fremhæves tre perioder som væsentlige i den historiske proces frem mod en moderne stat - en moderne stat der karakteriseres ved at være bygget op omkring varetagelse af befolkningens velfærd. I første periode i 15-1600-tallet blev egentlig videnskab for første gang kombineret med den praktiske lære om det at styre et land - *'the art of government'*. Relationen mellem regent, befolkning og territorium fungerede efter parolen - mere land, flere mennesker og højere skatter. Anden periode opstod i takt med revolutionerne rundt om i Europa i slutningen af 1700-tallet og rekonstruerede samfundsidentiteten i forskellen mellem stat og civilsamfund, hvorpå institutionaliseringen af demokratiet startede. Tredje og sidste periode frem mod den moderne stat var 1800-tallets spæde opstart af udviklingen af selve velfærdsstaten, der ledte frem til, at rettigheder og pligter kombineredes i fællesbetegnelsen, *velfærdsstaten*. Rettighederne bestod af et privatliv med individuelle rettigheder, såsom retslig beskyttelse, social sikkerhed og mulighed for politisk deltagelse. Pligten var, at man, individuelt som kollektivt, støttede op om projektet med hvad dertil hørte (Højlund & Højlund, 2000: 19-20).

Torfings *'Velfærdsstatens ideologisering'* er en interessant og relevant tekst i forhold til en fokuseringen af feltet for dette speciale. Torfings Laclau funderede hovedspørgsmål handler om: *"... hvorfor velfærdsstaten på et givet tidspunkt i et bestemt land konstrueres som en 'empty signifier', der fungerer som omdrejningspunkt for en samlet vision om samfundets indretning og udvikling"* (Torfing, 2000: 23). Udgangspunktet for analysen er, at velfærdsstaten i Danmark er så indgroet, så markant og så meget en del af vores forståelseshorisont, at vi stort set glemmer, at det har været anderledes, og at det kan være anderledes. For at anskueliggøre at velfærdsstaten ikke er ahistorisk, kan diskursanalysen vise velfærdsstatens kontingens (Torfing, 2000: 19 og 40).

Ifølge Torfing havde Danmark gode historiske forudsætninger for etableringen og realiseringen af velfærdsstaten. I perioden hovedsageligt fra slut 50'erne til slut 60'erne oplevede Danmark en hidtil uset økonomisk højkonjunktur, som gav det økonomiske fundament for opbygningen af en omfattende velfærdsstat. Herudover var vilkårene produktive og nærmest skræddersyede til disse forandringer. De gik på, at Danmark nationalt, kulturelt og etnisk var særdeles homogent; at staten var stærk og effektiv med lille økonomisk og social indgriben, samt traditionen for forhandlinger mellem velorganiseret grupper og interesser i samfundet. Sidst men ikke mindst argumenteres der for vigtigheden af den velforankrede grundtvigianske kulturelle arv i forklaringen på

det velorganiserede civile samfund, men også Grundtvigs mål om, 'at få har for meget og færre for lidt', menes ligeledes at spille positivt ind (Torfing, 2000: 21-22).

Til at lægge op til den kommende foucauldianske diskursanalyse, såvel som præsentationen af udviklingen mod konkurrencestaten, vil jeg runde behandlingen af 'Velfærdsstatens ideologisering' af med en del af Torfings svar på det laclauske velfærdsspørgsmål.

"I dag synes velfærdsstatens politisk-økonomiske kobling til fordisme, keynesianisme og beveridgeanisme imidlertid at blive dislokeret af fremkomsten af nye teknologier og produktionsformer, samt af den tiltagende internationalisering og globalisering. Disse udfordringer synes foreløbig at føre, om ikke til velfærdsstatens død, så i hvert fald til en reartikulation af det velfærdsstatslige politisk-økonomiske rationale" (Torfing, 2000: 41).

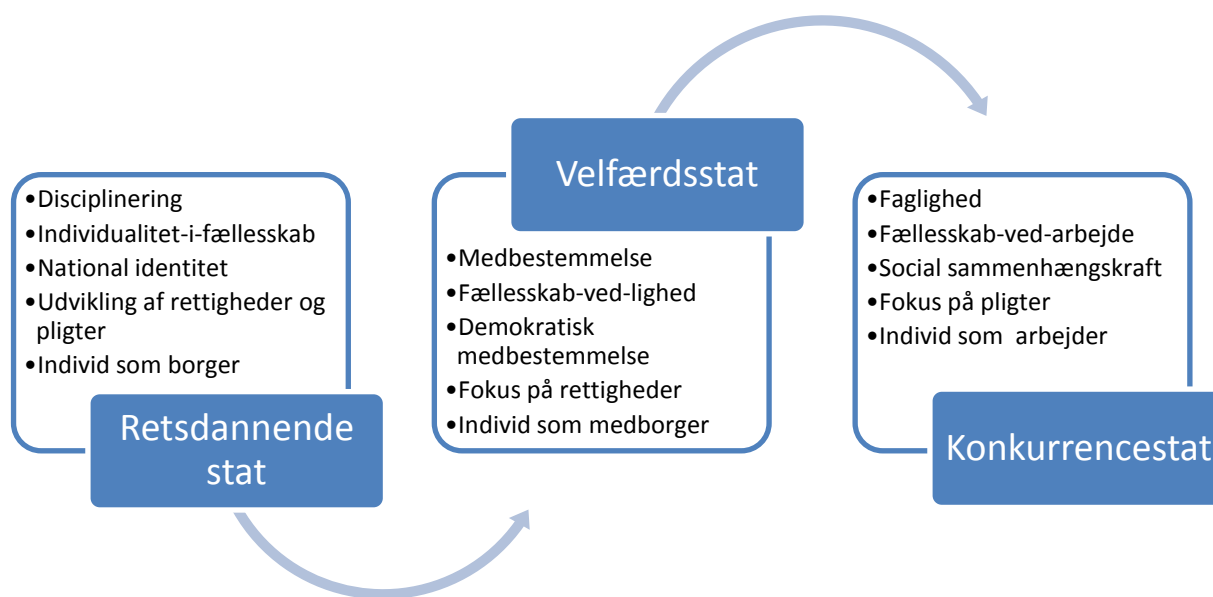
- **Fra retsdannende stat til konkurrencestat**

I tråd med Foucault (Foucault, 2008: 6) og ovenstående ser Ove K. Pedersen ikke staten som en naturlig-historisk given enhed. Han hævder i sin iagttagelse af den moderne danske stats historie, at den makismalt er 160 år gammel og strækker sig fra en udvikling fra *den retsdannende stat* over *velfærdsstaten* til *konkurrencestaten* (Pedersen, 2006a: 89).

Ove K. Pedersen fremhæver, at der immanent i statens udvikling er foregået en vekselvirkningen mellem retten som skaber af *individer* med friheder, rettigheder og pligter, og det der sættes under betegnelsen *pædagogikken*, som ud fra elementer fra et pastoraldoktrin (Foucault, 1991 [1978]: 87) skaber den *individualitet*, der bevirker et fællesskab og en overordnet fælles identitet hos individerne i staten. Staten skal her forstås som værende og bestående af de frie individer, og individualiteten, som det, der opretholder statens legitimitet. Statens rolle ses som dobbelt, da den både skal være garant for individernes frihed, og samtidig beskytte individerne mod statens egen ikke-legitimerede adfærd mod selvsamme frihed. I statens historie har fællesskabsforestillingerne gennem begreberne for individ og individualitet fulgt statens forskellige udviklingsfaser. Tilsvarende den retsdannende stat, velfærdsstaten og konkurrencestaten har individualiteten gennemløbet en udvikling, hvor den retsdannende stat gennem *disciplinering* skaber et fælles nationalt sindelag med et mantra om

individualitet-i-fællesskab. I velfærdsstaten er *medbestemmelse* i fokus ud fra devisen om *fællesskab-ved-lighed*. Endelig skaber konkurrencestatens *faglighed* en forestilling om, at fællesskab kommer til udtryk gennem *fællesskab-ved-arbejde*. Ove K. Pedersen diagnosticerer derfor nutidens statslige projekt som det at skabe individer, der efterspørges på arbejdsmarkedet. Individer med kompetent kvalifikationer og faglighed (Pedersen, 2006a: 89-96).

Udviklingen er illustreret i nedenstående figur.

Som en forlængelse af denne udvikling vil jeg i det næste fokusere på konkurrencestaten. Konkurrencestatens kendetegn kan beskrives ved to primære karakteristika: (1) *"den opfattelse, at det er staten eller den offentlige sektor, der skal skabe de konkurrencebetingelser, som den private sektor skal finde konkurrencedygtighed ved gennem den globale økonomi"* (Pedersen, 2006b: 1) og (2) *"at gøre færdighed til individualitet og at udstyre alle med den fælles identitet af fagligt kompetente tilknyttet et arbejdsmarked, hvis fleksibilitet er afgørende for den nationale økonomis vækst"* (Pedersen, 2006a: 97).

Konkurrencestaten kan beskrives gennem forhold mellem ret og pligt. Ret og pligt har altid gået hånd i hånd, men ifølge Ove K. Pedersen er mønten vendt, og pligten er nu kommet i fokus - *"retten til velfærdsydelser følger pligten til at arbejde!"*, hvor alle får pligten til at indrette deres liv efter pligten til at arbejde (Pedersen, 2006a: 96-97).

Forudsætningerne for udviklingen hen mod en konkurrencestat, skabes blandt andet gennem reformer af traditionelle velfærdshjørner såsom arbejdsmarkedspolitik, hvor aktivering gøres strammere, dagpengeperioden kortere etc.. Herudover skabes incitament til at arbejde længere og mere efterspørgselsorienteret gennem blandt andet efteruddannelse og opkvalificering (Pedersen, 2006a: 97). I forhold til arbejdsmarkedspolitik fremhæver Nikolas Rose en udviklingstendens, hvor arbejdsløshed så vidt muligt tilstræbes at ligne arbejde. Arbejdsløse omdøbes til jobsøgende med forpligtelse til at forbedre arbejdsduelighed og konkrete færdigheder såvel som færdigheder i forhold til det at være arbejdssøgende. Arbejdsmarkedspolitikken forsøger i højere grad at påvirke adfærden hos den arbejdsløse end at påvirke efterspørgslen efter arbejde. Rose fremhæver i lighed med Ove K. Pedersen en udvikling fra arbejdsløshedsunderstøttelse som en central rettighed i velfærdsstater, til at retten til det sociale medborgerskab nu skal fortjenes gennem bestemte pligter. Arbejde bliver ifølge Rose den eneste måde, hvorpå man kan opnå status som medborger (Rose, 2003: 191-192).

Jørn Henrik Petersen og Klaus Petersen fremhæver i deres beskrivelse af statens udvikling og reformers indvirkning herpå 90'ernes reformer af overførselsindkomsterne, hvor målet var at ændre de i høj grad passive overførselsindkomster til en aktivydelse. Petersen og Petersen mener, at vi i dette årti står over for endnu en reformbølge. Modsat tidligere tiders vækstperiode, hvor reformer var ekspansive, har det ifølge Petersen og Petersen de sidste 15-20 år i højere grad handlet om, at dæmpe væksten, omstrukturere og udføre besparelser på enkelt områder. Reformen har derfor fået en anden klang end tidligere (Petersen & Petersen, 2005: 14-15). 90'ernes skifte fra forsørgelseskoncept til aktiveringskoncept, er også behandlet i Jacob Torfings *'Det stille sporskifte i velfærdsstaten'*. Torfing fremhæver en forundring over, at dette skifte kunne gennemføres så hurtigt og relativt smertefrit (Torfing, 2004: 9). Grunden hertil må ifølge Torfing findes i, at reformeringen frem for at bestå af radikale ændringer har været *'et stille sporskifte'* i forlængelse af danske værdier, normer og traditioner. Samtidig ser han en overordnet policy-diskursiv konsensus om problemer, løsninger og løsningspræmisser (Torfing, 2004: 17).

Udviklingen mod konkurrencestaten har skabt en opfattelse af, at staten har til opgave og et ansvar for at fremme den nationaløkonomiske konkurrenceevne. Denne opfattelse har ikke altid været taget for givet, og ifølge Ove K. Pedersen kun været dominerende i

de sidste 30-40 år. I denne periode er opfattelsen blevet, at nationale økonomier konkurrerer, og at den internationale økonomiske konkurrenceevne måles ud fra nationaløkonomiske indikatorer som betalingsbalance, beskæftigelsesgrad, vækstprocent m.v. *"Staten skaber betingelserne for økonomiens konkurrenceevne, og det er i de økonomiske målestokke, at konkurrencestatens succes eller fiasko kan måles"* (Pedersen, 2006a: 95). Det politiske ansvar for at skabe sikkerhed for såvel nation, stat og befolkning bliver forstået og vurderet ud fra nationaløkonomien som enhed, hvor politisk ansvarlighed stort set sættes lig at handle økonomisk-strategisk på nationens vegne - men globaliseret økonomi sætter pres herpå (Rose, 2003: 190-191; Dean, 2006 [1999]: 57 og Fenger-Grøn & Kristensen, 2001: 31).

- **Transformation af staten**

Den tyske politolog, Joachim Hirsch, beskriver også dele af udviklingen mod konkurrencestaten, hvor den internationale konkurrence øges, og den globale kapital bliver mere og mere fleksibel. Velfærdsstaterne har som en følge heraf fra tiden efter 2. Verdenskrig transformeret sig hen imod det, Hirsch betegner som en ny type kapitalistisk stat - *'den nationale konkurrencestat'*. Den afgørende nationalpolitiske prioritet bliver *'lokaliseringspolitisk'* udvikling af optimale betingelser for kapitalakkumulation inden for nationalstatens ramme (Hirsch, 1995: 72-73). Tankerne er heller ikke langt fra det Anthony Giddens i 90'erne præsenterede under navnet *'Den tredje vej'* og *'Den sociale investeringsstat'*, hvilket omhandlede staters indbyrdes konkurrence om at investere mest effektivt og målrettet de rigtige steder. En konkurrence om den bedste konkurrenceevne (Pedersen, 2006b: 1 og Rose, 2003: 194). Dorthe Pedersen deler også meget af konkurrencestatsoptikken i behandlingen managementstaten og new public management, dog mere i en offentlig ledelsesoptik end statsoptik. Hun fremhæver, at vi befinder os midt i en virksomhedsgørelse af staten og den offentlige sektor, hvilket udfordrer og ændrer staten og dens interne og eksterne grænser. Forholdet mellem stat, civilsamfund og marked udviskes mere og mere i tidens dominerende økonomiske diskurs (Pedersen, 2004: 64-68). En velfærdsreform kan i sådan en proces ses som et eksempel på en institutionalisering af udviklingsforskydninger af diskursive normer og sandheder (Pedersen, 2004: 104-105 og Fenger-Grøn & Kristensen, 2001: 33-34).

I denne udvikling kan globaliseringen ses som skaber af en politisk diskurs, der bevirker, at ændringer af grænserne for statens styring hænges op på globaliseringens

udfordringer, muligheder og trusler. Den globaliserede liberale økonomi og effekterne heraf hævdes at kunne iagttages, som et endegyldigt ikke-diskutérbart princip inden for det nationalpolitiske område (Dean, 2006 [1999]: 10-11). Martin Marcussen viser empirisk, at regeringen, både den nuværende og den forrige SR regering, i stor stil hænger reformforslag og handlingsplaner op på referencer til landets eksterne omgivelser. Her kommer blandt andet globaliseringen ofte til at fremstå som et emne, der ikke er til debat, og som accelerator og forandringskilde for 'tvingende nødvendige' beslutninger og reformer (Kelstrup, Pedersen, & Damgaard Petersen, 2004: 468-469). Som modpol til opfattelser af globaliseringen som et ikke-diskutérbart princip eller sågar en *'tilintetgørende sol'* (Dean, 2003a: 203-204), advarer flere mod at drage den forhastede konklusion, at globaliseringen vil medføre en væsentlig underminering eller eliminering af staterne i det internationale system. Det skal dog på modsat vis heller ikke fornægtes, at der foregår en væsentlig globaliseringsproces på det økonomiske område såvel som i samfundet i mere bred forstand. Danmarks økonomiske internationale succes og position, såvel som de andre nordiske velfærdsstaters, har vist økonomer og politikere, at globaliseringen ikke nødvendigvis påtvinger alle at udvikle sig i samme politiske og økonomiske retning (Pedersen, 2006b; Pedersen & Campbell, 2006a og Goul Andersen, 2006). Det er derfor mere sandsynligt, at stater i globaliseringen gennemgår en omfunktionering end underminering. Der tales mere om *'changes in statehood'* og *'transformation of states'* end nationalstatens udslettelse (Kelstrup, Pedersen, & Damgaard Petersen, 2004: 12-15 og Hardt & Negri, 2003 [2002]: 20).

Denne aktuelle reformbølge, der har præget den offentlige sektor de seneste år, hvor velfærdsreformen er én, kan iagttages som en del af denne transformation af staten. Ifølge antologien *'Genopfindelse af den offentlige sektor - ledelsesudfordringer i reformernes tegn'* repræsenterer reformbølgen både historiske brud og kontinuitet mellem forskellige rationaler og styringslogikker. (Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 7). Ifølge Dean er det her 'staten' skal forstås, som måder at organisere institutioner, praksisser, medarbejder, borger etc. ud fra specifikke og foranderlige styringsidealer (Dean, 2006 [1999]: 74). Reformbølgen har eksempelvis medført, at medarbejderne i den offentlige sektor forventes at være reform- og forandringsparate. Det samme gør sig gældende for de ledige, der tegner sig som en af den offentlige sektors væsentligste interessenter. De forventes ligeledes at være omstillings- og forandringsvillige og -parate (Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 333). I ovenstående antologi diagnosticeres den lettere paradoksal situation, hvor både staten, som individerne forventes at være

konkurrenceorienterede og omstillingsparate samtidig med, at der foregår en kontinuerlig kamp om helheden i forhold til statens sammenhæng og enhed. Den nuværende reformperiode betegnes *reformernes tidsalder* og illustrerer politiske og administrative programmer for et velfærdssamfund i transformation (Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 7-17 og 340-344). Alt i alt iagttages en transformation af grænserne for statens sammenhæng og enhed, såvel som for den offentlige sektor og de individer der henholdsvis lever og arbejder i samfundet.

Som en afrunding af behandlingen af statens udvikling, vil jeg hævde, at der i denne udvikling kan iagttages en governmentalisering af staten. Staten er på vej mod en transformation, hvor dele af velfærdsstatens karakteristika kombineres med dele af konkurrencestatens. Staten kommer gennem reformer til at fremstå som en forandringsleder i den reformerende og konkurrerende markedsgjorte velfærdsstat. Udviklingen kan iagttages som en historisk proces, hvor staten har udviklet sig som en trekant af suveræn juridisk magt - formende disciplinærmagt og moderne governmentalstyring rettet mod individerne i befolkningen, der ses som *"en befolkning og som ressourcer, der skal fremelskes, udnyttes og optimeres"* (Dean, 2006 [1999]: 57 og 174-175). Statens juridiske og administrative institutioner kommer til at repræsentere en samling af forskelligartede styringsrationaler vedrørende befolkningens regulering. *"Det er denne proces, som han (Foucault) kalder 'governmentaliseringen' af staten"* (Dean, 2006 [1999]: 57). Hele den ovenfor beskrevne udvikling kan ligeledes ses som en del af historien om den liberale politiskøkonomiske fornufts og dets evolution som politisk og statslig husholdningslære og samtidig som vidensform: *"der forsøger at leve op til naturvidenskabelige vidensidealer"* (Fenger-Grøn & Kristensen, 2001: 21). Ud fra forståelsen af, at politiskøkonomisk fornuft er en art generelle refleksioner om organisering, distribuering og begrænsning af magt og frihed i et samfund (Foucault, 2008 [1979]: 13 og Åkerstrøm Andersen, 1999: 92).

Velfærdsreformen og dette speciales fokus indskrives sig i denne forandringsdynamiske historiske proces, som ovennævnt udvikling er en del af. I ovennævnte reformantologi hævdes det, at reformer er blevet en rutine og et ledelsesinstrument blandt andre i den offentlige sektor (Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 340). Jeg vil i forlængelse heraf - og som et oplæg til den kommende analyse - spørge, om velfærdsreformen kan iagttages som et eksempel på et moderne forandringsledelsesinstrument til at lede og skabe bestemte individerne i staten.

4 DET ANSVARLIGGJORTE INDIVID

Jeg vil i denne del af specialet iagttage velfærdsreformen fra 2006 som et led i besvarelsen af den overordnede problemformulering. Jeg vil iagttage, hvordan staten gennem velfærdsreformen – repræsenteret af regeringens velfærdsreformudspil og selve velfærdsforliget - ansvarliggør individet, og hermed konkret sætter styringsforhold mellem stat og individ.

Delproblemet til analysen lyder:

Hvordan ansvarliggør staten individerne i velfærdsreformen - særligt med fokus på beskæftigelse?

Analysen vil arbejde under teserne:

- Velfærdsreformen er et eksempel på en af mange nutidige reformer, der sætter individet og dets ansvarliggørelse i centrum. En tendens, der i højere og højere grad ansvarliggør individet, så det, der før var politikernes eller statens ansvar, nu er blevet forskudt til at være individets ansvar.
- Velfærdsreformen kan iagttages som et eksempel på 'et moderne statsligt ledelsesværktøj' – en form for styringsteknologi til at lede og skabe individer, hvorigennem statens ansvarliggørelse kan iagttages som en måde, hvorpå staten gennem styring konstituerer genstanden for styring.

Jeg vil bygge analysen op ved, at jeg i det følgende vil behandle statens ansvarliggørelse af individerne. Hvorefter jeg blandt andet vil diskutere graden af frihed i ansvarliggørelsen. For at slutte af med ses ansvarliggørelsen som en transformativ individualiseringsproces.

4.1 STATENS ANSVARLIGGØRELSE AF INDIVIDERNE

Jeg vil i det følgende vise, at der diskursanalytisk fremskrives forskellige regulariteter i statens ansvarliggørelse af individer i forhold til beskæftigelse. Statens primære mål med ansvarliggørelsen af individerne kan iagttages som at få de ikke-beskæftigede individer beskæftiget eller i hvert fald give dem *viljen til beskæftigelse*.

Med min brug af begrebet '*viljen til*' trækker jeg på den foucauldianske governmentale magtopfattelse introduceret i analysestrategien. Et moderne demokratisk samfund kan ses som bestående af frie individer, disse individer har frihed til at vælge mellem flere alternativer samt friheden til at handle og tænke anderledes. Magten i det moderne demokratiske samfund kan heraf iagttages som at få individet udstyret med en vilje til at vælge noget frem for andet – det handler om at forme friheden (Dean, 2006 [1999]: 47-51). Uden friheden til at vælge vil tvangen eliminere både magt, ledelse og den demokratiske stat. Den politiske magt og styring kommer derfor ikke så meget til syne ved at knægte friheden, men derimod ved at skabe individer, der ser sig selv som frie væsener, eller i hvert fald stræber efter – *har viljen til* - at blive frie individer. Individets selvledelse gennem 'frie' valg er et centralt element i de 'magtspil', hvor individet bliver defineret, og betingelserne for deres normalitet og grænser forhandlet. Denne analyse kan derfor anses som en analyse af de praksisser, der konstruerer individer med forskellige evner, karakteristika, rettigheder og pligter. Individerne bliver udstyret med identiteter, som gør dem disponible til at blive ledet på specifikke måder og med specifikke teknikker – det drejer sig om selvstyringsteknologier. Viljen til-figuren hænger nøje sammen med begrebet om det ansvarliggjorte individ, som begge beskriver en *empowerment-mægtiggørelse* af individet, og man kan tale om "*viljen til empowerment*" (Dean, 2006 [1999]: 48 og 123-128). Magten repræsenterer heri de tiltag, der former og konstruerer individernes frihed og valg gennem individualiserende og inkluderende tilblivelse af identiteter (Rose, 2003: 183-184; Dean, 2003: 207-209 og Dahlager, 2001: 91-93). Spørgsmålet er, hvordan forholdet mellem ret og pligt og mellem frihed og tvang er i en velfærdsreform, hvis primære sigte er at øge beskæftigelsen? Er der i statens ansvarliggørelse af individerne ligeledes eksempler på en mere suverænitetbaseret styringsmodus, som opererer ud fra en totaliserende og ekskluderende påpegning af ret og pligt?

4.1.1 ANSVARLIGGØRELSENS 5 FORMER

Jeg vil nedenfor kort præsentere regulariteterne i ansvarliggørelsen, som analysen har fundet frem til. Herefter vil jeg anskueliggøre konstruktionen af hver regularitet igennem behandling af udsagnenes regularitet for hver ansvarliggørelse. Som nævnt analysestrategisk vil jeg præsentere de diskursanalytiske iagttagelser af udsagn og konstruktioner af regulariteter uden at være fastlåst til eksplicit at definere udsagns eller regulariteters eksistensfunktioner, hvilket prioriteres for ikke at gøre formen for træg. Udsagnene i analysen kan virke forholdsvis identiske, enslydende og -betydende, men den måde, hvorigennem deres særkende danner regularitet, kan være væsentlig forskellige, og det er her, at det interessante forefindes. Analysen kræver derfor en empirifølsom tilgang for at kunne iagttage de forskellige italesættelser af individets ansvarliggørelser individet indgår i.

Analysen vil vise, at der fremskriver sig 5 regulariteter i statens ansvarliggørelse af individerne, disse vil kort blive præsenteret nedenfor og efterfølgende hver især uddybet.

1. *'ansvarliggjort gennem viljen til længere og hurtigere beskæftigelse'*. Her ansvarliggøres individerne gennem en vilje til at være længere på arbejdsmarkedet. Aktuelt i forhold til den ældre del af befolkningen er det at være beskæftiget længere end hidtidig. Den yngre del af befolkningen bliver ansvarliggjort gennem at blive hurtigere kvalificeret til beskæftigelse. Denne ansvarliggørelse repræsenterer den i indledningen viste figurs horisontale forøgelse af arbejdsstyrken.

2. *'ansvarliggjort gennem viljen til uddannelse'*. Omhandler ansvarliggørelse af individet i forhold til uddannelsen af individets færdigheder til at kunne agere på arbejdsmarkedet. Ansvarliggørelsen går både på at højne kvalifikationen af de lavest uddannede og på om at tilpasse de højtuddannede til fremtidens behov.

3. *'ansvarliggjort gennem viljen til aktivering og aktiv jobsøgning'*. Det ikke-beskæftigede individ bliver her ansvarliggjort på dets vej mod beskæftigelse. Det sker igennem aktiv deltagelse fra individet i aktivering, aktiv jobsøgning med videre. Individet ansvarliggøres gennem træning og indføring i det at være beskæftiget.

4. *'ansvarliggjort gennem viljen til integration'*. Går ud på at ansvarliggøre individer, der er indvandrere eller efterkommere af indvandrere, igennem deres vilje til at integrere sig i det danske samfund, blive beskæftiget og selvforsørgende.

5. *'ansvarliggjort gennem viljen til strategisk beskæftigelse'*. Her kan iagttages en mindre konkret ansvarliggørelse, der ansvarliggør individet ved at skabe et mulighedsrum for selvledelse. Individet opfordres til refleksivt og strategisk at iagttage sin egen situation, hvilket kan udtrykkes som, at individet ansvarliggør sin egen ansvarliggørelse og iagttager sin egen livssituation strategisk. Eksempelvis kan det beskæftigede individ gennem omstillingsparathed og fleksibilitet om muligt blive 'bedre' beskæftiget og selv indse arbejdsmarkedets og samfundets omskiftende behov.

Jeg vil anskueliggøre essensen i ansvarliggørelsen igennem en behandling af hver af de fem regulariteter. Da ansvarliggørelsen kan iagttages som en differentieret styringsteknologi til at ansvarliggøre og styre individerne i staten, vil fokus blive lagt på illustrationen af den overordnede flerhed i ansvarliggørelsen frem for en dybdegående behandling af hver type af ansvarliggørelse. Herudover kan velfærdsreformens karakter og formål i højere grad iagttages som havende karakter af et overordnet initiativniveau end som konkret implementering.

- ***Ansvarliggjort gennem viljen til længere og hurtigere beskæftigelse***

Velfærdsreformens varmeste og mest omtalte emne var uden tvivl debatten om tilbagetrækningsalderen angående forhøjet efterløns- og pensionsalder. I regeringens udspil og i velfærdsforliget dannes der regularitet i ansvarliggørelsen af individets vilje til længere og hurtigere beskæftigelse.

Centrum for ansvarliggørelsen er grundtanken om, at vi lever længere, men bruger kortere tid på arbejdsmarkedet. Det hævdes, at mens levealderen er steget, er et normalt arbejdsliv reduceret med 3 år, og tiden på pension steget fra 17½ år til 20 år i perioden fra 1983 til 2003. Dette skyldes blandt andet, at flere uddanner sig og bruger længere tid på det, og at 'raske' mennesker trækker sig tidligt tilbage fra arbejdslivet (Regeringen, april 2006a: 6-7). Målet med ansvarliggørelsen er at skabe balance i det danske samfund med dets ændrede befolkningssammensætning.

"Balance mellem antallet af år på arbejdsmarkedet og antallet af år under uddannelse eller med pension. Og balance i den offentlige økonomi" (Velfærdsforlig juni 2006: 9).

Argumentationen er, at flere raske leveår skal omsættes til flere aktive år på arbejdsmarkedet - dette iagttages af staten som 'naturligt' og vil øge velstanden både for den enkelte og for samfundet som helhed. Velfærdsreformen vil gennem denne ansvarliggørelse gøre, at *"velfærdssamfundet bliver gjort robust over for stigende levetid"* (Velfærdsforlig juni 2006: 9 og Regeringen, april 2006a: 6-7).

Tilbagetrækningsproblematikken repræsenterer en stor del af det at blive længere på arbejdsmarkedet sammen med styrke indsatser for at forebygge nedslidning, aldersdiskrimination, forbedre arbejdsmiljø mv., der alle skal styrke beskæftigelsesmulighederne for de ældre. Velfærdsforliget indeholdt i den sammenhæng oprettelsen af en forebyggelsesfond med formålet at forebygge og forhindre fysisk og psykisk nedslidning samt styrke genoptræning og rehabilitering af syge og mennesker med handicap. Indsatsen for at forebygge nedslidning, forbedre arbejdsmiljøet og fjerne aldersdiskriminerende barrierer italesættes med det formål at ansvarliggøre individet til senere tilbagetrækning gennem bedre jobmuligheder (Velfærdsforlig juni 2006: 8 og 10). På den måde øges beskæftigelsesgraden hos disse marginaliserede grupper, der befinder sig på grænsen af arbejdsmarkedet (Velfærdsforlig juni 2006: 11). Fra regeringens side argumenteres der modsat for, at nedslidte, der påvirkes af de strammede tilbagetrækningsregler, stadig har mulighed for at trække sig tilbage før tid via førtidspensionen (Regeringen, april 2006a: 7-8) - mere herom senere i analysen i det, jeg betegner ansvarliggørelsens immanente.

Ændringerne i tilbagetrækningsystemet vil ifølge velfærdsforliget *"sikre finansiering af det danske velfærdssamfund mange årtier frem og give plads til større udgifter til sundhed og pleje, når der bliver flere ældre"* (Velfærdsforlig juni 2006: 10). Det fremhæves, at de foreslåede tiltag på tilbagetrækningsområdet vil medvirke til at styrke de offentlige finanser med ca. 1,5 % af BNP. Dette råderum vil blive anvendt i en globaliseringspulje til at imødekomme globaliseringens udfordringer og muligheder (Velfærdsforlig juni 2006: 92).

I forhold til en hurtigere indtrædelse på arbejdsmarkedet drejer det sig om, at unge studerende hurtigere skal færdiggøre deres studier. Danske unge starter ifølge

velfærdsforliget sent med at uddanne sig og er lang tid om det. Det hævdes, at de ca. er 4 år ældre, når de afslutter en videregående uddannelse, end hvis de havde fulgt den lige vej igennem (Velfærdsforlig juni 2006: 13). Tiltagene i reformen vil modsvare denne tendens ved at sikre, at unge gennemfører uddannelserne hurtigere og dermed sikre en større beskæftigelse og udnyttelse af de uddannedes færdigheder og kompetencer i flere år på arbejdsmarkedet (Velfærdsforlig juni 2006: 8). Det italesættes, at der skal være plads til, at ikke alle kan gå den lige vej igennem, og målsætningen er, at unge, der tager en videregående uddannelse, skal færdiggøre den tidligere end i dag og på normeret tid (Velfærdsforlig juni 2006: 13). Målet er kort og godt, at *"den enkelte kan bruge sin uddannelse aktivt i flere år på arbejdsmarkedet"* (Regeringen, april 2006a: 6). Dette skal unge 'også' se en fordel i, både for dem selv og for samfundet (Velfærdsforlig juni 2006: 89-90).

I regeringens velfærdsudspil var der forslag om at indrette SU-systemet til at tilskynde en hurtigere færdiggørelse af studierne (Regeringen, april 2006a: 7). Dette initiativ oplevede relativt stor modstand i velfærdsreformdebatten og blev ikke en del af det endelige velfærdsforlig. Ligesom efterløns- og pensionsalderen ikke blev forhøjet i den grad, regeringen foreslog i deres udspil.

- ***Ansvarliggjort gennem viljen til uddannelse***

Svaret på mange af velfærdsstatens problemer både for den enkelte og samfundet som helhed hænges ofte op på uddannelse og den positive effekt, uddannelse har på beskæftigelsen. Kompetencegivende uddannelse bliver af staten iagttaget og italesat som det kit, der har bundet og fortsat skal binde samfundet sammen (Regeringen, april 2006b: 4). I statens ansvarliggørelse af individet danner der sig en regularitet gennem individets vilje til uddannelse – en uddannelse til beskæftigelse.

I følgende udsagn ses, hvordan velstand og værn mod voksende økonomiske skel forenes gennem fokus på uddannelse, vel at mærke uddannelse rettet mod kravene på fremtidens arbejdsmarked.

"Alle skal have mulighed for at få de kvalifikationer, der kræves på fremtidens arbejdsmarked... Det øger velstanden og værner mod øget ledighed blandt kortuddannede og voksende økonomiske skel" (Velfærdsforlig juni 2006: 8).

I velfærdsforliget proklameres, at uddannelsesniveaut generelt skal løftes. Hovedmålene er, at *alle* unge gennemfører en ungdomsuddannelse, at *flere* tager en videregående uddannelse, og at voksen- og efteruddannelsessystemet styrkes. Derfor skal motivationen og incitamentet til at gennemføre en uddannelse forbedres (Velfærdsforlig juni 2006: 8). For de lavest uddannede personer og for dem, der ingen uddannelse har, er det primære mål at give dem viljen til beskæftigelse gennem arbejdsforberedende uddannelse og udvikling af basale færdigheder, og det fremhæves bredt, at grundlæggende færdigheder skal styrkes (Regeringen, april 2006a: 11). Et konkret mål er, at mindst 95 % af alle unge i 2015 gennemfører en ungdomsuddannelse. I dag er der 20 %, der ikke når hertil. Ansvar for at unge påbegynder og gennemfører en ungdomsuddannelse, skal ikke kun ligge hos den unge selv, men både kommunerne, arbejdsgiverne, uddannelsesinstitutionerne og forældrene bærer ligeledes en del af ansvaret (Velfærdsforlig juni 2006: 14-15). Generelt er en større indsats for de elever, der har de svageste forudsætninger, eller som er uafklarede i deres uddannelsesvalg i højsæde (Velfærdsforlig juni 2006: 15 og Regeringen, april 2006a: 10). Voksne skal også have bedre mulighed for at opkvalificere sig til arbejdsmarkedet, et konkret mål kræver et løft af de voksne med de svageste basale færdigheder, såsom læse-, skrive- og regnefærdigheder. Et andet mål vil forbedre voksenlærlingeordningen, som skal øges med 2.000 voksenlærlinge (Velfærdsforlig juni 2006: 16-17). I jagten på kompetencer og færdigheder hos individerne fremhæves det, at der skal ske en *"øget anerkendelse af kompetencer opnået uden for det offentlige uddannelsessystem"* (Velfærdsforlig juni 2006: 16). Grundlæggende italesættes et efterspørgselsorienteret hensyn, hvor uddannelse skal være kompetencegivende og matche det, der kræves på fremtidens arbejdsmarked. Unges uddannelsesvalg ønskes blandt andet drejet i en efterspørgselsorienteret retning, yderst konkret anføres det, at *"(b)l.a. skal flere tage en uddannelse inden for teknik, natur, IT og sundhed"* (Regeringen, april 2006a: 5).

Uddannelsesmålsætningerne i velfærdsreformen vil ifølge forliget give et væsentligt bidrag til at fastholde det danske samfund med relativt små forskelle i indkomst og lav ledighed, endvidere vil styrkelsen af de personer med mindre gode kvalifikationer fastholde og forbedre arbejdsstyrkens kvalifikationer. Resultatet af initiativerne i velfærdsforliget vedrørende uddannelse hævdes at føre til en stigning i beskæftigelsen på 10.000 personer i 2025 og 15.000 personer i 2040 (Velfærdsforlig juni 2006: 90).

Statens ansvarliggørelse gennem uddannelse kan heraf siges konkret at give 10.000 personer viljen til beskæftigelse i 2025 og 15.000 personer i 2040.

- **Ansvarliggjort gennem viljen til aktivering og aktiv jobsøgning**

Som tidligere nævnt er der sket en generel udvikling i velfærdsstaten fra forsørgelsesprincippet til aktiveringsprincippet, denne udvikling kan også iagttages i statens ansvarliggørelse af ikke-beskæftigede i velfærdsreformen, hvor individerne med ret og pligt drejes hen mod en vilje til beskæftigelse gennem aktivering, aktiv jobsøgning og styrket rådighed. Staten udtrykker et ønske om at forstærke indsatsen for at *hjælpe* de ledige fra passiv forsørgelse over i aktiv beskæftigelse eller uddannelse (Regeringen, april 2006a: 3).

“Den enkelte ledige hjælpes ikke ved at blive overladt til passiv offentlig forsørgelse, men skal have en aktiv hjælp til at komme tilbage til arbejdsmarkedet” (Velfærdsforlig, juni 2006: 43). Endvidere lyder det, at *“Unge skal ind på det rette spor – og ikke i passiv forsørgelse* (Regeringen, april 2006a: 11).

Velfærdsreformen består af flere restriktive tiltag for at skabe viljen til beskæftigelse gennem *‘aktiv jobsøgning’, ‘styrket rådighed’, ‘øget aktiv deltagelse’* og *‘aktivering’* mv. (Velfærdsforlig juni 2006: 41). Det fremhæves lettere kryptisk, at alle skal have samme *‘ret’* til at blive aktiveret, med krav til opfyldelse af denne ret. Yderligere indeholder reformen tiltag om fremrykning af det, der kaldes: *‘ret og pligt til aktivering’* efter 9 måneder, hvor dagpengemodtagere skal fuldtidsaktiveres med udgangspunkt i individuel vurdering og afklaring af den enkeltes jobmuligheder. For at styrke mulighederne for ældres beskæftigelse sker der en ændring af reglerne for dagpengeperioden og aktiveringsreglerne for ældre, så de sidestilles med reglerne for andre grupper. Videre skal ledige systematisk rådighedsvurderes hver 3. måned med det formål at styrke rådigheden. Der skal skabes en ny model for formidlingen af ledige, der følger op på mislykkedes formidling. Ledige bliver gjort ansvarlige for hver uge at se efter nye ledige jobs på jobnet.dk. Yderligere følges der op på ubesatte job med ekstra rekrutteringsindsats efter virksomhedernes ønske (Velfærdsforlig, juni 2006: 11-13 og 41-52). I statens ovenstående italesættelse af forholdet mellem ret og pligt i forhold til situationen for de ikke-beskæftigede individer synes det som om, at pligten er tungere på vægtskålen end rettighederne.

Dette fører videre til to karakteristiske sider af velfærdsreformen - efterspørgsel kontra udbud. Her tages et efterspørgselsorienteret udgangspunkt i individets forudsætninger, evner og potentiale. Indsatsen over for ledige skal derfor tilrettelægges under hensyntagen til arbejdsmarkedets behov og med udgangspunkt i den lediges forudsætninger (Velfærdsforlig, juni 2006: 43).

Velfærdsreformen vurderes til samlet at kunne sænke ledigheden på sigt med en halv procentenhed, hvilket vil medføre, at væsentligt færre personer vil modtage offentlig forsørgelse; denne forventes at falde med ca. 145.000 personer i 2025 og ca. 200.000 personer i 2040 i forhold til, hvis reformen ikke gennemføres (Velfærdsforlig juni 2006: 90). Velfærdsreformens mål i forhold til sænkelse af ledigheden kan derfor iagttages som en ansvarliggørelse af 145.000 personer i 2025 og 200.000 i 2040, der vurderes transformeret fra ikke-beskæftigede til beskæftigede individer - fra udgift til indtægt.

- **Ansvarliggjort gennem viljen til integration**

En gruppe, der italesættes som havende svært ved at få fodfæste på arbejdsmarkedet, er indvandrere og efterkommere, som er overrepræsenterede blandt langtidsledige overførselsmodtagere, og hvoraf en stor del står helt uden for arbejdsmarkedet.

“Indvandrere og efterkommere udgør knap 9 pct. af befolkningen, men over 35 pct. af de langtidsledige kontanthjælpsmodtagere og knap 20 pct. af de langtidsledige i dagpengesystemet under 50 år” (Regeringen, april 2006b: 6-7).

Det fremhæves dog, at der i de seneste år er kommet flere indvandrere og efterkommere i arbejde, og det går i den rigtige retning, men det ubenyttede og uudnyttede *potentiale* er stadig stort. Indvandrere og efterkommere ses derved som *en ressource* for Danmark (Velfærdsforlig, juni 2006: 8 og 12 og Regeringen, april 2006b: 6). Opgaven er, at ansvarliggøre den enkelte gennem integration. Her slås der hovedsageligt på at hæve den enkeltes faglige kvalifikationer til at kunne blive beskæftiget. I regeringens udspil lyder det klart, at bedre integration er lig flere indvandrere og efterkommere i arbejde, da et job giver mulighed for at forsørge sig selv og sin familie – og mulighed for at bidrage til fællesskabet. *“Derfor skal flere indvandrere og efterkommere i job”* (Regeringen, april 2006a: 8).

Initiativerne i velfærdsreformen går blandt andet på, at mindske antallet af individer i arbejdsstyrken med *utilstrækkelige* kvalifikationer, hermed vil der ifølge velfærdsreformen komme ledige job til *"en del indvandrere og andre med begrænsede kvalifikationer"* (Velfærdsforlig juni 2006: 90), der dermed ikke længere skal konkurrere om jobbene med dem, der har transformeret de utilstrækkelige kvalifikationer til mere tilstrækkelige. Endvidere italesættes - primært i regeringens velfærdsudspil - at fremtidig indvandring fra vestlige lande og med generelt bedre kvalifikationer vil medføre bedre integration og dermed bidrage til Danmarks økonomi (Regeringen, april 2006a: 8 og 13). Til at opnå dette foreslås tiltag om: *"Udvidelse af den såkaldte jobkortordning til også at omfatte udlændinge med jobtilbud med en løn på mindst 375.000 kr. om året. Etablering af en green card-ordning for særligt kvalificerede udlændinge og studerende, der færdiggør deres uddannelse i Danmark. Test i dansk og samfundsforhold forud for familiesammenføring. Ny integrationseksamen, som indfører nye krav for tidsubegrænset opholdstilladelse og ret til kontanthjælp i stedet for starthjælp"* (Regeringen, april 2006a: 8).

Alt i alt italesættes en ansvarliggørelse af den enkelte til viljen til beskæftigelse gennem arbejdskvalificerende integration. Indvandrerne og efterkommerne iagttages af staten som en ressource og et potentiale, der blot skal aktiveres, men da niveauet for store dele af denne gruppes kvalifikationer samtidig italesættes som værende *utilstrækkelige*, ses opgaven som stor. Af den grund agiterer regeringen i sit velfærdsreformudspil for rammer, der maksimerer indvandringen for højtuddannede vesterlændinge, og som en konsekvens heraf gør det sværere at blive lukket ind for personer, der ikke besidder disse egenskaber og karakteristika.

- ***Ansvarliggjort gennem viljen til strategisk beskæftigelse***

Regulariteten i denne ansvarliggørelse varierer fra de ovenstående ved at være mindre konkret og sigter i mere generel forstand på individets liv i en helhed. Ansvarliggørelsen kan derfor iagttages som værende mere ambitiøs og vidtrækkende end de hidtidige. Ansvarliggørelse af individet gennem strategisk beskæftigelse går ud på, at det enkelte individ ansvarliggøres til strategisk at vurdere sit eget liv ud fra en målrationel økonomisk fornuft, hvor livet ses som et planlægningsprojekt, der gælder uddannelse, beskæftigelse, arten af beskæftigelsen, pension og tidspunktet herfor. Statens

italesættelse af individets arbejdskraft og beskæftigelse kan iagttages som en vare, hvor opgaven bliver at optimere arbejdskraftens kompetencer fra barnsben. Det at være individ italesættes som værende bestående af flere roller, der kræver beslutningsansvar for den enkeltes livs stadier, hvad angår uddannelse, beskæftigelse, pension og hermed bidrag til fællesskabet. Større frihed og større personligt ansvar for egen tilværelse italesættes.

"Det skal kunne betale sig at arbejde, at uddanne sig, at investere og at spare op. Regeringen ønsker, at hver enkelt borger får større frihed og føler et større personligt ansvar for sin egen tilværelse" (Regeringen, april 2006b: 4).

Individernes tilværelse kan på den måde iagttages som en art planlægningsprojekt for den enkelte, som både besidder friheden og ansvaret herfor. Den enkelte bliver, som Dean fremhæver i en mere general governmental forstand ansvarliggjort, som: *"... begivenhedernes centrum, som et 'administrationskontor' for sin egen tilværelse, evner, orienteringer, parforhold osv... En tendens mod planlægning og rationalisering af livsførelsen, som i stigende grad bliver individernes egen opgave"* (Dean, 2003a: 223). Med friheden for egen tilværelse følger et ansvar, et ansvar for at være beskæftiget eller i hvert fald en stræben efter beskæftigelse – en vilje til beskæftigelse, men der følger ligeledes et ansvar for at besidde evnerne og overskuddet til at magte denne frihed. Eksempelvis forenes tiltagene for ændrede regler for tilbagetrækning med prioritet af, at den enkelte har mulighed og ansvar for at 'planlægge' (Velfærdsforlig juni 2006: 10) og 'indrette' (Regeringen, april 2006a: 3) tilværelsen efter de nye regler. Staten forsøger herigennem at skabe et mulighedsrum, så individet selv kan tage ansvarliggørelsen på sig.

Tendensen bevirker, at beskæftigelse ikke længere kan opfattes som en gang for alle beskæftiget i en livslang beskæftigelse i samme job. Beskæftigelse italesættes mere og mere fleksibelt og usikkert, hvor opkvalificering, jobrotation, karriereudvikling med videre er påkrævet. I den følgende fremhævelse af den danske flexicurity-model kædes beskæftigelsesfleksibiliteten sammen med Danmarks stærke konkurrenceevne.

"I forhold til andre lande har vi i Danmark nogle høje sociale ydelser og dagpenge ved ledighed, sygdom mv. Til gengæld har vi også et fleksibelt arbejdsmarked, hvor arbejdsgiverne kan ansætte og afskedige medarbejdere stort set uden

lovgivningsmæssige restriktioner. Kombinationen af fleksibilitet og social tryghed bidrager til en stærk konkurrenceevne” (Regeringen, april 2006b: 4).

Den usikkerhed, fleksibiliteten medfører for det enkelte individ i tjeneste for Danmarks internationale konkurrence, modsvares med rettighed til sociale ydelser. Om statens restriktive tiltag i ansvarliggørelsen af de ikke-beskæftigede peger på en generel udvikling mod en indsnævring af rettighederne til sociale ydelser til fordel for pligten til at være fleksibel, omstillingsparat og beskæftiget, er ikke inden for dette speciale at svare på. Flexibilitet, innovation og kompetenceudvikling italesættes i hvert fald som krav for at kunne agere i globaliseringen og udnytte de fortsatte teknologiske fremskridt og innovative muligheder, der ses som en forudsætning for høj beskæftigelse og velstand (Velfærdsforlig juni 2006: 8 og 89-90 og Regeringen, april 2006a: 4-5). Individets strategiske fleksibilitet ses derfor som altafgørende. Målet er, at individerne gennem hele arbejdslivet bliver gjort ansvarlige for fleksibelt at følge med udviklingen og være up-to-date gennem strategisk opkvalificering, videre-, voksen- og efteruddannelse. En kontinuerlig efterspørgselsorienteret opkvalificering og videreuddannelse, så kvalifikationer matcher arbejdsmarkedets øgede nuværende og fremtidige krav, og individet dermed opnår en fortsat vilje til beskæftigelse. Dette gør ifølge velfærdsreformen virksomheder og medarbejdere bedre rustede til omstillinger på arbejdsmarkedet (Regeringen, april 2006a: 5 og Velfærdsforlig juni 2006: 15-17).

Ansvarliggørelsen gennem viljen til strategisk beskæftigelse gør, at det enkelte individ må 'kapitalisere' sig selv (Rose, 2003: 191) i forhold til egen nytte og i forhold til nytte for staten. En forening af den enkeltes økonomi med samfundets makroøkonomi kan iagttages, velstanden for den enkelte og velstanden for samfundet kædes sammen i argumentationen: *”Flere aktive år på arbejdsmarkedet vil øge velstanden for den enkelte og i samfundet som helhed”* (Regeringen, april 2006a: 6). Endvidere i velfærdsforliget lyder argumentationen: *”Ambitionen er at sikre, at længere levetid er en god udvikling både for den enkelte og for samfundet”* (Velfærdsforlig juni 2006: 10).

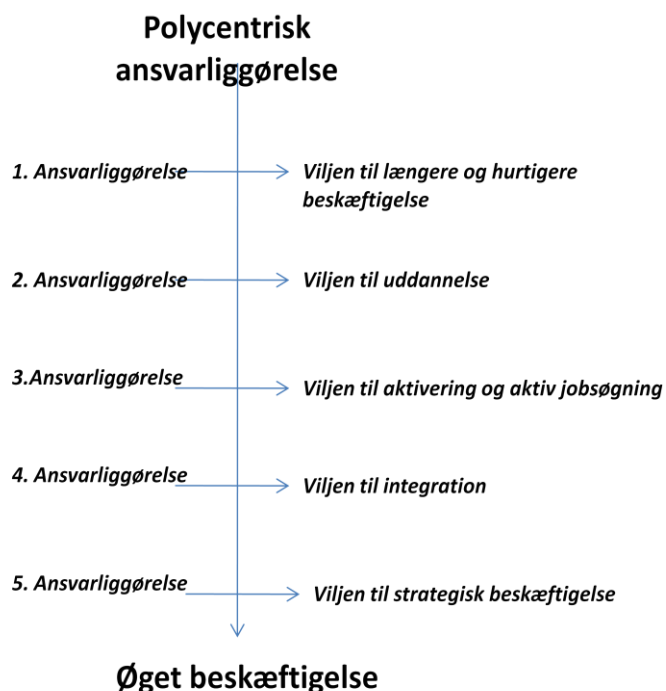
Regulariteten i denne ansvarliggørelse gør, at individet bliver ansvarliggjort til reflektivt og strategisk at være omskiftelig og fleksibel i forhold til egen beskæftigelse såvel som livssituation, hvor individet forventes at være villig og parat til omstilling og forandring. Ansvar installeret hos individet selv, der strategisk og reflektivt må styre i farvandet af egne og samfundets behov. En udviklingstendens fra staten for den enkelte til den

enkelte for staten kan heraf anes, som også Kaspar Villadsen fremhæver i *'Det sociale arbejdes genealogi'* (Villadsen, 2004: 213).

4.2 POLYCENTRISK ANSVARLIGGØRELSE

Statens 5 former for ansvarliggørelse af individerne i velfærdsreformen vil jeg samlet benævne en *polycentrisk ansvarliggørelse gennem viljen til beskæftigelse*. Pointen i betegnelsen polycentrisk ansvarliggørelse er, at der i statens ansvarliggørelse kan iagttages regularitet i forhold til en flerhed af måder at ansvarliggøre og hermed lede individerne i staten på. Alle centreret i forhold til individets direkte eller indirekte beskæftigelse.

Den polycentriske ansvarliggørelse gennem viljen til beskæftigelse er illustreret i nedenstående figur.

Den polycentriske ansvarliggørelse gennem viljen til beskæftigelse illustrerer forskellige ansvarliggørelser af individerne og forskellige måder at individualisere individet gennem

dets ansvarliggørelse. Ansvarliggørelsen kan iagttages som udtryk for statens polyfone iagttagelser og strategiske ledelse og styring af individerne - en form for taktisk polyvalent styringsteknologi (Dean, 2006 [1999]: 22). Staten anerkender i ansvarliggørelsen, at styringens ultimative grænse er styringskapaciteten hos den eller dem, man søger at styre. For at maksimere styringen differentierer staten styringen, så styringskapaciteten hos forskellige typer individer udnyttes mest muligt.

Statens ansvarliggørelse kan ses som en del af en individualiseringsproces, hvor de forskellige former for ansvarliggørelse er subforhold til denne individualiseringsproces. Individerne ansvarliggøres og individualiseres forskelligt alt afhængig af individets livs- og beskæftigelsesstatus, hvor en overordnet skelnen mellem *beskæftigede* og *ikke-beskæftigede* gør sig gældende. Det kan groft sagt hævdes, at individer iagttages som indtægt eller udgift i forhold til de offentlige finanser, og et billede af en form for A- og B-borger (Rose, 2003: 198) gennem opdelingen af *beskæftigede* og *ikke-beskæftigede* er ikke fjern. Statens mål med ansvarliggørelsen af individerne kan iagttages som det at ansvarliggøre de ikke-beskæftigede til at blive inkluderet gennem en transformation til beskæftigelse eller i hvert fald med viljen til beskæftigelse. De beskæftigede individer ansvarliggøres til at forblive beskæftigede eller til at blive transformeret til en anden og mere efterspurgt beskæftigelse.

4.2.1 ANSVARLIGGJORT MED FRI VILJE?

Under den ikke-beskæftigede gruppe iagttages ledige, langtidsledige, studerende, ældre, personer med manglende kvalifikationer, jobsøgende, grupper af indvandrere og efterkommer etc., hvor målet ifølge velfærdsreformen er at give hvert enkelt af disse individer viljen til beskæftigelse. Den *fri vilje* italesættes dog ikke altid lige *fri* for denne gruppe, hvor et vist element af tvang og kontrol gør sig gældende. Som tidligere nævnt iagttages viljen som en fri vilje, hvor individer som de frie borgere, de er, selv kan vælge mellem forskellige alternativer, i den iagttagelse kan frihedens anden side iagttages som pligten (Åkerstrøm Andersen, 2003: 119). Statens ansvarliggørelse af de ikke-beskæftigede individer finder hovedsageligt sted på pligtens arena, hvor staten med ansvarliggørelsen forsøger at binde friheden til pligten. Friheden optræder hovedsageligt i statens ansvarliggørelse som pligtens anden side og viser sig derfor ikke direkte. Individets frihed til at binde sig selv til pligten til at være beskæftiget er det, staten ønsker at opnå med ansvarliggørelsen af de ikke-beskæftigede individer.

Det ikke-beskæftigede individ er forpligtet til at opfylde bestemte fastlagte opgaver som en modydelse for den offentlige understøttelse og for at tvinge individet i beskæftigelse frem for at forblive i ledighed. Rationalet og de konkrete opgaver, der pålægges det ikke-beskæftigede individ, kan iagttages som måder at adfærdsregulere og hermed subjektivere det ikke-beskæftigede individ hen imod det at blive et beskæftiget, aktivt individ. På den måde undgår staten, at de ikke-beskæftigede bliver afhængige af velfærdsydelse, hvormed individerne gøres til en indtægt frem for en udgift. Transformationen kan iagttages som en art medborgerskabsteknologi, der i statens tiltag for at ansvarliggøre forskellige grupper af individer gennem en mægtiggørelse og myndiggørelse af det enkelte individ transformerer det enkelte individ imod at blive en aktiv handlingsorienteret aktør – ikke blot en aktør i samfundet, men aktør for samfundet.

“Hvis mennesker, i det mindste potentielt, er aktører, så må de myndiggøres til at optræde som sådanne. Empowerment-programmer er særligt tydelige eksempler på de aktuelle liberale styringsrationaliteter, der søger at operationalisere de styredes selvstyrende kapaciteter i forfølgelsen af styringsmål” (Dean, 2006 [1999]: 123 og 123-129).

Når statens ansvarliggørelse opfattes som et empowerment-program, illustrerer Deans citat på fin vis rationalet bag.

I statens polycentriske ansvarliggørelse kan der endvidere både iagttages en italesættelse af individet ud fra en *‘human capital-tilgang’/‘motivationsstrategi’* (Torfing, 2004: 10 og Dean, 2006 [1999]: 110), hvor fokus er at træne, uddanne og styrke de ledige til at komme på arbejdsmarkedet såvel som de beskæftigede til at vedblive beskæftigede. Det er ligeledes muligt at iagttage en *‘work first-tilgang’* (Torfing, 2004: 10), hvor strammere kontrol med videre skal få de ledige i beskæftigelse. Jævnfør Åkerstrøm Andersen, kan sådan tilgang iagttages ud fra en økonomisk ansvarliggørelsesstrategi, hvor der sker en tilbageførsel af ansvar til den enkelte ud fra devisen: ingen hjælp fra staten uden krav til individet (Åkerstrøm Andersen, 2003: 69-85). Ansvaret bliver ud over et indre *‘etisk’* selvforhold i mindst lige så høj grad installeret med ydre afhængighed og et ydre ansvar for sig selv og andre. Statens ansvarliggørelse af individet i velfærdsreformen kan siges at *‘lære’* individet ansvar

igennem ydre afhængighed og forpligtigelser. Ansvarliggørelsen sigter konkret mod at vække individets etiske selvforhold i forhold til det etiske i at være beskæftiget og selvforsørgende, men samtidig i forhold til det generelle fællesskab, der findes i at være beskæftiget. Individets ansvarliggørelse kan iagttages som værende i *"spændingsfeltet mellem etik og politik"* (Dahlager, 2001: 94-101). Ansvarliggørelsen kan dermed iagttages som en politisk konstruktion af individets etiske selvforhold, der igennem ansvarliggørelsen installerer i individet, hvordan individet *bør* have viljen til ansvarliggørelsen og hermed grundlaget for in- eller eksklusion.

Fokus fra statens side er uanset tilgang at få individerne beskæftiget eller forblive beskæftigede. Individet betragtes som et potentiale og en ressource, og opgaven er at vække eller skabe *viljen* til at udnytte og optimere dette potentiale. Staten kan siges at iagttage og ansvarliggøre individet ud fra en økonomisk fornuft om nyttemaksimering og omkostningsminimering for både det enkelte individ og samfundet som helhed, hvor optimering af befolkningens liv, velstand og velfærd, og derved det samlede samfunds velfærd, søges maksimeret.

Statens ansvarliggørelse af individerne kan endvidere ses som et eksempel på, at både suveræn- og disciplinærmagt er til stede i ansvarliggørelsen. Det er muligt at iagttage en sammenvævning af den klassiske suveræne og disciplinære magtforståelse med mere moderne styringsrationalitet. Staten kombinerer den suveræne magts mål, hvad angår udøvelse af konkret myndighed over statens individer, og den disciplinære magts sigte rettet mod regulering og formning af individerne gennem eksempelvis uddannelse med en anskuelse af det potentiale, de individer, staten leder, besidder. I en governmentality-optik betragtes individerne *"nemlig som dele af en befolkning og som ressourcer, der skal fremelskes, udnyttes og optimeres"* (Dean, 2006 [1999]: 56). Analysen viser, at statens ansvarliggørelse af individerne er et eksempel på og en del af systematiske måder at reflektere over det, staten styrer – nemlig befolkningen, samt de midler, som danner denne befolkning, og ikke mindst selve målet med styringen. Statens polycentriske ansvarliggørelse af individerne gennem viljen til beskæftigelse kan derfor iagttages som en væsentlig del af velfærdsreformens drivkraft og formål i løsningen på de indre udfordringer fra demografien og de ydre fra globaliseringen.

4.2.2 EN TRANSFORMATIV INDIVIDUALISERINGSPROCES

Statens polycentriske ansvarliggørelse af individer viser yderligere, at staten styrer og iagttager individerne i en transformativ individualiseringsproces bestående af 3 stadier. Hvert individstadie - eller i hvert fald de 2 første - skal forstås som et styringsrationale, der praktiserer styring gennem formning af individet, hvor individets handlerum fikseres, så bestemte handlinger bliver mulige (Åkerstrøm Andersen, 2003: 124-130 og Åkerstrøm Andersen, 2004: 12-17).

3 individstadier:

- 1. Det ansvarstagende individ*
- 2. Det ansvarshavende individ*
- 3. Det potentielt ansvarshavende individ*

Ansvarstagende individer er de individer, der af staten er blevet udråbt som ansvarshavende individer i velfærdsreformen, og som tager rollen på sig ved at ansvarliggøre egen ansvarlighed gennem strategiske iagttagelser af eget liv og beskæftigelse. At tage ansvar kan ses som et modbegreb til det at have ansvar, og ved at tage ansvar bliver individet ansvarstagende. Denne gruppe består af individer, der vælger sig selv som frie ved *selv* at påtage sig ansvaret for eget liv som et planlægningsprojekt i forhold til uddannelse, beskæftigelse, opkvalificering, fleksibilitet, tilbagetrækning og pension. Der er her tale om subjektivation af individerne, hvor individets selvforhold må betragtes som et centralt styringsobjekt (Åkerstrøm Andersen, 2003: 124-130). Tendensen, i forhold til at staten i større og større grad indeholder governmentale samt virksomhedsinspirerede aspekter, bevirker, at det ypperste mål for individets ansvarliggørelse ikke længere blot kan forventes at være at styre sig selv i forhold til eksternt givne målsætninger, men derimod aktivt og selvstændigt at kunne målsætte sig selv og lave planer for egen udvikling. Individet kan dermed siges at tage samfundets helhed og herskende rationaler på sig og reaktivere dem af egen fri vilje. Dette kan iagttages som statens individualiseringsproces' højeste stadie.

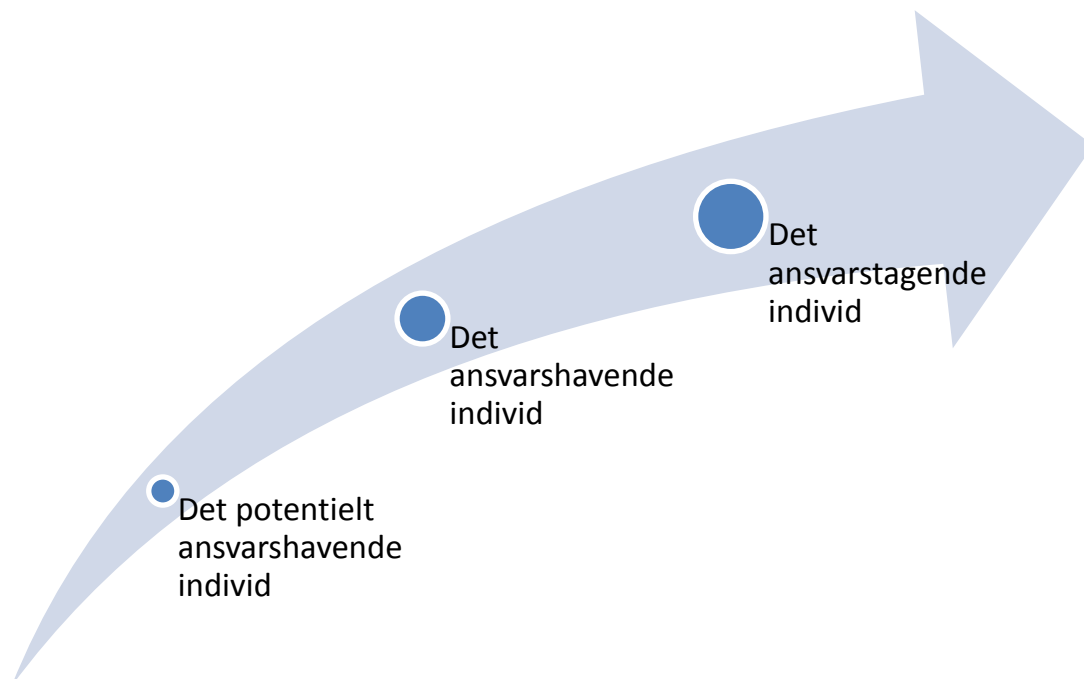
Ansvarshavende individer betegner de individer, der af staten er blevet udråbt som ansvarshavende individer i diskursen, og som vedkender sig rollen som ansvarshavende igennem viljen til beskæftigelse. Dette inkluderer både det beskæftigede individ og det ikke-beskæftigede individ, der ansvarliggøres med viljen til beskæftigelse, men som nøjes med at oversætte friheden til pligt til at opfylde statens krav. Der er her tale om subjektivering af individerne (Åkerstrøm Andersen, 2003: 124). Et dialektisk mål for individerne og staten kan iagttages som det, at det ansvarshavende individ transformerer sig i retning af at vælge sig selv som fri og hermed ansvarstagende. Denne selv-transformative udvikling, hvor individet selv kan iagttage en forskel mellem sit nuværende selv og et fremtidigt selv, kan betegnes som en subjektivations-selv-teknologi (Åkerstrøm Andersen, 2003: 124; Åkerstrøm Andersen, 2004: 13 og Dean, 2006 [1999]: 104). En udvikling mod at bevæge sig *et trin op ad beskæftigelsesstigen* for det enkelte individ – en *social oprykning*, hvor individet ikke blot er beskæftiget, men strategisk beskæftiget, selvstyrende og individualiseret.

De potentielt ansvarshavende individer anes i sprækkerne af statens ansvarliggørelse af individerne i velfærdsreformen som et ikke italesat eller ikke ansvarliggjort individ og må betragtes som ansvarliggørelsens immanente anden side. Immanent i forhold til statens konstruktion af det beskæftigede individ og det individ, der besidder viljen til beskæftigelse, anes en restgruppe i den erhvervsdygtige alder, der hverken er beskæftiget eller besidder viljen til beskæftigelse. Dette selv om det italesættes, at fremgangen i det danske samfund skal komme alle grupper til gode, alle skal med, alle skal have mulighed for at få de kvalifikationer, fremtidens arbejdsmarked kræver (Velfærdsforlig juni 2006: 8). Individerne består af store dele af den gruppe personer, der ikke er tilknyttet arbejdsmarkedet og er langt derfra. Her tænkes på de mest marginaliserede førtidspensionister, hjemløse, langtidsledige kontakthjælpsmodtagere m.v. Denne gruppe favnes ikke i den konstruktion af beskæftigelse, som staten i denne sammenhæng konstruerer som fællesskabet og bindeleddet i enheden 'det danske samfund' – som også Ove K. Pedersen behandlede under termen *fællesskab-ved-arbejde* (Pedersen, 2006a: 89-96). Det kan hævdes, at individerne inkluderes mod fælles normer og individualitet i en form for 'projekt-samfund', hvor der forefindes en form for eksklusion for dem, der ikke formår eller ønsker at koble sig til dette projekt. Hermed kan beskæftigelse eller viljen hertil iagttages som velfærdsreformens italesættelse af normalitet og hermed grænsen for in- og eksklusion. Denne gruppe af individer kan enten iagttages som ekskluderede individer, eller der kan installeres et transformativt

håb, da staten italesætter, at *alle skal med – alle skal have en chance* (Regeringen, april 2006b: 4 og Velfærdsforlig juni 2006: 8). Jeg vil derfor definere denne gruppe, som de potentielt ansvarshavende individer med potentiel vilje til at opnå viljen til beskæftigelse, men som ikke direkte ansvarliggøres eller ledes af staten i velfærdsreformen.

Jørgen Henrik Petersen og Klaus Petersen udtrykker, at det i høj grad er i og omkring den eksisterende lovgivning, at samfundets grundprincipper, strømninger og holdninger afspejles. *"Hvem inkluderes, og hvem lukkes ude"* (Petersen & Petersen, 2005: 14-15). Foucault ville udtrykke det modsat og sige, at det i højere grad er i det, den eksisterende lovgivning ikke siger – i dets sprækker - at man skal finde grundprincipperne i samfundet (Foucault, 2005 [1969]: 50 og Foucault, 2001 [1971]: 43-63). Statens polycentriske ansvarliggørelse og dets immanente anden side er begge opfattelser en illustration af.

Statens transformative dialektiske mål i forhold til de 3 individstadier er illustreret i figuren nedenfor.

De 3 stadier viser 3 forskellige måder at iagttage og styre individet på, men det viser også en tendens, hvor befolkningen opdeles i undergrupper af beskæftigede og ikke-

beskæftigede og i ansvarstagende, ansvarshavende og potentielt ansvarshavende. Befolkningens og statens indre og ydre udfordringer fra de demografiske ændringer og globaliseringen modsvares som et forsvar for befolkningens liv og velfærd med midlet om en øget beskæftigelse og øget individualisering. En gruppering, der kan iagttages som en blød variant af det, Foucault betegner moderne racisme - en statsracisme (Dean, 2006 [1999]: 170). Centralt er det, at denne statsracisme udøves biopolitisk af staten på befolkningsniveau og til *fælles* forsvar for den *samlede* befolkning (Fogh Jensen, 2005: 241-247). Ansvarliggørelsen kan heraf iagttages som en biopolitisk transformativ individualisering af individerne i et utilitaristisk nyttemaksimerende forsvar for statens og befolkningens fremtidige *velfærd*.

4.3 DELKONKLUSION

Jeg har i denne analyse iagttaget statens italesættelser af individets ansvarliggørelse i velfærdsreformen, og hvordan konkrete styringsforhold gør sig gældende mellem stat og individ. En reformproblematik, hvor staten vurderer, at velfærdsreformens fornemmeste opgave er at løse indre udfordringer fra demografiske ændringer af den danske befolkningssammensætning og ydre fra den globaliserede økonomis udfordringer for Danmarks konkurrenceevne. Reformen kan iagttages som statens forandringsledelse og styring i forhold til håndteringen af disse udfordringer og illustrerer, at statens styring gennem reformen er integreret med økonomisk viden og produktion af viden om national og global økonomi. Styringens mål og slutresultat i statens reformoptik italesættes som øget beskæftigelse. Dette ses som løsningen på de indre og ydre udfordringer og hævdes at medføre en balance i samfundsøkonomien på både lang og kort sigt, give lav økonomisk ulighed, bedre integration, stærk sammenhængskraft, god international konkurrenceevne med videre.

Statens iagttagelse af øget beskæftigelse som et universalt middel bevirker, at statens reformkommunikation i høj grad kommer til at fremstå som ledelse af ledige gennem de forandringer, velfærdsreformen fordrer. Dette er kernen i reformen og i statens ansvarliggørelse, men ifølge Pedersen, Højlund og Greve repræsenterer det ligeledes en mere generel tendens, hvor reformer kræver ledelse af og gennem forandring (Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 335). Aktuelt er det at skabe forudsætninger for forandring og transformation, men ikke kun de ledige er i fokus, staten sigter bredt i sin ansvarliggørelse af individerne. Analysen har anskueliggjort, hvordan staten igennem

det, der kan betegnes en differentieret individualisering (Dean, 2003a: 211), sigter mod at styre individet både konkret og direkte og subtilt og indirekte ved at ansvarliggøre forskellige typer individer på forskellige måder. Statens ansvarliggørelse kan derfor betragtes som en polyvalent styringsteknologi, hvor staten foretager forskellige iagttagelser af individerne i staten. Dette førte frem til konstruktionen af det, jeg betegner statens polycentriske ansvarliggørelse af individerne gennem viljen til beskæftigelse. Konstruktionen illustrerer regulariteten i statens ansvarliggørelse igennem 5 forskellige former for ansvarliggørelse centreret om at give individet viljen til beskæftigelse. Staten viser igennem velfærdsreformen dermed ansvarlighed ved at ansvarliggøre individerne, hvor individerne i en væsentlig forstand bliver omdrejningspunkt og bærere af reformens forandringer og succes.

Analysen har yderligere vist, at staten styrer og iagttager individerne ud fra en transformativ individualiseringsproces af individerne. Dette er betragtningen om det ansvarstagende individ, det ansvarshavende individ og det potentielt ansvarshavende individ. Det potentielt ansvarshavende individ italesættes, ansvarliggøres eller ledes ikke direkte af staten og betegnes som ansvarliggørelsens immanente anden side.

Statens ansvarliggørelse kan endvidere iagttages som en moralsk og ideologisk styring af individerne i staten. Ansvarliggørelsen former individets frihed og handlerum gennem en ansvarliggørelse, der fremhæver visse former for adfærd som mere ansvarlige, prisværdige og passende end andre, såvel for det enkelte individ som for kollektivet. Dette gør sig gældende i statens suveræne, disciplinære og governmentale adfærdsregulering, der sigter på at påvirke og forme, hvem og hvad individet er og ikke mindst bør være. Analysen af statens ansvarliggørelse af individerne i velfærdsreformen har, jævnført Dean (Dean, 2006 [1999]: 45-46), anskueliggjort, at styring består af praksisser, der ud fra en iagttagelse af et styringsmål – en iagttagelse af et fremtidigt *'bør'* - forbinder ideologi og moral med formningen af individernes frihed.

Som forlængelse af statens ansvarliggørelses moralske formning af individets frihed i forsøget på at skabe en styrbar enhed må man spørge, hvilke modstande, gnidninger, stridigheder individet med dets frihed konstituerer til at bearbejde, modarbejde eller påvirke formningen af friheden? Dette vil den næste analyse beskæftige sig med.

6 DEN ANTAGONISTISKE KAMP OM VELFÆRDEN

I denne del vil jeg iagttage den part af velfærdsreformen, der italesatte sig selv som en modstand og et alternativ til det, der kan betegnes som den dominerende velfærdsreformdiskurs. Jeg vil iagttage både modstanden og det den er en modstand mod.

Analysen vil være bygget op omkring følgende delproblem:

Hvordan konstituerer velfærdsreformens moddiskurs sig mod den dominerende velfærdsreformdiskurs, når velfærdsreformen iagttages som et forhold mellem diskurs og moddiskurs?

Som katalysator for analysen vil følgende teser gøre sig gældende:

- Velfærdsreformens forhold mellem diskurs og moddiskurs kan iagttages, som en måde moddiskursen gør modstand mod den dominerende diskurs og på den vis en måde at påvirke den dominerende diskurs på.
- Moddiskursen kan iagttages som en kritik af det den ser som den dominerende diskurs' fornuft og heraf styringslogik - *den liberale økonomiske fornuft*, og forholdet mellem diskurs og moddiskurs kan heraf iagttages som en antagonistisk kamp om 'fornuften'.
- Forholdet mellem diskurs og moddiskurs ville vise, at der i den dominerende diskurs kan iagttages eksklusionssystemer og udelukkelsesprocedurer, der *kontrollerer, udvælger og organiserer* diskursen, eksempelvis opdelingen mellem *galskab* og *fornuft* og af *viljen til sandheden* (Foucault, 2001 [1971]: 43-48).

Analysen vil som behandlet analysestrategisk inddrage dele af Negri og Hardts *Imperiet*, som begrebsmæssig inspiration. Analysen vil dog stadig trække og være en del af den overordnede optik med Foucaults diskursanalytik og governmentality-begrebets diagnostiske fokus på magten i moderne velfærdsstater.

6.1 DISKURS KONTRA MODDISKURS

Jeg vil i det følgende, spore mig ind på forholdet mellem diskurs og moddiskurs. Negri og Hardt formulerer, at: *"Et sandt demokrati hænger sammen med positive, mikropolitiske og kollektive modstandshandlinger"* (Hardt & Negri, 2003 [2002]: 19). De ser dynamikken mellem det herskende (*imperiet*) og dets brede modstand (*multituden*) - som historiens drivkraft og udviklingskatalysator gennem modstandens dannelse af alternative og progressive kræfter, der kan stræbe efter nye veje indenfor samfundsindretningen (Hardt & Negri, 2004: 15). I deres diagnose af *'den nye kapitalisme - det 21. århundredes kapitalisme'*, hvor betegnelsen *Imperiet* betegner en ny samfundsorden, fremhæver de:

"Beskrivelsen af Imperiets genealogi, struktur og karakter er første skridt i en generel bevidstgørelse om de nye formationer af kræfter og logikker, der er på spil i det globale samfund. Andet skridt består i undersøgelsen af, hvilket mod-tendenser og alternativer, der produceres på Imperiets terræn parallelt med de repressive strukturerer" (Hardt & Negri, 2004: 16).

Fra Dean lyder det i samme dur, at opmærksomheden må rettes mod strategier for politisk styring og de afledte modstandsformer herimod. Interessant er det at iagttage, hvilke evner individet eller grupper af individer besidder til at forme sig selv som modmagt og modstand (Dean, 2006 [1999]: 64 og Dean, 2003a: 225). Jeg vil følge denne retning og først beskrive *den dominerende velfærdsdiskurs* og dernæst undersøge hvilke mod-tendenser og modstandsformer, der som en *moddiskurs* former sig herimod.

6.1.1 DEN DOMINERENDE DISKURS

Jeg vil kun relativt kort behandle den dominerende diskurs, da den i høj grad allerede er repræsenteret af Velfærdskommissionen, regeringens velfærdsreformudspil og til dels også selve velfærdsforliget, som alle er blevet behandlet enten indledningsvis til dette speciale eller i særlig grad i forrige analyse. Jeg vil dog i det følgende kort uddybe den dominerende diskurs' fundament.

Som et diskursivt udgangspunkt, blev Velfærdskommissionen nedsat på et ministermøde 23. september 2003, som opfølgning på det supplerende regeringsgrundlag Vækst, Velfærd og Fornyelse II (Regeringen, 2003a). Nedsættelsens fundament var

iagttagelserne af de fremtidige demografiske ændringer og de udfordringer, de ville medføre. Følgende udsagn fra Velfærdskommissionens kommissorium udbygger den demografiske tese:

"Befolkningsudviklingen med stadig flere ældre vil indebære, at behovet for velfærdsydelser øges; Den almindelige samfundsudvikling, herunder den stigende velstand, afstedkommer en øget efterspørgsel efter offentlige serviceydelser, og skærper kravene til ydelsernes kvalitet; Der bliver færre i den erhvervsaktive alder til gennem skattebetalingen at finansiere ydelserne; Det er ikke en mulighed at øge skatterne, som i forvejen er på et højt niveau" (Velfærdskommissionen, 2003).

Velfærdskommissionen fremlagde flere analyserapporter, tekniske rapporter, høringer, debatindlæg med videre. Deres endelige slutrapport blev præsenteret 7. december 2005. Udover Velfærdskommissionen og regeringen var Folketingets partier, forskellige eksperter, berørte organisationer etc. på banen med udspil og analyser, samt kritik eller opbakning til diverse reformforslag. Jeg vil ikke bruge meget tid eller plads på denne del af diskursen og derfor kun kort illustrere dele af dette forløb. Hertil kan blandt andet nævnes, at SF i november 2005 bød på et udspil om en ny velfærd. SF tager tråden op fra Velfærdskommissionens kommissorium og knytter an til iagttagelsen af de demografiske udfordringer trods det faktum, at SF anfægter, at Velfærdskommissionens bud på fremtidens problemer og løsninger er for pessimistiske. Det hedder i SF's forslag: *"SF fremlægger i denne pjece et bud på en ny velfærdsmodel. Den er vores svar på den demografiske udfordring som velfærdssamfundet står overfor"* (SF, november 2005: 3). SF hævder, at der er råd til fremtidens velfærd, men at der ikke er råd til at lade vær med at handle - reformer og forandringer er derfor nødvendige. Frem for tvangsløsninger, forringet velfærd og øget ulighed ser SF en høj beskæftigelse som nøglen til at sikre fremtidens velfærd. Dette skal ske gennem øgede investeringer i fremtiden, bedre arbejdsmiljø og forebyggelse, reduktion af flaskehalse, mulighed for at blive længere på arbejdsmarkedet, lav arbejdsløshed og større fokus på uddannelse etc. (SF, november 2005: 15). Ligeledes i november 2005 kom LO med deres plan for velfærden i rapporterne *'I arbejde for velfærd'* (LO, november 2005a) og *'Vejen frem er flere i gang'* (LO, november 2005b). Her lyder det, at *"Danmark står over for store udfordringer, hvis vi skal have råd til at bevare og udvikle velfærdssamfundet i fremtiden. Der bliver flere og flere ældre i den danske befolkning"* (LO, november 2005b). LO's udspil bygger hovedsageligt på, at indvandrere og et stærkt

arbejdsmarkedet skal sikre fremtiden og velfærden. Midlet er en universel satsning på uddannelse, hvilket tiltænkes at medføre øget beskæftigelse, men LO er i stil med Velfærdscommissionen og regeringens reformudspil også åbne for højere pensions- og efterlønsalder i takt med den højere levetid. Også LO mener, at Velfærdscommissionen antager et for pessimistisk billede af de udgifter, fremtiden vil bringe (LO, november 2005b). I april 2006 var det Det Radikale Venstres tur med udspillet *'Det kreative Danmark'* (Det Radikale Venstre Folketingsgruppen, 2006). Det Radikale Venstre tegner i deres udspil et billede af, hvordan de ønsker, at Danmark ser ud om 15 år. Udgangspunktet er *"den rivende internationale udvikling, der både giver os nye udfordringer og nye muligheder"* (Det Radikale Venstre Folketingsgruppen, 2006: 5). Af konkrete tiltag foreslår De Radikale Venstre en revolution på arbejdsmarkedet, der skal skabe mindst 50.000 flere arbejdspladser, skatteomlægning (mindre indkomstskat), brugerbetaling i sundhedsvæsenet, dagpenge i 2,5 år, afskaffelse af starthjælp og kontanthjælpsloft, afskaffelse af efterløn etc. (Det Radikale Venstre Folketingsgruppen, 2006). Ligeledes i april 2006 uddybede Socialdemokraterne deres politik i visionspapiret *'Samling om fornyelse'* (Socialdemokraterne, april 2006). Med en retorisk vægt på velfærd frem for skattelettelse hedder det *"vi er bedst til velfærd"*, *"vi vil bekæmpe ulighed"* og *"vi vil investere i mennesker"* (Socialdemokraterne, april 2006: forside). Udfordringerne samfundet står overfor italesættes af Socialdemokraterne som integration, globalisering, befolkningsudvikling og individualisering (Socialdemokraterne, april 2006: 7). Herudover kan Kommunernes Landsforening, CEPOS, OECD etc. fremhæves som aktive deltagere i velfærdsdebatten, også Trepartsforhandlingerne mellem regeringen og arbejdsmarkedsparter påvirkede reformdebatten især i forhold til voksen- og efteruddannelse.

Ovenstående korte behandling af det, der kan defineres som de forventede og etablerede aktører, er medtaget for at vise, at denne del af velfærdsdebatten har et fælles udgangspunkt. Alt i alt er debatterne ikke langt fra Velfærdscommissionens tanker eller det, regeringen og velfærdsforliget ytrer. Alle er overordnet enige om, at forandringer er nødvendige og alle er enige i at øget beskæftigelse er vejen frem. Fælles er, at italesættelsen foregår inden for en afgrænset regelstyret meningsfuldhed (Åkerstrøm Andersen, 1997: 16), der primært danner udgangspunkt og grundlag i den overordnede præmis, Velfærdscommissionens kommissorium har sat. Dette til trods for, at flere ytrer en uenighed i det billede Velfærdscommissionen maler af fremtiden, og diskursen kan heraf siges at indeholde en bredde, der kan favne forskelligartede

synspunkter i samme meningsfuldhed. Den dominerende diskurs danner dermed enhed gennem et fælles udgangspunkt og enighed i iagttagelsen af økonomiske udfordringer for staten. Diskursens økonomisk funderede blik er rettet mod, at reformer er nødvendige, og at reformer har et nationaløkonomisk sigte i et større globalt konkurrenceperspektiv. Et fælles centrum for diskursen er yderligere, at reformer har det enkelte individ og dets beskæftigelse i centrum.

- **En biopolitisk præmis**

Som indikeret i indledningen til dette speciale kan det hævdes, at selve grundpræmissen for velfærdsreformen er den uligevægts- og risikotilstand, der knytter sig til den kausale fremskrivelse af levealderen for den danske befolkning, hvilket kan antages at danne grundlag og udgangspunkt for den dominerende diskurs. Præmissen kan iagttages som en biopolitisk og økonomisk præmis om befolkningens størrelse og fordeling i forhold til størrelsen af den beskæftigede del af befolkningen.

Fokus for den dominerende diskurs kan ses som den fysiske reproduktion af den arbejdende del af befolkningen, hvis ikke reproduktion vurderes tilfredsstillende, må ekstra input fra personer, der ikke før var arbejdende eller import af arbejdskraft fra andre befolkninger, være alternativer. Tankerne ledes hen mod tidlige økonomer som Quesney og Malthus, hvor økonomisk '*government*' tog udgangspunkt i selve befolkningens størrelse og dynamik (Foucault, 2008 [1979]: 5 og 13; Stäheli, 2003: 68; Distinktion, 2007: 16 og Perregaard, 2000: 90-98 og 129-139). Befolkningen bliver i den dominerende diskurs en diskursiv konstruktion i den politiskøkonomiske ledelse af selv samme befolkning. Som anskueliggjort i forrige analyse, ligger fokus på hele processen fra uddannelse til beskæftigelse til alderdom og død. En form for allestedsnærværende pastoral befolkningsomsorg kan hævdes at gøre sig gældende (Stäheli, 2003: 67-68; Kristensen, 2003: 92-93 og Dean, 2006 [1999]: 19).

Den dominerende diskurs kan derfor iagttages at forene biologisk og demografisk viden om befolkningen med politiskøkonomisk viden om beskæftigelse, den optimale økonomiske vækst rate, statens budgetbalance m.v. Befolkningens egendynamik kan siges, at blive genstand for videns- og magtteknikker (Distinktion, 2007: 14-16 og 22). Velfærdsreformen kan af den dominerende diskurs ses som svaret på behovet for nye kontrol- og disciplineringsinstanser, der har til opgave at gribe ind over for ukontrollerede

forandringer og gøre sig gældende over for det manglende antal personer i den erhvervsaktive alder - dette illustrerer forrige analyses behandling af statens ansvarliggørelse af individerne.

Det kan anføres, at kravet for at blive inkluderet i den dominerende diskurs er, at de bagvedliggende præmisser om de demografiske ændringer såvel som de økonomiske modeller og opfattelser af konsekvenserne heraf i grov forstand accepteres. Spørgsmålet er derfor om accepten af præmisserne er skellet mellem galskab og fornuft i velfærdsreformen? Det kan i hvert fald pointeres, at regeringen igennem Velfærdskommissionens kommissorium italesætter et fremtidsscenario, der kan iagttages som en form for krisestemning, hvor der indskrives et skel mellem fortid og fremtid, i forhold til hvad der kan nå at blive forandret og 'reddet'. Det kommer til at fremstå som en indlysende selvfølge, at det, der stadig kan reddes gennem reformforandringer, indiskutabelt skal forandres. Hvilke beslutninger der er plausible, og hvilke der på langt sigt er uacceptable på trods af, at de måske har andre fordele og interesser, fremstår indiskutabelt. Ved konstruktionen af dette fremtidsscenario forsvinder det åbenlyse i, at andre scenarier med andre oplagte beslutninger kunne have været formuleret. Jørgen Henrik Petersen og Klaus Petersen mener, at der historisk i velfærdsstaten findes eksempler på, at krisestemninger har givet grobund for vidtgående og dramatiske reformer (Petersen & Petersen, 2005: 17). Præmisserne i den dominerende diskurs kan derfor siges at skabe en *black-box* (Dean, 2003a: 222), hvor det man strides om, kommer til at fremstå som uundgåeligt og nødvendigt, hvad enten man synes om det eller ej. Mulighederne for strid og alternative synspunkter minimeres derfor.

Yderligere kan nedsættelsen af Velfærdskommissionen iagttages som en måde at kontrollere og retningsgive velfærdsreformens kommunikation på, hvor mange af de politisk brandfarlige emner afparadokseres af Velfærdskommissionen, og den dominerende diskurs efterfølgende tager disse afparadokserede problemstillinger for givet. Velfærdskommissionens kan derfor antages at repræsentere et institutionelt fundament og en 'nødvendighedsinstans' (Fenger-Grøn & Kristensen, 2001: 29-30), for at den dominerende diskurs' kommunikation i en vis grad kan fremstå hinsides den politisk-ideologiske debat i dens kategoriske krav på 'nødvendige' forandringer.

Jeg vil i forlængelse heraf hævde, at den dominerende diskurs gennem institutionelle støtte og praksis (Foucault, 2005 [1969]: 97 og Åkerstrøm Andersen, 1997: 23) -

regeringen, Folketinget og Velfærdscommissionen etc. - hviler på og taler ud fra et velforankret institutionelt politisk og økonomisk fundament. Hermed skabes kriterier for at fremstå kompetent og vidende. På dette fundament bygger både subjektpositioner, begrebsnetværk og strategiske fremsigelser af udsagn i diskursen. Eksempelvis 'låner' subjektpositioner/aktører autoritet og tradition fra institutionerne og taler på vegne af disse. Diskursen fremstår derfor som en *verdikal diskurs* (Rose, 2003: 185-186), hvor 'objektive' og 'videnskabelige' sandhedsprocedurer og -erklæringer skaber betingelserne, for at frembringe og videreføre udsagn i lyset af 'sandheden' og 'den rene fornuft', eller i det mindste ud fra en formodning om en anerkendt sandhed. I det lys af viden, sandhed, fornuft og tradition kan den dominerende diskurs hegemonisk fremsige reformudspil og reformforlig som en illustration af, at ansvarlige beslutninger indebærer, at man hævder at træffe dem i lyset af 'viden'. Den dominerende diskurs kan hermed siges at repræsentere en form for sandhedsregime i velfærdsreformdebatten. Den dominerende diskurs' fundament kan iagttages som et eksempel på forening af politik og viden og magt og viden, der indbyder til *ærbødighed* og *ærefrygt*, og man derfor hellere må underkaste sig i diskursens indvarsling af fremtiden.

"Thi endnu hos det 6. århundredes græske digtere var den sande diskurs - sand i ordets stærke og værdiladede betydning - den diskurs, man viste ærbødighed og ærefrygt, den, man vist hellere måtte underkaste sig, thi den var styrende, det var diskursen udtalt af den, som havde ret dertil, og ifølge et krævende ritual; det var diskursen som, idet den profeterede om fremtiden, ikke alene indvarslede det, som ville ske, men som også bidrog til dets virkeliggørelse, og som førte menneskenes tilslutning med sig, for således at spinde sig sammen med skæbnen" (Foucault, 2001 [1971]: 46-47).

Relevant er det at fremhæve, at det, udover den modstand, som jeg nedenfor vil behandle, ligeledes var muligt at iagttage en modsatrettet og intern modstand i den dominerende diskurs. Denne interne modstand ytrede en kritik af Velfærdscommissionen og regeringens reformkurs såvel som den endelig reform. Kritikken gik på, at reformen ikke var ambitiøs og vidtrækkende nok i forhold til de radikale ændringer, dele af erhvervslivet repræsenteret ved DI, DA samt CEPOS, KU, VU m.v. ønskede. Følgende avisoverskrifter illustrerer kritikken: *"Topchefer: Velfærdsudspil er ikke nok"* (Berlingske Tidende, 05.04.2006) og *"Erhvervslivet: Velfærdsudspil er uambitiøst"* (Jyske Vestkysten, 05.04.2006). I en anden boldgade, må det bemærkes, at SF, LO, Socialdemokraterne m.v. både optræder i den dominerende diskurs og i modstanden, som samlet enhed

og/eller repræsenteret gennem enkeltpersoner. Disse etablerede aktører er analytisk svære at placere, hvilket er med til at illustrere den analytiske pointe, som vil blive behandlet senere: at *udenfor* er en del af *indenfor*, eller sagt på en anden måde, at modstanden er konstitueret indenfor den dominerende diskurs' rammer. Herudover kan det realpolitisk hævdes, at de nævnte partier og organisationer har et ben og interesse i hver lejr, grundet både i interessekonflikter og muligheden for at søge indflydelse og medvind. De pågældende aktører er fanget i en forventning om, både at være en del af den dominerende etablerede diskurs og ligeledes at være i opposition til denne. Dette gør, at de berørte organisationer såvel som enkelt aktører må træffe beslutninger og kommunikere ud fra forskellige strategiske kompetencer og roller i flere sammenhænge og på flere niveauer (Pedersen, Greve & Højlund, 2008: 340 og Åkerstrøm Andersen, 1997: 22-23).

Man kan derfor argumentere for, at det er muligt at konstruere flere mindre moddiskurser i velfærdsdebatten. Jeg vil dog afgrænse mig til den ikke-parlamentarisk modstand mod den dominerende og etablerede velfærdsreformdiskurs, som jeg nedenfor vil behandle, da denne repræsenterer en anden og mere grundlæggende modstand end de interne og mindre modstande, der er at finde i selve den dominerende kommunikation.

6.1.2. MODDISKURSEN

Jeg vil nedenfor undersøge, om modstanden - modmagten mod den dominerende velfærdsreformdiskurs kan iagttages som havende et fælles mål, og dermed danne en enhed. Dernæst vil jeg iagttage, hvordan og om visse af modstandens aktiviteter kan iagttages som et oprør. Sidst vil jeg behandle hvordan modstanden i en kamp om sprogets betydning i velfærdsreformen, kan siges at konstituere sig som en konstitutiv magt gennem erhvervelse af viden og magt. Opdelingen er inspireret af Negri og Hardts definition af modmagt bestående af tre elementer: *modstand*, *oprør* og *konstitutiv magt*, der ifølge Negri og Hardt sammen kan danne et samlet politisk udtryk - en politisk enhed (Hardt & Negri, 2003 [2002]: 24-27). Modstanden iagttages ud fra opfattelsen af, at modstand og kampe mod konkret styring eller i bredere forstand samfundets indretning illustrerer det kontingente ved det, der ydes modstand mod, hvorved modstandshandlinger kan iagttages, som tiltag til dynamisk påvirkning og udvikling af og konkurrence om magtens karakter i samfundet (Dean, 2006 [1999]: 80-82).

“Modstanden kan med andre ord være et stærkt politisk våben, men isolerede, individuelle modstandshandlinger kan aldrig gennemføre en transformation af magtens strukturer” (Hardt & Negri, 2003 [2002]: 26).

Om der i forhold til modstandens kamp i velfærdsreformen er tale om en kamp om at påvirke magtens strukturer og konstitution, vil resten af analysen forsøge at behandle.

- **Modstandens telos**

Når kommunikationen om velfærdsreformen iagttages, ses tidligt i forløbet en sideløbende langt mindre parallel til Velfærdskommissionen - nemlig Den Alternative Velfærdskommission (DAV) - *“nedsat af Socialpolitisk Forening som led i ‘Mobiliseringen for et Danmark vi kan være bekendt’”* (Den Alternative Velfærdskommission, 2005: 7). Etableret i maj 2004 med det formål at være et alternativ til regeringens nedsatte Velfærdskommission. Det fremhæves, at Den Alternative Velfærdskommission bygger på *“et bredere kommissorium og en bredere sammensætning”* end det de betegner, som den af regeringen nedsatte Velfærdskommission - regeringens Velfærdskommission - RVK (Den Alternative Velfærdskommission, 2003). Medlemmerne af Den Alternative Velfærdskommission består af 25 personer, som beskrives som forankret i forskellige hjørner af det danske samfund (Den Alternative Velfærdskommission, 2005: 7). Den Alternative Velfærdskommission har udgivet to rapporter, hvor bidragsyderne er medlemmer af kommissionen såvel som aktører fra den offentlige samfundsdebat. Første rapport *‘Velfærdssamfundets fremtid - En kritik og perspektivering af Regeringens Velfærdskommission - og nogle alternativer’* udkom i oktober 2005 og behandlede finansieringen af fremtidens velfærd (Den Alternative Velfærdskommission, 2005). Den anden rapport *‘Bæredygtig velfærd’* så dagens lys i januar 2006, rapporten havde ifølge kommissionen selv ikke en økonomisk synsvinkel, men gik langt bredere og mere åbent til spørgsmål om velfærd i fremtiden end den af regeringen nedsatte Velfærdskommission. Rapporten behandlede fremtidens udfordringer i forhold til socialt medborgerskab, spørgsmålet om det gode liv, socialt demokrati, anerkendelse og temaer som børn og familieliv (Den Alternative Velfærdskommission, 2006: 7-8).

Flere af medlemmerne af Den Alternative Velfærdskommission optrådte som debattører i hele velfærdsdebatten, både i eget og kommissionens navn. Et eksempel herpå er Jesper

Jespersen og Bent Rold Andersens, der blandt andet med bogen *Velfærdsdebatten på vildspor* bidrog velfærdsdebatten med antagelsen om, at det største sociale problem for den danske velfærdsstat uden sammenligning er de 900.000 uden for arbejdsmarkedet, hvor store dele heraf ifølge bogens forfattere står til rådighed for arbejdsmarkedet, uden arbejdsmarkedet står til rådighed for dem (Rold Andersen & Jespersen, 2006: 8-9).

Et andet ben i modstanden er fællesinitiativet *Genstart Danmark*. På www.genstartdanmark.dk fremhæves det, at fællesinitiativet *Genstart Danmark* samler venstrefløjens og arbejderbevægelsens ungdom i arbejdet for et alternativ til *"den nuværende borgerlige politik og den borgerlige regering"* (Genstart Danmark, 2006a). Det fremhæves, at kampen mod den borgerlige regering er så vigtig, at venstrefløjens interne uenigheder må ofres herfor. Genstart Danmark proklamerer:

"Vi er en ny og moderne venstrefløj. Vi har et fælles ønske om et samfund, der bygger på velfærd og solidaritet, en politik med fremtiden i centrum og fokus på mennesker, og vi står sammen i kampen for global retfærdighed" (Genstart Danmark, 2006a).

Genstart Danmark vil bryde med forestillingen om, at reformer inden for velfærdsområdet per definition betyder nedskæringer og forringelser (Politiken, 29.04.2006). Genstart Danmark italesætter at de på én gang formulerer konkret politik og samtidig samler unge mennesker i kampen for et socialt og retfærdigt Danmark ved at arrangere aktiviteter, kampagner, konferencer, aktioner og happenings (Genstart Danmark, 2006a). Genstart Danmark gjorde sig selv og deres synspunkter kendte i velfærdsdebatten igennem arrangementer og demonstrationer. Dette skete i forbindelse med 1. maj 2006, hvor Genstart Danmark havde en markant arrangørrolle i Fælledparken. Genstart Danmark fik dog mest gehør som arrangør af det, de selv betegner *'en landsdækkende aktionsdag – en velfærdsdemonstration'* den 17. maj 2006 i en protest mod regeringens velfærdsreformudspil samt andre tiltag i VK's regeringsperiode (Genstart Danmark, 2006a).

Følgende udsagn fra den fagligt funderede sammenslutning Fælles Ansvar, der er en gren af Genstart Danmark, sammenfatter i store vendinger hvad modstanden er en modstand mod: *"Udspillet fra regeringen er et hårdt angreb på netop de grupper, der har mest brug for offentlig velfærd: de nedslidte arbejdere, de ledige og de unge under uddannelse. Og det værste er, at det fremsættes i en situation, hvor der faktisk er råd til*

at udbygge og forbedre velfærdssamfundet" (Fagbladet 3F, 24.04.2006). I samme dur fremhæver Den Alternative Velfærdskommission i et debatindlæg mod regeringens velfærdsudspil, at socialpolitik, ligheds- og fordelingspolitik samt visioner for menneskelig velfærd og trivsel er forbigået i tavshed i regeringens udspil (Frederiksborg Amtsavis, 02.05.2006).

Modstandens forskellige sider kan iagttages som forenede i en italesættelse af sig selv og sit telos som et alternativ til den reformkurs, Velfærdskommissionen og regeringen havde udstrakt såvel som et alternativ til og modstand mod VK-regeringen i mere generel forstand. Grundlæggende besidder modstanden en strategisk enighed om at være uenig med den dominerende diskurs, derudover findes der mere konkret enighed om en modstand mod generelle velfærdsforringelser og at velfærd består af mere end kroner og øre. På spørgsmålet om udfordringerne fra de demografiske ændringer er der forskellige opfattelser, men den dominerende diskurs' logik, at når folk lever længere, skal de også arbejde længere, ses som unuanceret og socialt skævvridende. Det anføres, at den længere levetid i grove træk følger de sociale klasser, og derfor kun gælder for en del af befolkningen. Fra Den Alternative Velfærdskommission fremhæver Per Schultz Jørgensen:

"De ringest uddannede bliver ofte ikke en dag over 70, mens mange universitetsuddannede kan forvente at leve, til de er 80. Dertil kommer, at de lavtuddannede typisk kommer ud på arbejdsmarkedet allerede som 18-20 årige. Det slider" (Information, 22.06.2006).

Derfor, når modstanden i samlet kor - i lighed med hele den dominerende diskurs - proklamerer, at vejen frem er flere i gang, indeholder budskabet et socialt fokus, som modstanden ikke mener, er til stede i store dele af den dominerende diskurs.

Modstanden italesætter dermed sig selv som værende udenfor den dominerende diskurs med et skel mellem *os* og *dem* - *indenfor* og *udenfor*. Senere i analysen vil jeg behandle, hvorvidt modstandens *udenfor* er et reelt udenfor, eller om det er konstitueret på den banehalvdel, der kan betegnes som *indenfor*.

I det næste vil jeg iagttage, om visse af modstandens aktiviteter kan betragtes som oprør.

- **Et folkeligt oprør?**

Negri og Hardt beskriver et oprør som "en kollektiv protesthandling", men spørgsmålet er ifølge dem, hvordan det omsættes til praksis, og hvad betingelserne herfor er (Hardt & Negri, 2003 [2002]: 26)?

Jeg vil i det følgende undersøge, om velfærdsdemonstrationen den 17. maj kan ses som et oprør i sin direkte modstand mod den dominerende diskurs. Som det kan ses på posterne (plakat, postkort, annonce etc.), lyder budskabet klart: 'Nej til nedskæringer, Ja til velfærd og tryghed'. Mere konkret bliver modstanden i de 5 modstandspunkter: 'Stop regeringens efterlønsforringelser', 'Bevar SU'en', 'Nej til forringelse af dagpenge', 'Praktikpladser til alle' og 'Afskaf starthjælpen'.

I København bestod arrangementet af taler af formand for LO Hans Jensen, Jesper Johansen fra Studenterbevægelsen, Rosa Lund fra Elevbevægelsen, en tillidsrepræsentant fra Valby postkontor, formand for 3F Poul Erik Skov Christensen, formand for FOA Dennis Kristensen, formand for Foreningen for etnisk ligestilling Usma Andreasen m.v. Lignende postere viste programmet for demonstrationen i Århus, Aalborg, Odense og Esbjerg. Demonstrationen blev bakket op af store dele af fagbevægelsen, som formelt og uformelt er integreret i både Den Alternative Velfærdskommission og Genstart Danmark (Den Alternative Velfærdskommission, 2005: 8). Ud over hos store dele af fagbevægelsen vandt demonstrationerne også gehør og officiel støtte hos ungdomspolitiske- og studenterpolitiskeorganisationer, studerende, indvandrerorganisationer, diverse faggrupper m.v. (Genstart Danmark, 2006a). Modstanden kan derfor iagttages, ligesom den dominerende diskurs, at have institutionel støtte, dog kan dette fundament ikke betegnes som værende lige så institutionaliseret og magtfuldt i traditionel forstand grundet modstandens mere netværksorienterede organisering og det faktum, at modstanden er ikke-parlamentarisk.

Fælles for de forskellige enheder er, at de mener, at regeringens udspil til et fremtidigt Danmark dækker over nedskæringer, der rammer de svageste og mest udsatte i samfundet og vil bevirke, at den enkelte vil få det dårligere end i dag. Eksempelvis savner man fra Danmarks Lærerforening bredde i en velfærdsdebat, der hævdes at ville vedrøre os alle. Indvandrerorganisationerne siger 'nej' til et polariseret samfund, hvor ofrene for regeringens asociale politik bliver store dele af de socialt udsatte grupper, heriblandt de etniske minoriteter, lyder det fra talsmand Rauf H. Zadeh (Dagbladet Køge/Ringsted/Roskilde, 15.05.2006).

I en artikel i Information vedrørende demonstrationen den 17. maj udråbes tendensen, i forbindelse med Genstart Danmarks netværksorienterede organisation med fundament i den unge venstrefløj, til at være en manifestation: *"Manifestation: Den unge venstrefløj er på vej frem"* (Information, 17.05.2006), her fremhæver talsmand for Genstart Danmark Jesper Petersen, at projektet går ud på at arbejde på tværs af forskelligheder med det formål at danne fælles front for at vælte Fogh. I artiklen hævder sociolog René Karapantschhof, der forsker i sociale bevægelser og græsrodsorganisationer:

"... det er første gang i 20 år - og under den nye verdensorden - at vi ser sådan en mobilisering fra den unge venstrefløj. Så det her er på alle måder en historisk front..."

Selvom der måske ikke kommer 100.000 til arrangementet, så bliver det her det største antal mennesker på gaden siden påskedemonstrationerne i 1985. Alle tanker om, at venstrefløjens klassiske demonstrationskultur er lagt i graven bliver nu gjort til skamme" (Information, 17.05.2006).

Omkring dette synspunkt mener lektor ved Århus Universitet Søren Hein Rasmussen til ro og mener ikke, at man skal se tendensen som et udtryk for, at Danmark har fået en ny samlet venstrefløj. Han stiller spørgsmål ved modstandens evne til at konvertere modstanden og oprøret til andet end modstand mod det bestående (Information, 17.05.2006).

Af andre aktions- og modstandshandlinger mod den dominerende diskurs kan nævnes, at fagforeningen 3F landet rundt var på gaden 4 onsdage i træk fra den 19. april 2006 til den 10. maj 2006 for at udtrykke et *'Nej – til regeringens velfærdsreform'*. Onsdagene blev betegnet aktionsdage og havde hver et konkret tema i regeringens velfærdsreformudspil som sin modstand: *Nej til regeringens forringelser af efterlønnen, Nej til halve dagpenge til unge, Nej til regeringens indslusningsløn og Nej til, at regeringen vil smide de ældre ud af dagpengesystemet* (Fagbladet 3F, 24.04.2006). 3F forsøgte at vække debat gennem dialog med personer på gaden og gennem informationspjecer til hvert af aktionsemnerne. *"Vi tror, at det er befolkningen, der skal inddrages, hvis der skal rokkes noget på Christiansborg"*, lyder det fra konsulent i 3F Svend Bak (Fagbladet 3F, 24.04.2006). I et indlæg i Politiken fremhæver 3F's formand Poul Erik Skov Christensen, at regeringen i reformforhandlingerne har en dårlig sag med den store folkelige modstand, som 3F har fået tilkendegivet rundt om i landet, og som demonstrationen den 17. maj ikke mindst er et eksempel på. Poul Erik Skov Christensen mener, at det er en folkelig modstand mod det, der kan ses som velfærdsreformens universelle jagt på øget beskæftigelse gennem økonomiske 'pisk', i stedet fremhæver han positiv motivation og tryghed som vejen frem (Politiken, 17.05.2006). Også Ida Risom, formand for 3F-Ungdom og medarrangør af demonstrationen den 17. maj - et arrangement, hun betegner *en folkelig protestaktion* - mener at både befolkningen og politikerne skal råbes op for at udfordre borgerligheden og uligheden. Han drager en parallel til de voldelige protester i de parisiske forstæder og mener ikke, gadedemonstrationer er passé i kampen om indflydelse (Ugebrevet A4, 01.05.2006).

Den dobbelte optræden fra visse organisationer i både den dominerende diskurs og modstanden italesættes blandt andet af Dansk Metals formand Thorkild E. Jensen. I en kommentar til en leder i Børsen angående 17. maj demonstrationen, hvor Børsens leder hævder, *"at toppen hos Socialdemokraterne, LO og Dansk Metal har indset fornuften i økonomiske reformer, selvom de er bange for deres bagland og derfor alligevel vælger at deltage i demonstrationen den 17. maj"* (Børsen, 16.05.2006), svarer Thorkild E. Jensen: *"Dansk Metal er ikke mod reformer, men man kræver at VK's udspil modereres. Demonstrationens parole 'Nej til regeringens efterlønsforringelser' betyder ifølge Jensen ikke et nej til reformer, men et nej til regeringens udspil"* (Børsen, 16.05.2006). Dette illustrerer det analytisk problematiske i at definere visse af de mere etablerede aktørers tilstedeværelse som både modstand og tilhænger af velfærdsreformen. Samtidig kan der også ligge en analytisk pointe i, at kampen om velfærd har ændret sig siden venstrefløjens velfærdsmonopol. Spørgsmål er, hvordan venstrefløjen definerer sit velfærdsprojekt, når den sidder i opposition til en venstre-konservativ regering, der kan iagttages som konkurrent til tidligere tiders velfærdsmonopol.

Om der i den ovenfor behandlede modstand er tale om reelle oprør mod den dominerende velfærdsdiskurs, og om oprøret er folkeligt, kan naturligvis diskuteres, men, at demonstrationen den 17. maj bragte en stor og blandet skare på gaderne og et netværk af organisationer støttede op om dagen og budskabet, er et faktum. At der ikke var tale om oprør i revolutionær forstand, eller et oprør gennem voldelige aktivistiske tiltag eller hærværk mod det bestående, er ligeledes et faktum.

I undersøgelsen af modstanden er spørgsmålet nu, om modstanden formår at konstituere sig selv som et magtalternativ.

- **Modstandens som konstitutiv magt**

Jeg vil i det følgende undersøge, hvordan modstanden kan siges at konstituere sig som en konstitutiv magt. Fra Negri og Hardt lyder det: *"... hvordan kan vi i dag begribe den konstitutive magt, dvs. den fælles skabelse af en ny social og politisk konstitution?"* (Hardt & Negri, 2003 [2002]: 27). I tråd med Foucaults diskursanalytiske tanker hævder Negri og Hardt, at kampen om sprogets betydning, mening og de kommunikationsnetværk sproget indgår i, repræsenterer store dele af politisk konstituering af viden og heraf magt (Hardt & Negri, 2004: 378-379).

Den Alternative Velfærdskommissions projekt og mission som et alternativ og en kritik af regeringens nedsatte Velfærdskommission giver et eksempel på dele af denne kamp om sprogets betydning og indretning og heraf kamp om erhvervelse af viden og magt. Eksempelvis italesætter Den Alternative Velfærdskommission sit eget formål og virke holdt op imod regeringens nedsatte Velfærdskommission:

"Men hvorfor et alternativ? Fordi Regeringens Velfærdskommission både i sin sammensætning og sit kommissorium har et snævert og ensidigt fokus på økonomiske forhold... Økonomi er vigtig, men velfærd er andet og mere end økonomi. Derfor er der mange grunde til nødvendigheden af et alternativ til Regeringens Velfærdskommission. Den Alternative Velfærdskommission er dannet både for at give et økonomisk modspil til Velfærdskommissionen, men også - og navnlig - for at skabe en bredere velfærdsdiskussion og inddrage relevante forudsætninger for et solidarisk og bæredygtigt velfærdssamfund" (Den Alternative Velfærdskommission, 2005: 7).

I tråd med Negri og Hardts definition af modstand kan ovenstående iagttages som en del af en antagonistisk kamp om indretningen af velfærdsreformens sprog, hvor Den Alternative Velfærdskommission sigter på at give velfærdsreformen et alternativt økonomisk modspil samt en mere solidarisk retning og betydning. I samme boldgade kan nævnes antologien *'Holdbar velfærd - også for kommende generationer'*, der udkom i april 2006, hvor det eksplicit lyder, at antologien fremstår som et modspil til Velfærdskommissionens, regeringens og den borgerlige tænketank CEPOS' ideer og udspil (Gravesen et. al., 2006: bagside). Antologiens bidragsydere opponerer yderligere imod den dominerende diskurs i forhold til dens entydige økonomiske fokus og verdikale karakter. Det anføres, at økonomiske argumenter fremsiges som naturvidenskabelige sandheder:

"Forfatterne til bogens artikler har forskellige vurderinger af det rent økonomiske behov for at gøre noget, hvis vi skal have råd til en ordentlig velfærd i fremtiden. Men fælles for dem er, at de afviser at gøre sig til slave af en logik, hvor mere eller mindre kvalificerede formodninger om indtægter og udgifter for den offentlige sektor de næste 35-40 år med noget, der nærmest gøres til en naturlovs tvingende kraft nødvendigvis må resultere i nedskæringer og forringelser af velfærdsordningerne" (Gravesen, et. al., 2006: 8).

Fra Den Alternative Velfærdskommissions side lyder det lignende skarpt, at de opfatter regeringens nedsatte Velfærdskommission som arrogante i deres monopol på sandheden og deres tilbagevisning af enhver kritik. Det fremhæves, at økonomiske fremtidsprognoser *"fremstilles af RVK som en objekt og videnskabelig sandhed, der ikke kan diskuteres... De fremlægger politiske vurderinger som objektive og videnskabelige sandheder"* (Den Alternative Velfærdskommission, 2005: 10).

Bent Rold Andersen og Jesper Jespersens bog *'Velfærdsdebat på vildspor'* kan ligeledes iagttages som omhandlende udbredelse af viden i kampen om velfærdsreformens retning. Det fremhæves eksplicit, at bogen *"præsenterer en kritik af og et alternativ til velfærdskommissionens analyser og forslag"* (Rold Andersen & Jespersen, 2006: 7). Kritikken tager udgangspunkt i, at den dominerende diskurs vurderes til at være for snæver med sit økonomiske udgangspunkt i offentlige indtægter og udgifter. Rold Andersen og Jespersen opponerer mod den tendens i den dominerende diskurs, der kun ser velfærdssamfundets fremtid med økonomiske briller - eller i hvert fald kun med statsøkonomiske briller (Rold Andersen & Jespersen, 2006: 7).

"Debatten om velfærdssamfundets fremtid er på vildspor. Velfærdsdebatten har udviklet sig til en diskussion om regnestykker: Hvor meget skal vi spare på efterlønnen, på pensionerne og på dagpengene?" (Rold Andersen & Jespersen, 2006: bagside).

Ifølge Rold Andersen og Jespersen tager de selv derimod udgangspunkt i hele samfundet og samfundets økonomi og fremhæver, at det allervigtigste for velfærden er, at der er arbejde til alle (Rold Andersen & Jespersen, 2006: 7). Trods en grov enighed med den dominerende diskurs, i at øget beskæftigelse er midlet, italesættes en forskel fra den dominerende diskurs:

"Men set i et videre perspektiv lider hele kommissionens betragtningsmåde af en afgørende brist: Den ser alene problemet som et spørgsmål om at skaffe arbejdskraft nok til at sikre balance på de offentlige budgetter. Derimod interesserer den sig ikke for, om der er arbejdspladser nok til at beskæftige 'hele' arbejdsstyrken" (Rold Andersen & Jespersen, 2006: 8).

Denne italesatte forskel vedrører samme gruppe individer, som første analyses behandling af statens ansvarliggørelses immanente anden side anskueliggjorde, og det er

her, modstanden italesætter sig selv som forskellig fra den dominerende diskurs. Det drejer sig ifølge Bent Rold Andersen og Jesper Jespersen om, at en stor gruppe mennesker i den arbejdsdygtige alder ikke er beskæftigede. Dette fokus lyder umiddelbart ikke så forskelligt fra den dominerende diskurs' fokus på de ikke-beskæftede, men Rold Andersen og Jespersen fremhæver, at en stor del af denne gruppe er distanceret eller tabt fra arbejdsmarkedet. De fremhæver yderligere, at personer i denne gruppe får svært ved at komme forrest i beskæftigelsesløben grundet en *'neurotisk angst'* for mangel på arbejdskraft i den dominerende diskurs. Denne angst bevirker ifølge Rold Andersen og Jespersen, at der gribes politisk-økonomisk ind med stramninger og tiltag, når flaskehalse nærmer sig, og denne gruppe af individers kvalifikationer kunne blive efterspurgt på arbejdsmarkedet (Rold Andersen & Jespersen, 2006: 8-10). I velfærdsreformens søgen efter arbejdskraft ansvarliggøres eller italesættes denne gruppe af potentielt ansvarshavende individer ikke, og det er denne indsnævring af perspektivet, modstanden opponerer imod. Tendensen hævdes at medføre, at grupper af individer, der i forvejen er dårligt stillede, vil blive endnu dårligere stillet og yderligere presset (Rold Andersen & Jespersen, 2006: 8-10 og Fagbladet 3F, 24.04.2006). Beklagende ser modstanden stort set beskæftigelse som den eneste mulighed for social og samfundsmæssig deltagelse og integration i dagens samfund (Den Alternative Velfærdskommission, 2006: 68-69). Den udvikling som Den Alternative Velfærdskommission opponerer mod er, at alle *taberne* falder udenfor i det, der kan betegnes som et strømlinjet samfund.

"Det er indtrykket af et samfund, der sikkert vil det bedste for de fleste, men som har etableret et hovedspor for udvikling, der er så stærkt og styrende og præget af så stort et tempo, at alle der falder udenfor, bliver tabende afvigere. De kobles af" (Den Alternative Velfærdskommission, 2006: 167).

Yderligere ses det, at udviklingen mod øget individualisering på arbejdsmarkedet og i det sociale liv medfører en øget social differentiering, der distancerer *'taberne'* udenfor arbejdsmarkedet, hvilket vurderes til at have fatale konsekvenser for den sociale sammenhængskraft i samfundet (Den Alternative Velfærdskommission, 2006: 66-71). Individualiseringen sigter ifølge Den Alternative Velfærdskommission imod at *"gøre flest mulige selvhjulpne"* gennem udearbejde, hvilket ifølge Den Alternative Velfærdskommission hævdes at være frigørende for dem, der er kommet med på vognen, men *"livet er blevet dårligere for dem, der falder uden for regeringens målsæt-*

ning, og som ikke kan følge tempoet på hovedsporet” (Den Alternative Velfærdskommission, 2006: 168).

Modstanden fremhæver en grundliggende forskel mellem to historiske former for politisk ideologi, nemlig liberalismen med fokus på nytte og den mere socialdemokratiske forankring af menneskelige behov. Modstanden italesætter en udvikling og opdatering af den behovsorienterede velfærdsforståelse, i hvad der kan betegnes som en social solidarisk velfærds politik, hvor arbejdsmarkedet indrettes, så ikke kun de mest arbejdsduelige får mulighed for deltagelse. Social deltagelse, identitet og anerkendelse skal det dog også være muligt at få uden for arbejdsmarkedet, da individet ses som mere end blot en arbejdskraft. En social solidarisk velfærds politik menes at bevirke en øget social integration gennem samfundsmæssig individuel og kollektiv identitetsskabelse og dermed en stærk sammenhængskraft. Det sociale medborgerskab skal som en universel ret give social tryghed og ikke som i dag skelne mellem beskæftiget og ikke-beskæftiget (Gravesen, et. al., 2006: 15-31; Den Alternative Velfærdskommission, 2005: 15-23 og Den Alternative Velfærdskommission, 2006: 67-68 og 171).

Hermed kan modstanden igennem dens telos, dens oprør og dens erhvervelse af viden og magt i kampen om velfærdsreformens retning siges at konstituere en modmagt som et forsøg på at definere og organisere sammensatte politiske tendenser til en samlet konstituering af en ikke parlamentarisk og ikke institutionaliseret politisk netværksbevægelse mod den dominerende diskurs. Modstanden forsøger at etablere sig selv som en form for selvorganiseret løst koblet netværksbaseret modstand, der i en Negri og Hardt-optik *”henter sin konstituerende kraft i det faktum, at den ikke er konstitueret eller institutionaliseret”* (Lohmann, 2003: 96). Modstanden forsøger at give sproget en ny og anden betydning, mening og retning ved at organisere rapporter, bøger, hjemmesider men også demonstrationer m.v., der kan fungere som sammenhængende kommunikative alternativer til den dominerende diskurs. Modstanden kan derfor ses konstitueret som et alternativ og en modpol til den dominerende diskurs og det, modstanden ser som den herskende liberale politiskøkonomiske fornuft.

- ***På grænsen af indenfor og udenfor***

Alt i alt kan Velfærdsreformmodstanden på sin vis fremstå paradoksalt, da den ikke konstituerer sig som et reelt *udenfor* i forhold til det, den er en modstand mod.

Modstanden i velfærdsreformproblematikken fremstår til dels som værende på den dominerende diskurs' terræn, som skaber af politiske problematiseringer og kritikker inden for den dominerende diskurs. Modstandens konkrete virke i velfærdsreformen har ifølge modstanden selv et mere socialt og solidarisk fundament end den dominerende diskurs (Den Alternative Velfærdskommission, 2005: 7). Det 'sociale' kan ses som en ideologisk forandringskatalysator (Dean, 2006 [1999]: 104-107) i modstanden, der forsøger at påvirke den dominerende diskurs og velfærdsreformen i denne retning. Modstanden kritiserer det, den ser som en objektivisering af økonomien til en noget nær naturvidenskabelig sandhed. Dette kan ses i lyset af den større samfundsmæssige tendens, som indikeret i afsnittet om den governmentaliserede stat, hvor forholdet mellem politik og økonomi (administration) menes at medføre en udvaskning af forskellen mellem det politiske og det ikke-politiske og dermed strategisk at fordreje forholdet til viden og magt (Åkerstrøm Andersen, 2000, Fenger-Grøn & Kristensen, 2001: 13-14 og Pedersen, 2006a: 88). Modstanden fremstår derved hverken som helt *indenfor* eller helt *udenfor* den dominerende diskurs og består nærmere af en kritisk problematisering af det, den ser som liberal styringsøkonomi (Dean, 2006 [1999]: 103-104) på grænsen mellem indenfor og udenfor.

Ifølge Negri og Hardt kender nutidens politiske situation ikke et *udenfor*, men kun et *indenfor*. Et *indenfor*, hvor de samfundsmæssige strukturer ikke kan transcenderes, og hvor den liberale økonomiske fornuft hersker (Hardt & Negri, 2004: 386).

Mod dette synspunkt ser modstanden sig selv som en del af en større udvikling og et nyt ideal. Modstanden tolkes, som tidligere nævnt, af visse som en ny manifestation af venstrefløjen, hvor demonstrationer, stigende medlemstal i de politiske såvel som ungdomspolitiske organisationer skaber en integration af en ny, ung venstrefløj med den mere etablerede fløj i det, der betegnes en generationsalliance og ses derfor ikke som en geninstallation af et levn fra en marxistisk fortid (Ritzaus Bureau, 17.05.2006). Modstanden ser selv tendensen som en samling af de tidligere forvirrede, ukoordinerede koalitioner i oppositionen, hvor man har fået overstået de socialistiske selvransagelser efter Berlinmurens fald og start-90'ernes tendens til at se kapitalismen som eneste tilbageværende system. I dag står venstrefløjen over for en ny situation, hvor det liberalistiske fjendebillede er let at mobilisere modstand imod. Modstanden indskriver sig selv i et større globalt eller i hvert fald europæisk perspektiv, idet man i lande som Tyskland, Storbritannien og Frankrig har set modstand mod lignende politiske initiativer

angående velfærdsforringelser, øget individualisering m.v. (Information, 11.05.2006 og Politiken, 07.05.2006). Flemming Mikkelsen, der er forskningslektor ved Akademiet for Migrationsstudier og har forsket i sociale bevægelser i demokrati, hævder i lighed med tankerne om konkurrencestaten:

"Regeringerne i de forskellige lande slår til på de samme områder, nemlig velfærd. Konflikterne rundt om i Europa kan man se som del af EU-systemet, der prøver at øge konkurrenceevnen. Og i det forsøg griber de forskellige stater hver især ind over for visse gruppers rettigheder under dække af globaliseringen, selv om jeg ser det som et strategisk redskab for at kunne gennemføre reformer og velfærdsforringelser" (Information, 11.05.2006).

En meningsmåling fra Gallup, foretaget for Ugebrevet A4, viser den tendens, at det er værdipolitikken og ikke de fordelingspolitiske emner, der mere og mere er fundamentet for de venstreorienteredes identitet. Tendensen bakkes op i Ugebrevet A4's undersøgelse af Jørgen Goul Andersen, Johannes Andersen m.fl. (Ugebrevet A4, 01.05.2006), men modstanden i velfærdsreformdebatten illustrerer muligvis en integration af den nyere venstreorienterede værdipolitiske tendens i mere klassisk solidariske fordelingspolitiske prioriteringer. Sociolog René Karapantschhof mener, at det er et større projekt, der er i fuld gang med at blive formuleret, og selvom projektet stadig er undervejs, ses modstanden mod den dominerende diskurs i velfærdsreformen som en del af en begyndelse (Information, 11.05.2006 og Politiken, 07.05.2006).

En lille realpolitisk og analytisk ekskurs vil som en modpol til modstandens lovprisning bemærke, at Folketingsvalget i november 2007, der i høj grad kom til at handle om velfærd, ikke i valgets sort/hvide resultat fremstod som en manifestation af en ny venstrefløj, et nyt venstrefløjsprojekt eller sågar venstrefløjen i generelforstand. Det hører dog ikke til dette speciales formål eller omfang at vurdere modstandens succes eller fiasko hverken i dets indvirkning på velfærdsreformen eller i større sammenhænge. Dette speciale må blot konstatere, at forholdet mellem velfærdsreformens diskurs og moddiskurs må anses som en ideologisk kamp om den politiskøkonomiske fornuft og hermed velfærdsreformens retning ud fra den tidligere omtalte forståelse af, at politiskøkonomisk fornuft kan anses som en art generel refleksion over organisering, distribuering og begrænsning af magt og frihed i et samfund, og hvor politik og ideologi kan ses som afarter af en objektiv orden med deres fiksering af kontingente relationer

(Foucault, 2008 [1979]: 13 og Åkerstrøm Andersen, 1999: 92). Den ideologiske kamp må derfor opfattes som forskellige politiskøkonomiske anskuelser af individ- og deraf samfundssyn. Diskursanalytisk kan forholdet betegnes som en kamp mellem to diskursive strategier for politiskøkonomisk fornuft (Foucault, 2005 [1969]: 114 og Åkerstrøm Andersen, 1997: 22-23). Både modstandens og den dominerende diskurs' politiskøkonomiske fornuft må som en logisk følge af Foucault og socialkonstruktivismen iagttages som historisk og diskursivt betinget. Politiskøkonomisk fornufts grænser må derfor stå til diskussion på begge sider af forskellen mellem diskurs og moddiskurs.

6.2 DELKONKLUSION

Når velfærdsreformen iagttages som et forhold mellem diskurs og moddiskurs, må forholdet betegnes som en antagonistisk kamp om reformens retning. En diskursiv kamp om den politiskøkonomiske fornuft, hvor den dominerende diskurs hegemonisk - gennem institutionel støtte til det parlamentariske system m.v. og med udgangspunkt i regeringens italesættelse af præmissen for velfærdsreformdebatten - dominerer og organiserer reformkommunikationen. Den dominerende diskurs opnår herigennem et fælles diskursivt udgangspunkt, hvor der overordnet er enighed om, at reformer er nødvendige, at reformer har et nationaløkonomisk sigte i et større globalt konkurrenceperspektiv, og at øget beskæftigelse er vejen frem. Det fælles brede fundament kan opfattes som kravet for at kunne blive inkluderet i den dominerende diskurs, hvilket minimerer mulighederne for politisk-ideologiske uenigheder og alternative retninger i de kategoriske krav om 'nødvendige' økonomiske forandringer. Den dominerende diskurs' verdikale karakter gør, at diskursen repræsenterer en form for sandhedsregime i velfærdsreformdebatten.

I velfærdsreformforløbet opstod der herimod en modstand som en kritik af den dominerende diskurs og som et alternativ hertil. Modstanden kan iagttages at danne enhed som konstitutiv modmagt gennem dens telos, dens oprør og dens erhvervelse af viden og magt i det, der fælles kan beskrives som forsøg på at påvirke velfærdsreformens retning. Modstandens enhed kan betragtes som tiltag til at definere og organisere sammensatte politiske tendenser til en konstituering af en politisk bevægelse mod den dominerende diskurs.

Modstandens virke fremstår som en ideologisk kritik af den herskende politiskøkonomiske fornuft, der har til hensigt at virke frigørende, for det som modstanden ser som den dominerende diskurs' irrationelle fornuft, til fordel for det modstanden ser som mere rationelle grundopfattelser. Modstanden kan i sit problematiserende og kritiske virke ud fra et mere socialt og solidarisk fundament fremstå paradoksal, da modstanden til dels fungerer på den dominerende diskurs' terræn. Modstanden kan dermed iagttages som hverken helt indenfor eller helt udenfor den dominerende diskurs og består nærmere af en kritisk problematisering af det, den ser som liberal styringsøkonomi på grænsen mellem indenfor og udenfor af den dominerende diskurs' hegemoniske virke.

Når velfærdsreformen iagttages som et forhold mellem diskurs og moddiskurs, kan velfærdsreformens vedtagelse betegnes som en ideologisk kamp om velfærdsreformens *fornuft*.

7 KONKLUSION

Specialets problemformulering udsprang af en iagttagelse af de reformer, der de seneste år har forandret processer og strukturer i staten og samfundet generelt. Reformerne kan betragtes som politiske og administrative programmer for et velfærdssamfund i transformation, hvor grænserne for statens sammenhæng og enhed, såvel som billedet af de individer der henholdsvis lever og arbejder i samfundet, forandres. Staten kommer gennem reformerne til at fremstå som en forandringsleder i en governmentaliseret konkurrencestat. Velfærdsreformen fra 2006 er ikke mindst en del af denne forandringsdynamiske proces og specialets erkendelsesinteresse omhandler et øjebliksbillede af styringsforholdet mellem individ og stat gennem iagttagelse af velfærdsreformen.

7.1 INDIVIDETS TO KONSTITUERINGER

Igennem hele specialet har jeg behandlet, hvordan velfærdsreformen sætter styringsforhold mellem individ og stat. Specialet har derfor samlet svaret på problemformuleringen, men for at opsummere og konkludere vil jeg eksemplificere, hvordan velfærdsreformen sætter styringsforhold mellem stat og individ gennem velfærdsreformens to individkonstitueringer. Som et produkt af de to analyser og specialet som helhed vil jeg illustrativt sammenfatte velfærdsreformens to vidt forskellige måder at konstituere og hermed styre individet på. En dominerende og herskende konstituering af individet som *individualiseret med-arbejder* og som opposition og modstand mod denne konstitueres individet som *social med-borger*. De to individkonstitueringer illustrerer forskellige samfundssyn og forskellige styringsforhold mellem stat og individ. Styringsforholdet mellem individ og stat er vidt forskellige alt afhængig af, om individet betragtes som *individualiseret med-arbejder* eller *social med-borger*.

De to individkonstitueringer ser jeg som oplagte og produktive som en illustration af svaret på specialets problemformulering, hvordan velfærdsreformen sætter styringsforhold mellem stat og individ. Jeg vil nedenfor opsummere specialet gennem en behandling af hver af individets de to konstitueringer.

- **Individet som individualiseret med-arbejder**

I den klart største og dominerende del af reformkommunikationen dannes et billede af individet konstitueret som *individualiseret med-arbejder*. Konstruktionen bygger på iagttagelserne fra første analyses iagttagelse af statens ansvarliggørelse af individet, som anden analyse bragte videre gennem behandlingen af den dominerende diskurs, såvel som en forlængelse af tankerne fra det diagnostiske afsnit om den governmentaliserede stat.

Opsamlende kan det fremhæves, at denne del af reformkommunikationen hegemonisk dominerede organiseringen og styringen af velfærdsreformen - eksempelvis gennem institutionel støtte fra det parlamentariske system. Et fælles diskursivt udgangspunkt kan iagttages med overordnet enighed om, at reformer er nødvendige, at reformer har et nationaløkonomisk sigte i et større globalt konkurrenceperspektiv, og at øget beskæftigelse er vejen frem. Det fælles brede fundament kan ses som et krav for at blive inkluderet i denne del af reformkommunikation - den dominerende diskurs. Den dominerende diskurs' verdikale karakter minimerer mulighederne for politisk-ideologiske uenigheder og alternative retninger i dens kategoriske krav på 'nødvendige' økonomiske forandringer truffet i lyset af viden og 'den rene fornuft'.

Velfærdsreformen betragtes hovedsageligt som en forandring, der skal tilpasse velfærdssamfundet til en situation med indre udfordringer fra demografiske ændringer og ydre udfordringer fra den globaliserede økonomi. Forandringerne som velfærdsreformen repræsenterer ses primært som forskellige tiltag til at skabe øget beskæftigelse, hvorved individerne i en væsentlig forstand bliver omdrejningspunkt og bærere af reformens forandringer såvel som reformens succes eller fiasko.

Som en del af den dominerende diskurs anskueliggjorde statens ansvarliggørelse af individerne et billede af individet i en differentieret transformativ individualiseringsproces. Analysen viste, hvordan staten igennem en differentieret individualisering sigtede bredt i sin styring af individerne ved at ansvarliggøre forskellige typer individer på forskellige måder, hvorfor statens ansvarliggørelse kan betragtes som en polyvalent styringsteknologi. Dette førte frem til konstruktionen af '*statens polycentriske ansvarliggørelse af individerne gennem viljen til beskæftigelse*', som illustrerer regulariteten i statens ansvarliggørelse igennem 5 forskellige former for

ansvarliggørelse centreret om at give individet viljen til beskæftigelse, hvor individet grundlæggende iagttages gennem forskellen *beskæftigede* og *ikke-beskæftigede*.

Velfærdsreformen sætter dermed et styringsforhold mellem stat og individ igennem den differentierede transformative individualiseringsproces, der efterstræber og ansvarliggør individet til at blive mere og mere individualiseret. Individualiseret i den forstand, at individet bliver udstyret med en forståelse af sit eget ansvar for optimering af eget liv gennem viljen til beskæftigelse og hermed optimering af bidraget til det nationaløkonomiske fællesskab. En individualitet der på statsniveau forbindes af et '*fællesskab-ved-arbejde*'. Individet konstitueres dermed gennem viljen til beskæftigelse som en *med-arbejder*. Medlemskabet af samfundet defineres primært gennem det at være beskæftiget, da beskæftigelse italesættes som det fællesskab, der binder staten og dets individer sammen, hvorfor beskæftigelse bliver hovedkilden til social inklusion. En konstitution der sigter på at gøre individet fri og 'uafhængig' (økonomisk) af staten.

I denne konstituering af individidealet som et beskæftiget, individualiseret, konkurrerende og kontinuerlig optimeringssøgende individ differentieres der mellem forskellige individstadier. Befolkningens forskelligheder søges inkluderet i den dialektiske konstitution af individet som enten ansvarshavende individer eller ansvarstagende. Et tredje stadie favnes ikke konkret i denne konstitution, det er de individer, der ikke direkte ansvarliggøres eller styres i velfærdsreformen, da de ikke besidder *viljen* til beskæftigelse. Staten forsøger en flerdimensionel styring, hvor staten ansvarliggør og styrer hovedsageligt gennem frihed over for de individer, der er beskæftigede og besidder evnerne til strategisk beskæftigelse og selvledelse. Over for de ikke-beskæftigede individer og de individer, der ikke formår at påtage sig selvledelsen, ansvarliggør og leder staten i højere grad gennem forpligtelser, tvang og strammere kontrol. I et biopolitiske perspektiv illustrerer individstadierne en gruppering af individerne, der kan ses som en form for statsracismes indskrivning i lovgivningen. Med dette skal forstås, at biopolitikens utilitaristiske befolkningsoptimerende sigte gør, at staten igennem velfærdsreformen synes at markere en grænse for, hvad der maksimerer og minimerer befolkningens og statens styrke.

Velfærdsreformen kan konkluderende iagttages som en styringsteknologi for staten i dens forsøg på at opnå en stærk konkurrenceevne integreret med en stærk sammenhængskraft. En sammenhængskraft der af staten ses bestående af '*fællesskab-*

ved-arbejde'. Velfærdsreformen kan derfor betragtes som en teknologi til at nyttemaksimere Danmarks (institutionelle) konkurrenceevne. Som forlængelse heraf vil jeg knytte an til specialets indledende tanker, hvor trådende førtes tilbage til de tidlige kontraktteoretikers refleksioner om statsdannelsen og med udgangspunkt i Rousseau sammenfatte, at staten med politiskøkonomisk styring (government) gennem velfærdsreformen forsøger at forene alles vilje med almenviljen, så det enkelte individs særvilje og særinteresser forenes med almenviljen og samfundets fællesinteresser (Rousseau, 1987: 102). Dette er konkluderende statens mål med velfærdsreformen - en differentieret dialektisk massekonstituering af de forskelligartede individer til en del af et samlet befolkningslegeme, der kontinuerligt søges optimeret.

- ***Individet som social med-borger***

Den langt mindre moddiskurs der opstod som en modstand mod den velfærdsreformkurs som regeringen og Velfærdskommissionen havde udstrakt, kan iagttages som en modstand og et opgør mod billedet af individet som en *individualiseret med-arbejder*.

Modstandens projekt kan betragtes som et kritisk refleksivt projekt, der har til formål at ryste og påvirke den herskende konstituerende dominerende diskurs' politiskøkonomiske fornuft. Modstanden kan iagttages som en kritisk politisk handling, der negerer den konstituering af individet og den politiskøkonomiske fornuft, den dominerende politiske diskurs italesætter. Moddiskursens konstituering af et individbillede består, som en følge af at modstanden er en modstand, hovedsageligt af en negation af det individbillede modstanden iagttager i den dominerende diskurs.

Konkret opponerer modstanden mod den ovenfor behandlede transformative individualiseringsproces' dialektiske mål at gøre flest mulige 'selvhjulpne'. Dette menes at medføre, at grupper af individer falder uden for denne udviklings tempo og mål. Modstanden hævder, at grupper af individer havner på samfundets sidespor ekskluderet fra det gode liv. Grundlæggende ytres der modstand mod den øgede individualisering, der opfattes som svækkende for samfundets sociale integration. Der råbes vagt i gevær mod at individet konstitueres gennem beskæftigelse, for derved bliver social inklusion og anerkendelse kun en mulighed herigennem. Modstanden mener at regeringen ser lønarbejde uden for hjemme som en forudsætning for ligeværd og social inklusion. Derved sker en social og samfundsmæssig eksklusion af de, der ikke besidder evnerne

eller overskuddet til at arbejde og som hermed ikke betragtes som ligeværdige. Dette gælder de fattige, de arbejdsløse, de handicappede, de fremmede, de skæve etc. Modstanden ser derimod *'borgeren'* som mere end arbejdskraft på arbejdsmarkedet, da det også skal være muligt at skabe identitet og være deltagende i samfundet uden for arbejdsmarkedet. Modstanden italesætter en forskel og modstand mod den liberalistiske tendens, der går ud på, at den raske skal gøres raskere i udvindingen af aktive og beskæftigede hænder og hoveder, så landets samlede konkurrencefordel og økonomi optimeres ved en nyttemaksimerende fornuft, hvor individerne polariseres ud fra en hierarkisk individualisering i en form for over- og underindivider.

Der tegner sig et billede af individets konstituering gennem deltagelse i og medlemskab af samfundet. Medlemskabet af samfundet definerer individet som individ. Medlemskabet skal i sig selv sikre retten til social tryghed og samfundsmæssig inklusion. En konstituering af individet i en mere bredt favnende, fællesskabsorienteret, solidarisk konstitution som *social med-borger*.

Opsummerende dannede modstanden enhed som konstitutiv modmagt gennem dens telos, dens oprør og dens erhvervelse af viden og magt i det, der fælles kan betegnes som en kamp om velfærdsreformens sprog. Modstanden bestræber at bidrage velfærdssproget en ny og anden betydning og retning ved at organisere rapporter, bøger, hjemmesider, demonstrationer m.v., der kan fungere som sammenhængende kommunikative alternativer til den dominerende diskurs. Modstandens organisering kan betragtes som forsøg på at definere og organisere sammensatte politiske tendenser til en konstituering af en politisk bevægelse mod den dominerende diskurs med et mere socialt og solidarisk fundament end den dominerende diskurs. Modstanden kan derfor ses konstitueret som et alternativ og en modpol til den dominerende diskurs, hvor modstanden fremstår som en ideologisk kritik af det herskende politiskøkonomiske rationale. Modstanden fremstår som en kritisk problematisering af det, den ser som liberal styringsøkonomi på grænsen mellem indenfor og udenfor den dominerende diskurs' hegemoniske virke. Velfærdsreformens forhold mellem diskurs og moddiskurs kan derfor betegnes som en ideologisk kamp om velfærdsreformens retning.

- **Velfærdsreformens dialektiske dynamik**

Velfærdsreformen kan konkluderende betragtes som et gensidigt styringsforhold mellem individ og stat, hvor konstitueringen af velfærdsreformens styringsobjekt - individet, ligeledes er medkonstituerende for staten. Velfærdsreformen er derfor historien om formning af individet gennem magt og viden, men også historien om hvordan denne formning i lige så høj grad er formende for staten. De to individkonstitueringer er derfor gensidigt betingende for staten, som heraf konstitueres på to vidt forskellige måder. Individkonstitutionerne illustrerer to forskellige samfundssyn, og to forskellige styringsforhold mellem stat og individ. Et dominerende styringsforhold, som hovedsageligt må anses som konstituerende for stat og individ, heroverfor et mindre oppositionelt styringsforhold, der igennem modstand påvirker det, der konstituerer og det, der konstitueres.

De to konstitueringer skal opfattes som to måder at producere sandhed på og, som en følge heraf, som to måder at styre på. Velfærdsreformen kan derfor iagttages som et eksempel på forening af viden og magt i forsøget på at øge chancerne for at bestemte individer opstår, så statens kan opnå sin ønskelige fremtidige væren.

Dynamikken i velfærdsreformen - mellem det konstituerende og det konstituerede - mellem de to individkonstitueringer - mellem diskurs og moddiskurs og dynamikken i det politiske spil om velfærdsreformen, kan ideelt betragtes som en hegeliansk dialektisk udviklingsproces og som en del af historiens drivkraft. Dynamikken, eksempelvis i det iagttagede forhold mellem diskurs og moddiskurs, kan betragtes som en dialektisk kamp om fornuften, der ideelt set bringer velfærdsreformen og heraf samfundet nærmere en højere orden. Ud fra den betragtning, at den dominerende diskurs' teser om velfærdsreformen bliver mødt af modstandens antiteser og ender i en højere orden i en syntese.

Når velfærdsreformen iagttages som dynamiske forhold, hvor velfærdsreformens dynamik til dels anskueliggør det kontingente ved fornufts- og rationalitetsformer, kan forløbet vedrørende velfærdsreformens vedtagelse iagttages som en dialektisk udvikling mod en højere *fornuft*.

8 KILDER

Bech Dyrberg, Torben; Dreyer Hansen, Allan og Torfing, Jacob (2000): *Diskursteorien på arbejde*. Roskilde Universitetsforlag.

Berlingske Tidende (10.01.2006): *Erhvervslivet: Velfærdskommissionen er uambitiøs*. Af Lars Olsen.

Berlingske Tidende (05.04.2006): *Topchefer: Velfærdsudspil er ikke nok*. Af Morten Henriksen og Annette Bonde.

Borch, Christian og Thorup Larsen, Lars (2003): *Perspektiv, magt og styring: Luhmann og Foucault til diskussion*. Hans Reitzel.

Børsen (16.05.2006): *Metal støtter både reformer og demonstration*. Børsen (resumé), af Thorkild E. Jensen.

Carnera, Alexander (2003): *Fra homo sacer til homo politicus – Agambens politiske filosofi som anledning*. Department of Management, Politics and Philosophy.

Dagbladet Køge/Ringsted/Roskilde (15.05.2006): *Demonstration mod velfærdsreform*.

Dahlager, Lisa (2001): *I forebyggelsens magt*. Distinktion, Tidsskrift for samfundsteori. Nr. 3 2001.

Dean, Mitchell (2006 [1999]): *Governmentality – Magt & styring i det moderne samfund*. Forlaget Sociologi.

Dean, Mitchell (2003a): *Kulturstyring og individualisering*, i Borch, Christian og Thorup Larsen, Lars (2003): *Perspektiv, magt og styring: Luhmann og Foucault til diskussion*. Hans Reitzel.

Dean, Mitchell (2003b): *Empire and governmentality*, I Distinktion (2003), Tidsskrift for samfundsteori. Nr. 6 2003: *Empire*.

Den Alternative Velfærdskommission (2003): *DAV's kommissorium*. www.socialpolitiskforening.dk

Den Alternative Velfærdskommission (2005): *Velfærdssamfundets fremtid – En kritik og perspektivering af Regeringens Velfærdskommission – og nogle alternativer*. Rapport nr. 1, 2005. Socialpolitisk Forlag.

Den Alternative Velfærdskommission (2006): *Bæredygtig velfærd*. Rapport nr. 2, 2006. Socialpolitisk Forlag.

Det Radikale Venstre Folketingsgruppen (2006): *Det kreative Danmark*. 2006.

Distinktion (2003), Tidsskrift for samfundsteori. Nr. 6 2003: *Empire*.

Distinktion (2007), Scandinavian Journal of Social Theory. No. 14 2007: *Bioeconomy*.

Esmark, Andersen et. al. (2005a): *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Roskilde Universitetsforlag.

Esmark, Andersen et. al., (2005b): *Socialkonstruktivistiske analysestrategier*. Roskilde Universitetsforlag.

Fagbladet 3F (24.04.2006): *Fagbevægelsen på gaden mod Fogh*. Fagbladet 3F Online, af Thomas Sæhl.

Fagbladet 3F (21.06.2006): *3F roser velfærdsforlig*. Fagbladet 3F Online, af Thomas Sæhl.

Fenger-Grøn, Carsten & Kristensen, Jens Erik (2001): *Kritik af den økonomiske fornuft*. Hans Reitzels Forlag.

Fogh Jensen, Anders, 2005: *Mellem ting*. Det lille forlag, Frederiksberg.

Foucault, Michel, (1970 [1968]): *Diskurs og diskontinuitet*, i Madsen, P. (1970): 'Strukturalisme – en antologi'. Rhodos, København

Foucault, Michel, (2005 [1969]): *Vidensarkæologien*. Forlaget Philosophia.

Foucault, Michel, (2001 [1970-75]): *Forelæsningsrapport: Viljen til viden*, i Foucault, Michel, (2001 [1971]): 'Talens forfatning'. Hans Reitzels Forlag.

Foucault, Michel, (2001 [1971]): *Talens forfatning*. Hans Reitzels Forlag.

Foucault, Michel (1991 [1978]): *Questions of Method*, I Burchell, G. et al: 'The Foucault Effect'. University of Chicago Press.

Foucault, Michel (2008 [1979]): *The birth of biopolitics: Lectures at the College de France, 1978-1979*. Palgrave Macmillan

Frederiksborg Amtsavis (02.05.2006): *Velfærdsdebat: Velfærdspolitik er til dumpekarakter*. Debatindlæg fra Den Alternative Velfærdskommission.

Genstart Danmark (2006a): www.genstartdanmark.dk. Downloadet den 15.01.08.

Goul Andersen, Jørgen (2006): *Velfærdsstat og global konkurrence: Sætter globaliseringen den danske velfærdsmodel under pres?* i Økonomi & Politik – årg. 79, nr. 1, 2006.

Gravesen, Bent et. al. (2006): *Holdbar velfærd – også for kommende generationer*. Antologi. Forlaget Sohn. April 2006.

Hardt, Michael & Negri, Antonio, (2003 [2002]): *Globalisering og demokrati*, i Distinktion, Tidsskrift for samfundsteori. Nr. 6 2003: *Empire*.

Hardt, Michael & Negri, Antonio, (2004): *Imperiet*. Gyldendals Bogklubber.

Hirsch, Joachim (1995): *Fra fordristisk sikkerhedsstat til national konkurrencestat*, i Grus nr. 46 - 1995.

Højlund, Holger & Højlund, Chresten (2000): *Velfærdsparadoks og kommunikation: Fælles sprog: En anden ordens strategi på hjemmehjælpsområdet*, i Grus nr. 61 - 2000.

Information (11.05.2006): *På vej igen?: De røde faner smælder igen*. Af Malin Schmidt

Information (17.05.2006): *Manifestation: Den unge venstrefløj er på vej frem.* Af Soei, Aydin & Løvenbalk Hansen, Jesper.

Information (22.06.2006): *Velfærdsreform: Gulerødder savnes i piskens tidsalder.* Af Asger Liebst.

Jyllands-Posten (23.06.2006): *Tvivlsomt udbytte.* Debatindlæg af Henrik Herløv Lund.

Jyske Vestkysten (05.04.2006): *Erhvervslivet: Velfærdsudspil er uambitiøst.* Ritzaus Bureau.

Kelstrup, Morten, Pedersen, Ove K & Damgaard Petersen, Ib (2004): *Politiske processer og strukturer i det 21. århundrede.* Forlaget Politiske Studier.

KL (maj 2006): *Kommunerne og 2015 – 10 forslag til økonomiske rammevilkår.* Maj 2006.

Kristensen, Jens Erik (2003): *Statsræson og politisk regeringskunst hos Foucault,* i Borch, Christian og Thorup Larsen, Lars (2003): *Perspektiv, magt og styring: Luhmann og Foucault til diskussion.* Hans Reitzel.

LO (november 2005a): *LO's velfærdsrapport – I arbejde for velfærd.* Landsorganisationen i Danmark. November 2005.

LO (november 2005b): *Vejen frem er flere i gang – LO's forslag til hvordan vi udvikler det danske velfærdssamfund.* Landsorganisationen i Danmark. November 2005.

Lohmann, Jesper (2003): *Produktion af subjektivitet – en analyse af begrebet biopolitik i Empire.* Distinktion, Tidsskrift for samfundsteori. Nr. 6 2003: *Empire.*

Pedersen, Dorthe (2004): *Offentlig ledelse i managementstaten.* Forlaget Samfundslitteratur.

Pedersen, Dorthe; Greve, Carsten & Højlund, Holger (2008): *Genopfindelse af den offentlige sektor – ledelsesudfordringer i reformernes tegn.* Børsens Forlag.

Pedersen, Ove K. & Nielsen, Klaus – (redaktion) (1989): *Forhandlingsøkonomi i Norden*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Pedersen, Ove K. & Campbell, John L. (2006a): *National Identity and the Varieties of Capitalism*. DJØF Publishing Copenhagen.

Pedersen, Ove K. & Campbell, John L. (2006b): *Danmarks institutionelle konkurrenceevne*, i *Økonomi & Politik* – årg. 79, nr. 1, 2006.

Pedersen, Ove K. (2006a): *Velfærdsrapporten som tidsbillede – Et essay om disciplinering til individualitet*, i 'Kritik – nr. 179'. April 2006

Pedersen, Ove K. (2006b): *Konkurrencestaten – velfærd på globale vilkår*, (interview) i *SALT* – årg. 15, nr. 6, 2006.

Perregaard, Henrik Preben (2000): *Økonomisk teorihistorie – i et humanistisk perspektiv*. Systime A/S.

Petersen, Jørgen Henrik & Petersen, Klaus (2005): *13 reformer af den danske velfærdsstat*. Syddansk Universitetsforlag.

Politiken (29.04.2006): *Ny dagsorden: Unge på venstrefløjen forenet: Nu skal Danmark genstartes*. Debatindlæg af Jesper Petersen, talsmand for Genstart Danmark, m.fl.

Politiken (07.05.2006): *Fjender skal man have*. Af Stéphanie Surrugue

Politiken (17.05.2006): *17. maj -protest (1): Foghs forudsigelige spin*. Debatindlæg af Poul Erik Skov Christensen, forbundsformand, 3F.

Regeringen (2003a): *Velfærdskommission*. 23. september 2003, <http://www.stm.dk/Index/dokumenter.asp?o=3&n=0&h=3&d=1625&s=1&str=stor> (downloadet, 14.01.08).

Regeringen (2003b): *Kommissorium for Velfærdskommissionen*. <http://www.stm.dk/Index/dokumenter.asp?o=4&n=0&d=1626&s=1&str=stor>.

Regeringen (april 2006a): *Fremtidens velstand og velfærd – kort fortalt. Velfærdsreformer og investeringer i fremtiden*. April 2006.

Regeringen (april 2006b): *Fremgang, fornyelse og tryghed. Strategi for Danmark i den globale økonomi – de vigtigste initiativer*. April 2006.

Ritzaus Bureau (17.05.2006): *Over 100.000 til demonstration mod regeringen*. Af Ritzaus Bureau.

Rold Andersen, Bent & Jespersen, Jesper (2006): *Velfærdsdebat på vildspor*. Tiderne Skifter.

Rose, Nikolas (2003): *At regere friheden – en analyse af politisk magt i avanceret liberale demokratier*, i Borch, Christian og Thorup Larsen, Lars (2003): *Perspektiv, magt og styring: Luhmann og Foucault til diskussion*. Hans Reitzel.

Rousseau, Jean-Jacques (1987): *Samfundspagten*. Rhodos.

SF (november 2005): *Ny velfærd – SF's bud på hvordan vi sikrer bedre velfærd i fremtiden*. November 2005.

Skirbekk, Gunnar & Gilje, Nils (1995): *Filosofiens historie 2 – Fra oplysningstiden til modernismen*. Gyldendal.

Socialdemokraterne (januar 2006): *Klar besked om skatten*. Januar 2006.

Socialdemokraten – særnummer (april 2006): *Samling om fornyelse*. April 2006.

Stäheli, Urs (2003): *Populationerne opstand*, i Borch, Christian og Thorup Larsen, Lars (2003): *Perspektiv, magt og styring: Luhmann og Foucault til diskussion*. Hans Reitzel.

Torfiging, Jacob (2000): *Velfærdsstatens ideologisering*, i Bech Dyrberg, Torben; Dreyer Hansen, Allan og Torfiging, Jacob (2000): *'Diskursteorien på arbejde'*. Roskilde Universitetsforlag.

Torfiging, Jacob (2004): *Det stille sporskifte i velfærdsstaten. En diskursteoretisk beslutningsanalyse*. Magtudredningen, Aarhus Universitetsforlag.

Ugebrevet A4 (01.05.2006): *En moderne venstreorienteret går op i værdipolitik*. Af Madsen, Peter.

Ugebrevet A4 (01.05.2006): *Tilbage på barrikaderne*. Ugebrevet A4. Af Bræmer, Michael.

Velfærdsforlig (juni 2006): *Aftale om fremtidens velstand og velfærd og investeringer i fremtiden. Aftale mellem regeringen (Venstre og Det Konservative Folkeparti) og Socialdemokraterne, Dansk Folkeparti og Det Radikale Venstre*. Juni 2006.

Velfærdskommissionen (december 2005): *Fremtidens velfærd – vores valg, debatoplæg fra Velfærdskommissionen*. December 2005.

Villadsen, Kaspar (2004): *Det sociale arbejdes genealogi – kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. Hans Reitzels Forlag.

Villadsen, Kaspar & Bjerg, Ole (2006): *Sociologiske metoder: fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier*. Samfundslitteratur.

Åkerstrøm Andersen, Niels (1994): *Tre spørgsmål om gyldighed*, i Åkerstrøm Andersen, Niels (1994): 'Institutionel historie – en introduktion til diskurs- og institutionsanalyse', Cos-rapport 10/1994.

Åkerstrøm Andersen, Niels (1997): *Udlicitering – Strategi og historie*. Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Åkerstrøm Andersen, Niels (1999): *Diskursive analysestrategier*. Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Åkerstrøm Andersen, Niels (2000): *Politisk administration*, i Bech Dyrberg, Torben; Dreyer Hansen, Allan og Torfing, Jacob (2000): 'Diskursteorien på arbejde'. Roskilde Universitetsforlag.

Åkerstrøm Andersen, Niels (2003): *Borgerens kontraktliggørelse*. Hans Reitzels Forlag.

Åkerstrøm Andersen, Niels (2004): *Medarbejderens pædagogisering*, i Pedersen, Dorthe (2004): 'Offentlig ledelse i managementstaten'. Forlaget Samfundslitteratur.

9 EXECUTIVE SUMMARY

THE WELFARE REFORM

- a determinant of the relation between state and individual

The research proposal of this master thesis about the welfare reform as a determinant of the relation between state and individual arose from an observation of the reforms that have changed the structure of the state and the welfare society over the past few years. The reforms can be seen as political and administrative directives by which a welfare society in transition works. A transition through which the limits of unity of the state as well as the picture of the individuals who live in and work for society, change. Because of the reforms the government appears to be the leader of changes in a governmentalized competitive society. The welfare reform of the year 2006 is a part of this dynamic process.

The first analysis of how the government makes individuals responsible, illustrated a polyphonic approach to this responsabilitation. The analysis shows how the government was aiming wide when it was steering for the individualized co-workers through a differentiated transformativ individualization process. An individualization process with an utilitarian aim in which the government can set the limit for maximation and minimation of the people and the government's strength.

The other analysis shows a relation between a dominating welfare reform discourse and an oppositional discourse. The project of the oppositional discourse can be seen as a critical reflexive project with the goal of influencing the political-economical rationality of the dominating discourse. The opposition can be seen as an attempt to define and organize complex political tendencies in a constitution as a political movement with a social and joint foundation where the individual is seen as a social co-citizen. Thus can the battle between discourse and oppositional discourse in the welfare reform be seen as an ideological battle for the rationality of the welfare reform.

The welfare reform is the story of a dialectical determinant relation between individual and state where the constitution of the welfare reform's governmental object, the individual, is also a constitution of the state. The welfare reform can be seen as an example of the uniting of knowledge and power in an attempt to increase the chances for certain individuals to rise.